

JUGOSLOVENSKI PREGLED

*INFORMATIVNO DOKUMENTARNI
PRIRUČNIK O JUGOSLAVIJI*

SEPTEMBAR 1962. GODINA VI

9

JUGOSLOVENSKI PREGLAD

GODINA VI
Septembar 1962

Uredivački odbor:

Predsednik NIKOLA MINČEV, *članovi:* dr JOŽE BRILEJ, BOŽIDAR ĐUROVIĆ,
dr PAVLE KOVAČ, LJUBICA MIHIĆ, ANTE NOVAK, VOJO RAKIĆ,
STANA TOMAŠEVIĆ, dr TONE VRATUŠA.

Glavni urednik: BOŽIDAR ĐUROVIĆ

Izdavač:

PUBLICISTIČKO-IZDAVAČKI ZAVOD »JUGOSLAVIJA«,
BEOGRAD, Knez Mihailova 6.

S A D R Ž A J

DRUŠTVENO I DRŽAVNO UREĐENJE

Prednacrt ustava Federativne Socijalističke Republike Jugoslavije (iz referata Edvarda Kardelja)	337—350
---	---------

PRIVREDA

Materijalna sredstva opština u 1960.	351—354
Proizvodnja i potrošnja suncokreta	355—358

SOCIJALNA POLITIKA I NARODNO ZDRAVLJE

Zdravstveno osiguranje zanatlija	359—360
Ostvarivanje programa UNICEF-a u Jugoslaviji	361—364

PROSVETA, NAUKA I KULTURA

Generacije dece i omladine na redovnom školovanju u 1960/61. godini	365—366
Stipendiranje i kreditiranje studenata	367—372

SPOLJNA POLITIKA

Jugoslavija i NR Kina	373—378
Jugoslavija na XXXIV zasedanju Ekonomsko-socijal- nog saveta UN	378—380

PREDNACRT USTAVA FEDERATIVNE SOCIJALISTIČKE REPUBLIKE JUGOSLAVIJE

Savezna narodna skupština i Savezni odbor Socijalističkog saveza radnog naroda Jugoslavije, na zajedničkoj sednici održanoj 20. i 21. septembra 1962. godine pod predsedništvom predsednika Republike Josipa Broza Tita, razmatrali su Prednacrt ustava Federativne Socijalističke Republike Jugoslavije. Referat o Prednacrtu ustava podneo je predsednik Komisije za ustavna pitanja Edvard Kardelj.

Po završetku dvodnevne diskusije, u kojoj je učestvovalo 28 poslanika Savezne narodne skupštine i članova Saveznog odbora Socijalističkog saveza radnog naroda Jugoslavije, doneti su sledeći

Zaključci:

»Savezna narodna skupština i Savezni odbor Socijalističkog saveza radnog naroda Jugoslavije

prihvataju načelne stavove Prednacrtu ustava koji je Skupštini dostavila Komisija za ustavna pitanja.

Prednacrt ustava se saglasno Odluci Savezne narodne skupštine od 20. jula ove godine iznosi na javnu diskusiju, kako bi se omogućilo svim našim građanima, političkim i društvenim faktorima da iznesu svoja mišljenja, predloge i sugestije.

Savezna narodna skupština i Savezni odbor Socijalističkog saveza radnog naroda Jugoslavije očekuju da će javna diskusija doprineti definitivnoj redakciji teksta Ustava i omogućiti svakom građaninu da se bolje upozna sa duhom, sadržinom i važnijim odredbama novog Ustava, kao i sa dosadašnjim dostignućima i perspektivama daljeg razvoja naše socijalističke zajednice.

Komisija za ustavna pitanja treba da nastavi sa daljim radom na Nacrtu novog ustava na osnovu predloga i sugestija koji će biti izneti u javnoj diskusiji.

Predloge, mišljenja i sugestije na Prednacrt ustava treba dostaviti do 10. decembra ove godine sekretarijatu Komisije za ustavna pitanja.

Po završetku javne diskusije, načelni stavovi izneti u Prednacrtu ustava, kao i predlozi, mišljenja i sugestije izneti na ovom zasjedanju i u javnoj diskusiji, poslužiće za definitivnu redakciju Nacrtu novog ustava koji će se predložiti Saveznoj narodnoj skupštini na usvajanje.

IZ REFERATA EDVARDA KARDELJA NA ZAJEDNIČKOJ SEDNICI SAVEZNE NARODNE SKUPŠTINE I SAVEZNOG ODBORA SSRNJ

ZAŠTO NOVI USTAV

Iznoseći razloge koji su nametnuli potrebu da se u relativno kratkom posleratnom periodu donese novi, treći po redu ustavni dokument, Edvard Kardelj je rekao:

»Prirodno i progresivno je da socijalističko društvo, koje se vrlo brzo razvija, relativno brže menja i svoje društveno-ekonomske i političke forme. Na taj način takvo napredno društvo traži sebi odgovarajuća politička sredstva da bi se što brže razvijalo iz svojih sopstvenih društveno-ekonomskih osnova... Ali, da bi ono što je istorijski sazrelo da bude sadržina društvenih kretanja postalo sveopšta društvena stvarnost, neophodno je da postane *svesna, samostalna i samoinicijativna svakodnevna praksa miliona ljudi*, koji nove društvene odnose prihvataju kao relativno najpovoljnije uslove za svoj rad i život. A takva se svest formira kako prema osećanju ljudi o zadovoljavanju praktičnih potreba u radu i životu, tako i pod političkim, moralnim i vaspitnim uticajem napredne društvene sredine.

»Iz tih razloga demokratija za socijalizam nije samo politička tekovina ili neko istorijski stečeno ljudsko pravo čoveka, već pre svega elementarni uslov zdravog razvitka i najbržeg mogućeg napretka samog socijalističkog društva...»

»Upravo u tom pogledu značajnu ulogu može da odigra ustav socijalističke države. Kao osnovni zakon i okvir za celokupnu društvenu izgradnju i delovanje u cilju ostvari-

vanja najnaprednijih težnji socijalističkog društva, ustav daje mladom socijalističkom društvu veću stabilnost i usmerenost u njegovoj izgradnji u određenom periodu...»

Karakteristika ustavnog razvitka Jugoslavije¹ je u tome što su svi dosadašnji ustavni dokumenti bili »odraz određenog stepena razvika i određenih odnosa, ali su uvek otvarali perspektive i puteve za naprednu socijalističku i demokratsku akciju u skladu sa postignutim rezultatima u razviku zemlje i socijalističke svesti.

Ustav iz 1946. bio je odraz »potreba za učvršćenjem tekovina revolucije i za stvaranjem takvih političkih uslova u kojima će revolucija moći da bude dovedena do kraja.« »Otuda naglašena uloga državno-centralističkog upravljanja u našim prvim ustavnim propisima. Kao takav, naš prvi Ustav je odigrao veoma značajnu ulogu u učvršćenju i razviku našeg društva...»

Međutim, već i tada u izgradnji društvenog sistema u Jugoslaviji »akcenat je bio na što širem i neposrednom učešću radnih masa u upravljanju i društvenoj inicijativi i kontroli, na zakonitosti i demokratizmu.

Na taj način se razvitak političkog sistema u Jugoslaviji od samog početka odvajao od Staljinovih shvatanja, a konflikt 1948. godine »koji je i sam bio u najvećoj meri posledica tih razlika u shvatanjima, još više je učvrstio takav kurs u našem društvenom razviku i ubrzao nastajanje onih formi koje su odgovarale našim uslovima i našim demokratskim i humanističkim koncepcijama o sredstvima i putevima socijalističke izgradnje.

Raščićavanje načelnih problema socijalističke izgradnje pratio je buran razvoj prakse: nastajali su radnički saveti i komune i sve šire su se razvijali razni oblici društvenog samoupravljanja; izvršen je niz načelnih promena u privrednom sistemu i planiranju, naročito u sistemu raspodele; došlo je do jačanja socijalističkog demokratizma;

¹ Vidi: »Ustavni razvitak Jugoslavije«, »Jug. pregled«, 1962. april, str. 145—149 (31—35).

uloga Saveza komunista je usklađena sa svim ovim promenama.

Sve te promene zahtevale su promenu Ustava. Zato je 1953. donesen Ustavni zakon, čiji je najveći značaj »što je široko otvorio put praksi samoupravljanja i svih onih promena u ekonomskim odnosima, koje su omogućile takvu praksu«. »... To je bio odlučan raskid sa nizom dogmatskih šema koje su sputavale brži napredak u razvitku socijalističkih ekonomskih odnosa i demokratizaciju političkog sistema. Ali ujedno to je značilo još doslednije udaljšavanje od nekih klasičnih institucija buržoaske države... U tom smislu Ustavni zakon predstavlja načelni prelom u odnosu na ranije stanje i znači direktnu pripremu sadašnjeg stanja...«

Posle donošenja Ustavnog zakona došlo je do svestranog unutrašnjeg razvika: izgrađena je materijalna baza, učvrstila se i dalje razvila uloga radničkih saveta, komuna i uopšte društvenog samoupravljanja na svim područjima društvenog života. Zato se pokazala potreba »da se naš ustavni poredak ponovno pretrese i formuliše u jednom celovitom ustavnom dokumentu, koji će učvrstiti one progresivne odnose, oblike i tendencije koje je praksa naše društvene izgradnje potvrdila, i ujedno još jasnije ukazati na perspektive dalje socijalističke, demokratske i humanističke evolucije, u interesu radnog čoveka i naroda naše zemlje«.

DRUŠTVENA STRUKTURA JUGOSLAVIJE I USTAV

Za sadržinu konkretnih rešenja novog Ustava od bitnog značaja je promena društvene strukture, koja je izvršena u dva pravca.

Prvo, kao posledica svih mera preduzetih od revolucije naovamo i kao rezultat razvika materijalne baze: »socijalističko privređivanje danas već potpuno i neosporno dominira jugoslovenskom ekonomikom, i to ne silom državnog pritiska, već unutrašnjom materijalnom i političkom snagom socijalističkih ekonomskih odnosa«. Naime, privredne oblasti u kojima su ovladali socijalistički društveni odnosi davale su u 1947. godini 64% društvenog proizvoda, a u 1961. godini 82%. Pored toga, i ostalih 18% društvenog proizvoda, na jedan ili drugi način, najvećim je delom uklopljeno u socijalističku ekonomiku, ne samo po čisto ekonomskoj povezanosti, nego i po tendenciji razvika unutrašnjih odnosa.

Drugo, izmenili su se struktura i karakter same radničke klase: »... Proizvodnja materijalnih dobara u užem smislu te reči u sistemu društvenog samoupravljanja sve uže se povezuje sa drugim društvenim funkcijama, to jest sa određenim državnim funkcijama i funkcijama društvenih službi... Zbog takvih promena izmenio se i položaj pojedinih društvenih službi u odnosu na proizvodnju. Došlo je do njihovog tešnjeg povezivanja sa proizvodnjom i one sve više dobivaju u nekom smislu značaj produženja proizvodnog procesa«.

»Na toj osnovi društveni rad danas obuhvata i povezuje u samom procesu rada ljude od nekvalifikovanog radnika do onih koji rade u institutima, bolnicama, prosvetnoj službi, upravnim organima itd. Zbog svega toga pojam radničke klase se menja i dobija širi značaj. Tim pojmom se, u stvari, obuhvataju svi radni ljudi koji učestvuju u društvenom procesu rada i socijalističkim ekonomskim odnosima...«

Međutim, do sada postignutim razvitkom nisu ukinute »sve protivrečnosti materijalnog položaja ljudi, to jest sve protivrečnosti položaja ljudi u ekonomskim odnosima, i nismo razvili takvu društvenu svest koja bi bila prožeta apsolutnim humanizmom i punim osećanjem uzajamne odgovornosti ljudi«. To su »pre svega takve protivrečnosti koje su neposredna ili posredna posledica još uvek relativno niske društvene produktivnosti rada i ekonomske nejednakosti«. Iz toga izviru takvi problemi kao što su

protivrečnosti između pojedinačnog i kolektivnog, lokalnog i centralnog interesa, između umnog i fizičkog, kvalifikovanog i nekvalifikovanog rada, između ličnog rada i društvene podele rada, između više i manje razvijenih delova zemlje, između centralizovanih i decentralizovanih funkcija itd. ... U tim odnosima i protivrečnostima nikakva društvena snaga ne može biti apsolutni arbitar, a pogotovo ne na bazi državne prinude...« Razrešavanje tih protivrečnosti »treba da se odvija u procesu stalne evolucije socijalističkog društva, u kome je određen odnos između samoupravljanja i državnog autoriteta još uvek neophodan objektivni zakon društvenog života«. »Zato politički sistem, koji je kod nas izgrađivan i koji se sada dalje razrađuje i dopunjuje novim Ustavom, nije i ne može da bude sistem koji deli apsolutnu pravdu u ime države, već sistem koji će omogućiti radnim ljudima da što slobodnije i što demokratskije određuju sebi sudbinu i pravdu — u skladu sa materijalnim i drugim mogućnostima društva...«

Promene u društvenoj strukturi, zatim činjenica da su još uvek moguće pojave reakcionarnih i drugih socijalizmu tuđih tendencija i da je zato neophodno istaći da je socijalizam ne samo cilj našeg društva, nego da će ga socijalistička država i snagom prinude zaštititi, kao i činjenica da se »socijalizam u sadašnje doba u svetskim merilima još uvek nalazi u bici za svoju konačnu istorijsku afirmaciju« — predstavljaju razloge zbog kojih je naziv Federativne Narodne Republike Jugoslavije izmenjen u Federativna Socijalistička Republika Jugoslavija.

ULOGA DRŽAVE I OSNOVNE POKRETAČKE SNAGE SOCIJALISTIČKOG NAPRETKA

Mesto i uloga društva u socijalizmu predstavljaju jedno od osnovnih pitanja koje mora da tretira i novi Ustav.

»... Država koja, u ime interesa radničke klase i svih radnih ljudi i kao garantija njihove neosporne rukovodeće društvene uloge, vrši prinudu radi obezbeđenja određenog pravca društvenog razvika na bazi socijalističkih odnosa, stvara istovremeno i osnovne uslove za sve širu slobodu čoveka...«

»Međutim, kao arbitar u razrešavanju niza društvenih protivrečnosti, država i sama postaje izvor određenih protivrečnosti u socijalističkom društvu. Samim tim ona može postati i izvor određenih negativnih tendencija, konzervativizma i deformacija...«

»... Prema tome, da država ili bilo kakav izvršni aparat ne bi postao ekonomska i politička snaga za sebe, a time i konzervator već preživelih oblika društvenih i političkih odnosa, državni mehanizam treba da bude organizovan tako da što potpunije odrazi novu socijalističku društvenu strukturu, dajući na taj način odlučujuću političku snagu upravo njenim osnovnim nosiocima — radnim ljudima u socijalističkim ekonomskim odnosima...«

Ovakva polazna osnova u određivanju uloge države izvanredno je važna za izgradnju ustavnog sistema. »... Od toga hoće li se jedna socijalistička zemlja orijentisati prema tezi o neophodnosti sve većeg jačanja države — koja je jedno vreme bila veoma rasprostranjena u socijalističkom svetu — ili na društveno samoupravljanje i što demokratskije forme razrešavanja protivrečnosti u razvitku socijalizma, zavisi orijentacija u celokupnoj izgradnji političkog sistema i organizacionog mehanizma socijalističke države... naš novi Ustav treba da utvrdi i obezbedi najpovoljnije uslove i što slobodnije okvire za razvoj društvenog samoupravljanja i socijalističke demokratije...«

Odatle, u stvari, proizlazi i stav o tome kakva treba da bude socijalistička država.

»... socijalistička država prelaznog perioda treba da bude takva država koja održava poredak ali ga ne konzervira, koja štiti tekovine revolucije ali u isto vreme podstiče i dalju demokratsku evoluciju socijalističkog društva,

koja usmerava kretanja na određenim područjima društvenog života ali ne koči samostalnu aktivnost pojedinih faktora društvenog napretka, koja usklađuje određena kretanja ali ih ne uniformiše, koja reguliše odnose među ljudima ali ne određuje sudbinu pojedinca. Najviši zadatak socijalističke države je da u krajnjoj liniji prestane da bude instrument *upravljanja ljudima*, već da postane zajednički organizacioni instrument autonomnih ljudi za *upravljanje stvarima*, u interesu života i rada i stvaranja svakog pojedinca, u interesu najbržeg materijalnog napretka za sve...«

»Iz svih tih razloga Prednacrt predviđa da naš Ustav ne bude samo ustav države, nego da u isto vreme bude i specifična društvena povelja, koja će dati materijalnu bazu, politički okvir i podstrek za sve širi razmah i unutrašnji razvitak mehanizma društvenog samoupravljanja i neposredne demokratije... U tom cilju Ustav mora sasvim određeno da *formuliše i učvrsti osnovne socijalističke ekonomske odnose*, to jest odnose u proizvodnji i raspodeli. Na taj način Ustav obezbeđuje da dugoročni društveni interesi radnog čoveka u takvim odnosima postanu osnovni i odlučujući faktor opstanka, obnavljanja i napretka socijalističkog društva.

Razume se, Ustav u isto vreme mora osposobiti i naučiti društvenu zajednicu onim sredstvima kojima će ona moći da se uspešno suprotstavlja svim tendencijama koje bi htele da stihijski nametnu društvu egoistički lični ili partikularistički interes, i koje kao takve takođe neizbežno postaju izvor društvenih poremećaja.«

U referatu je zatim iznet niz stavova Marksa i Lenjina o oblicima države i samoupravljanja koji pokazuju da jugoslovenska koncepcija ustavnog i političkog sistema nije samo izraz jugoslovenske prakse, već i da je zasnovana na idejnim i teoretskim postavkama marksizma-lenjinizma.

Osnovnu društveno-ekonomsku pokretačku snagu socijalističkog napretka čine dva faktora:

»... Prvi je — *interes oslobođenog rada* na društvenim sredstvima za proizvodnju, to jest materijalni, socijalno-politički, kulturni i duhovni interes čoveka na radnom mestu, čoveka koji ravnopravno odlučuje, kako u proizvodnji i radu tako i u raspodeli, rukovodeći se pri tom principom raspodele »svako prema svojim sposobnostima, svakome prema radu«, kao i osećanjem solidarnosti i društvene odgovornosti... Taj je faktor — pored najnaprednijih faktora socijalističke društvene svesti — osnovna pokretačka snaga napretka socijalizma. Takav oslobođeni radni čovek je u stvari subjekt zbog kojeg socijalistička država postoji i kojem treba da bude podređena...«

»... Ako bi se činilo neko istorijsko upoređivanje, značaj tog pitanja bi se mogao сравniti s ulogom koju je u političkom sistemu buržoaske demokratije imala zaštita privatne sopstvenosti, to jest prava sopstvenika kapitala i njegove slobode da u ime takve privatne sopstvenosti i takve slobode prisvaja plodove tuđeg rada...«

»Drugi faktor je *interes socijalističkog društva*, zasnovan na društvenoj svojini sredstava za proizvodnju, da se kao takvo stalno razvija, reprodukujući se uvek ponovno na višem stepenu materijalnih i društveno-ekonomskih odnosa i da radi toga cilja planski razvija svoju materijalnu bazu i, u granicama neophodnosti, reguliše odnose među ljudima...«

»Ta su dva interesa u uzajamnoj zavisnosti. Ali su baš zbog toga u isto vreme i u stalnoj protivrečnosti. Tu ne može da se trajnije održi nikakav hijerarhijski odnos, zasnovan na nasilnom, jednostranom potčinjavanju »pojedinačnog interesa« »višem interesu«, i obrnuto, ne može da se održi ni individualistička samovolja koja bi narušavala zajednički interes svijui...«

»... Stalno razrešavanje te protivrečnosti odvija se preko sve šireg razmaha raznih oblika društvenog samoupravljanja i socijalističkog demokratizma — uz što neposredniji uticaj radnog čoveka na uslove njegovog rada i života — kao i primenom mera državne prinude u interesu

jednakih uslova za sve na onim područjima gde se protivrečnosti te vrste, pri sadašnjoj razvijenosti društvene materijalne baze, ne mogu drukčije rešavati...«

»Upravo iz tih razloga problemi vlasti i samoupravljanja, slobode i odgovornosti, demokratije i demokratske svesti, centralizacije i decentralizacije itd. nisu samo problemi političke nadgradnje, problemi političkog položaja čoveka, već spadaju u osnovne probleme socijalističke izgradnje i društvenih kretanja ka komunizmu uopšte.«

»... Široko polje slobode za osnovne socijalističke materijalne i subjektivne faktore u društvenoj bazi je, dakle, potrebno upravo zato da bi svesno usmeravanje i usklađivanje iz centra moglo bez prestanka da se povezuje i uzajamno kontroliše sa spontanom akcijom i inicijativom socijalističkog radnog čoveka, rukovodenog svojim elementarnim životnim interesima, svojim moralno-političkim shvatanjima i svojim praktičnim iskustvom.«

»U tom smislu Prednacrt novog Ustava ne polazi od države kao zauvek date i nepromenljive institucije, koja neograničeno vlada državnim svojinom i treba da »seče hleb« građanima, nego obrnuto — kao što je u više mahova istakao drug Tito — od čoveka koji je, zahvaljujući društvenoj svojini na sredstvima za proizvodnju i društvenom samoupravljanju sve više počeo da postaje — »sam svoje sreće kovač«. Zatim, Prednacrt polazi od uloge, položaja i odgovornosti organa društvenog samoupravljanja, u kome interes čoveka sa radnog mesta najneposrednije dolazi do izraza, i to u isto vreme i kao individualni interes i kao zajednički interes radnog kolektiva. I konačno, Prednacrt polazi od zajedničkog interesa društvene zajednice, koji se izražava pre svega u neophodnosti načelnog jedinstva društveno-ekonomskog sistema, koji obezbeđuje jednake opšte uslove za sve, od društvenog plana, koji treba da se stara o stvaranju najpovoljnijih uslova za rad i materijalni napredak zemlje, kao i od međusobne pomoći i solidarnosti radnih ljudi i naroda Jugoslavije.«

»U razradi političkog sistema, Prednacrt teži da oba pomenuta faktora socijalističkog razvika dođu u svim društvenim organima do izraza u svojoj uzajamnoj povezanosti. U tom smislu, pre svega, struktura vodećih državnih organa izrasta neposredno iz samoupravnih organizacija, tako da i državni organi sve više postaju istovremeno i instrument društvenog samoupravljanja...«

ULOGA SUBJEKTIVNIH FAKTORA

Takav demokratski politički sistem pretpostavlja veoma intenzivnu i razgranatu idejnu, političku, naučnu i drugu stvaralačku aktivnost socijalističkih snaga na svim područjima. Goli praktikizam, pogotovo kada se oslanja na veoma autoritativni državni aparat, i u socijalističkoj zemlji vuče društvo ka konzerviranju određenih preživelih formi i odnosa. Zato Ustav u uvodnom delu načelno formuliše društvenu ulogu Saveza komunista Jugoslavije i Socijalističkog saveza radnog naroda Jugoslavije.

»... naš politički sistem mora biti tako organizovan da subjektivni faktori, kod nas pre svega SKJ, svojom aktivnošću neprekidno doprinose oslobađanju radnih ljudi, organa društvenog samoupravljanja i državnih organa od uskogrudog praktikizma i empirizma i usmeravaju njihove aktivnosti u zajedničkom interesu društva, otvarajući im perspektive daljeg društvenog napretka i ispravljaajući ih u njihovom svakodnevnom praktičnom radu. Ali, nužno je i obrnuto — svakodnevna samoupravna i demokratska praksa i stvaralačka aktivnost radnih ljudi i njihovih samoupravnih organa mora biti u stanju da vrši odgovarajući neposredni uticaj na aktivnost rukovodećih snaga socijalističkog društva, a ne da bude u položaju jednostavnog izvršioca neke »više državne volje«...«

»Upravo zato Savez komunista u ostvarivanju svoje specifične društvene uloge ne pribegava metodu direktnog administrativnog upravljanja odnosno »komandovanja« u svakodnevnom radu i privređivanju radnih ljudi i radnih organizacija. Naprotiv, aktivnost Saveza komunista je usme-

rena na opštu idejnu i političku mobilizaciju radnih ljudi za izgradnju socijalističkih društveno-ekonomskih odnosa i političkog i privrednog sistema koji obezbeđuje razvoj takvih odnosa, kao i na pružanje svakojače pomoći radnim ljudima koji samostalno deluju u samoupravnim organizacijama i na svojim radnim mestima, to jest na socijalističku vaspitnu ulogu.«

»... U tom smislu rukovodeća uloga SKJ po svojoj suštini i tendenciji razvitka nije faktor državne vlasti, nego u prvom redu faktor formiranja društvene svesti, to jest svesti čoveka koji sam sobom upravlja i vlada...«

»Upravo takva uloga Saveza komunista i njegova povezanost sa masama objašnjavaju zašto je kod nas nastala i takva specifična politička organizacija samoupravljanja kao što je Socijalistički savez...«

»... Socijalistički savez je i dosada bio najšira tribina demokratske borbe mišljenja na socijalističkim pozicijama, sa odlučujućim uticajem na političku praksu. No, novim Ustavom on je još snažnije učvršćen u toj funkciji širokog opštenarodnog samoupravnog organizma. Kroz Socijalistički savez svi faktori društvenog razvitka, kojima je socijalizam neprikosnoven polazna tačka tog razvitka, dobijaju široke mogućnosti da vrše direktan politički uticaj na rad svih društvenih organa i svih vodećih političkih faktora.«

USLOVI I SADRŽINA SOCIJALISTIČKE DEMOKRATIJE

Demokratija nije spisak formalnih prava građana, već politički izraz određene društvene strukture i odnosa. Zato i »forme naše demokratije moraju biti organski plod razvitka njene socijalističke ekonomske i političke baze, to jest socijalistička demokratija treba da stvara takve uslove koji će sa što manje smetnji i deformacija obezbediti napredak socijalističkog društva«. »A to takođe znači da je socijalistička demokratija istovremeno u stalnoj odbrani od svega što posredno ili neposredno ugrožava, usporava ili deformiše razvitak socijalističkih odnosa.«

»U tom smislu i Prednact novog ustava tretira probleme političkog sistema na način koji obezbeđuje punu afirmaciju demokratskih oblika u kojima dolaze do izraza društveni nosioci socijalističkih odnosa. On posebno razrađuje i obezbeđuje ona demokratska i samoupravna prava i slobode radnog čoveka i njegovih samoupravnih organa preko kojih se ostvaruje i jača njegov društveno-ekonomski položaj kao položaj ravnopravnog, slobodnog proizvođača i upravljača u proizvodnji i raspodeli na bazi društvenih sredstava za proizvodnju. Upravo tu i jeste stvarna materijalna i društveno-ekonomska baza za svestrani razvitak ličnosti i za sve snažnije humaniziranje i demokratiziranje društvene sredine.«

»... prava i slobode čoveka i građanina ne mogu biti objekat samovolje bilo kojih društvenih organa i faktora, ali znači i to da oni mogu biti obezbeđeni samo ako izviru iz društvenih odnosa zasnovanih na društvenoj svojini i na oslobođenju čoveka od svake eksploatacije i samovolje, odnosno ako služe takvom cilju.«

»Kako je lično pravo uvek u isto vreme i obaveza i odgovornost prema takvom pravu drugog čoveka odnosno zajedničkom interesu društva, to se u Prednactu nastojalo da se prava i obaveze ne razrađuju odvojeno, nego što više i gde god je to bilo moguće u uzajamnoj povezanosti...«

»Razume se da se nikakva prava ne mogu koristiti radi rušenja osnova socijalističkog i demokratskog uređenja ili za podsticanje na krivična dela ili za narušavanje pravnog poretka. Isto tako nije dozvoljeno koristiti demokratska politička prava za narušavanje i ugrožavanje nezavisnosti zemlje, mira i ravnopravnosti među narodima. Iz toga se jasno vidi da ograničenja postoje samo za očigledno anti-demokratske akte i postupke protiv najosnovnijih interesa društvene zajednice. No, i ta ograničenja se — prema Prednactu — mogu odrediti samo zakonom i svako suža-

vanje tih prava mimo saveznog zakona bilo bi protivustavno.«

KOMUNIZAM KAO CILJ I USMERENOST RAZVITKA SOCIJALISTIČKOG DRUŠTVA

Novi Ustav ukazuje i na dalje ciljeve društvenog napretka, tj. na komunističko društvo.

»Prednact, međutim, ne formuliše taj cilj dogmatski to jest kao subjektivističku konstrukciju savršenog i konačnog društva ili kao apstraktni, uzvišeni ideal, za čije buduće ostvarenje ljudi treba da žrtvuju svoje današnje interese. Naprotiv, borba za komunizam — to je upravo borba za što punije ostvarenje današnjih potreba i interesa radnih ljudi. I svaki korak dalje u tom pravcu je ujedno i korak dalje ka višim oblicima socijalističkog društva, to jest ka komunizmu. U tom smislu je komunizam kao cilj ujedno putokaz za današnju društvenu akciju.«

»Drugim rečima, što intenzivniji razvitak proizvodnih snaga, što veća produktivnost rada, što širi razmah oblika društvenog samoupravljanja i što manja potreba za sredstvima državne prinude, što demokratskiji i što humaniji odnosi među ljudima, što viša društvena demokratska i humana svest svakog pojedinog čoveka — upravo to su sredstva i put borbe za komunističko društvo.«

OSLOBOĐENI RAD — OSNOVA DRUŠTVENO-EKONOMSKIH ODNOSA I IZVOR SAMOUPRAVLJANJA

Prednact u svom normativnom delu nastoji da što preciznije formuliše osnove društveno-ekonomskih odnosa i političkog sistema, koji će u najvećoj mogućoj meri obezbediti i njihovu stabilnost i njihov dalji progresivan razvitak. Deo o društveno-ekonomskim odnosima razrađen je mnogo više nego u dosadašnjim ustavnim propisima — ne samo jugoslovenskim, nego i u svetu uopšte.

U uslovima ekonomski nedovoljno razvijenog društva, gde država po formi zadržava mnogo elemenata starih najamnih odnosa, gde je pritisak masa slab, birokratsko-etatiističke deformacije mogu izazvati niz teških društvenih protivrečnosti i političkih problema. Stoga se postavlja problem kako savladati tu protivrečnost.

»Program Saveza komunista Jugoslavije smatra da je, u razrešavanju toga protivrečja, suština istorijskog zadatka u tome da odnosi u proizvodnji i raspodeli — koji su u početku vezani za manje ili više ispoljen državno-sopstvenički monopol — postepeno prerastaju u takve odnose koji će već u neposrednom proizvodnom procesu predstavljati sintezu zajedničkog i pojedinačnog, kolektivnog i ličnog interesa; odnose u kojima će rad, kao što kaže Marks, postati »zaista slobodan« i u kojima će upravo »razvitak društvenog pojedinca postati ono što se javlja kao veliki stub-nosač proizvodnje i bogatstva«. A to su odnosi koje mi nazivamo — društveno samoupravljanje.«

»U tome je najdublji smisao onih ekonomskih i političkih odnosa u proizvodnji i raspodeli koje mi nazivamo radničko odnosno društveno samoupravljanje. U onoj meri u kojoj razvitak proizvodnih snaga učvršćuje i proširuje mogućnosti i metode samoupravljanja proizvođača, u onoj meri u kojoj se protivrečnosti između interesa pojedinca i interesa zajednice razrešavaju u neposrednom procesu proizvodnje, a sve manje između građana i države, u toj meri nestaje i državno-sopstvenički i politički monopol i stvaraju se uslovi za brže kretanje društva u pravcu komunističkih društvenih odnosa...«

Prema tome, ako u Prednactu ustava govorimo o slobodnom radu ili oslobođenju rada, onda pri tom, naravno, ne mislimo ni na postojanje apsolutne slobode u sadašnjim uslovima našeg društva, niti da je proces oslobođenja rada završen, nego samo na to da je radni čovek oslobođen eksploatacije i birokratsko-etatiističke samovolje i da su ekonomski odnosi u našoj zemlji tako postavljeni da pod-

stiču upravo takav razvitak društveno-ekonomskih odnosa kome je cilj komunistička zajednica slobodnih ljudi.

Prednacr polazi pri tom od shvatanja da je osnovna unutrašnja pokretačka snaga materijalnih i društvenih kretanja u *takvoj društvenoj bazi* prvenstveno — materijalni i društveno-politički interes pojedinca i kolektiva, koji na bazi društvenih sredstava za proizvodnju što je moguće samostalnije upravlja svojim radom, izgrađuje materijalne osnove svoga rada i raspodeljuje plodove toga rada prema principu: svako prema svojim sposobnostima, svakome prema radu.

Upravo na taj interes se moraju u prvom redu osloniti u svakoj naprednoj akciji *subjektivne* snage socijalističkog napretka, a njemu treba da bude licem okrenuta i celokupna politička struktura države.

Da bi se u takvom sistemu postigli maksimalni rezultati u razvitku materijalne baze i socijalističkih odnosa, potrebna su u prvom redu sledeća sredstva:

— načelno jedinstven privredni sistem koji obezbeđuje jednaka prava i obaveze radnih ljudi u upravljanju proizvodnjom i u radu uopšte; jedinstven sistem raspodele po principu svakome prema radu i obezbeđenje jedinstvenih opštih uslova privređivanja;

— jedinstven društveni plan, da obezbedi optimalne materijalne uslove za razvitak takvih ekonomskih i društvenih odnosa;

— intenzivna aktivnost socijalističkih subjektivnih faktora u pravcu unošenja svesti i nauke u sve delatnosti čoveka i u međusobne odnose između ljudi.

Te nužne centralizovane društvene funkcije nisu samostalan izvor društveno-ekonomskih odnosa. One su odraz, okvir i sredstvo onih odnosa koji nastaju u društvenoj bazi na osnovu oslobođenja rada, odnosno samoupravljanja radnih ljudi, i tek kao takav odraz one mogu istovremeno da progresivno deluju na razvoj u društvenoj bazi.

U skladu sa svim tim, »Ustav proglašava rad jedinim izvorom materijalnog i društvenog položaja čoveka.« »Bilo kakav oblik eksploatacije čoveka čovekom je protivustavan.«

»Niko ne može imati nikakve prednosti, ni u pogledu materijalnih, ni u pogledu društvenih uslova, osim onih koje mu pripadaju zbog produktivnijeg, kvalifikovanijeg ili odgovornijeg rada — u skladu sa što je moguće ujednačenijim opštim i društveno-utvrđenim uslovima raspodele prema radu.

Društvena svojina na sredstvima proizvodnje i rada ... jeste uslov i garancija za ostvarivanje tih načela.

Osnovni smisao takvih ustavnih propisa je da celokupni privredni sistem treba da obezbedi čvrstinu i dalji razvitak takvih odnosa u proizvodnji i raspodeli, koji će sami po sebi biti prvi i osnovni unutrašnji pokretač i nosilac ne samo napretka proizvodnje i razvika proizvodnih snaga, nego i stalnog reprodukovanja socijalističkih društveno-ekonomskih odnosa.

Pri tom Prednacr polazi od gledišta da su takvi socijalistički odnosi u proizvodnji nerazdvojno povezani sa samoupravljanjem proizvođača i da se oni moraju da izraze i u odgovarajućem sistemu raspodele.

U skladu sa tim, u Prednacrto je samoupravljanje u proizvodnji i drugim društvenim delatnostima postavljeno kao neotudivo pravo, zajamčeno Ustavom, koje radnici ostvaruju u radnim organizacijama i u svojim privrednim i drugim samoupravnim udruženjima kao i komunama i drugim društveno-političkim zajednicama, u skladu sa Ustavom, zakonima i društvenim planovima ...

»Na taj način oslobođeni rad postepeno postaje izvor svih pojedinačnih i zajedničkih interesa socijalističkog društva, a samim tim i odlučujući faktor njegove stabilnosti. Čovek nije samo građanin, podanik države i izvršilac državne volje u oblasti materijalne izgradnje. On je subjekt a neposredni interes njegovog rada — cilj celokupne akcije svih društvenih organa.«

DRUŠTVENO-EKONOMSKE FUNKCIJE DRUŠTVENE ZAJEDNICE I DEMOKRATSKOG CENTRALIZMA

Samoupravljanje na društveno-ekonomskom području ne znači apsolutno suprotstavljanje principa centralizacije i decentralizacije. U uslovima društvenog samoupravljanja, centralizacija određenih funkcija i sredstava, koju nameću savremeni procesi ekonomskog i tehničkog napretka, kao i procesi opšte integracije čovečanstva, progresivna je i neophodna.

»I naša dosadašnja iskustva govore da nema daljeg razvika samoupravljanja bez istovremenog udruživanja. Inicijativa u tim procesima treba da proizilazi kako od elementarnih interesa osnovnih nosilaca socijalističkih društvenih odnosa tako i od društvene zajednice odnosno njenih subjektivnih snaga. Naime, demokratski centralizam je mogućan i realan samo ako s jedne strane izrasta iz zajedničkog interesa, a s druge strane ako se oslanja na adekvatni demokratski mehanizam, koji omogućuje usmeravanje, tj. rukovodeću idejnu, političku, kulturnu i naučnu ulogu najnaprednijih društvenih snaga.«

Rešavajući taj problem, Prednacr je, s jedne strane, učvrstio položaj radnog čoveka, radne organizacije i komune, omogućavajući im da što samostalnije utvrđuju svoj delokrug rada i što samostalnije raspolazu sopstvenim sredstvima, a s druge strane, za savezne, republičke i druge društvene organe predviđa sva ovlašćenja koja su neophodna za jedinstvo i dalji razvoj celokupnog društvenog sistema.

U vezi s tim, od osobitog je značaja ostvarenje principa raspodele prema radu, koji »ima društveno-ekonomski karakter, to jest on izražava pravo čoveka na slobodan rad i na prisvajanje plodova rada — posle odbijanja dela koji je potreban za pokrivanje društvenih potreba, i to pod jednakim opštim uslovima i kriterijima za sve.« »A te uslove i kriterij će svakako određivati delom društvena zajednica a delom radni kolektivi ...«

»Društvena zajednica treba da zaštiti pravo svakog člana društva da prisvaja odnosno da uživa plodove svoga rada prema uloženom trudu, odbijajući pri tom od njegovog dohotka sredstva za održavanje i napredak materijalne baze društvenog rada i za druge potrebe društvene zajednice. Pri tom uticaj ljudi s radnog mesta dolazi do izraza time što njihovi neposredni predstavnici ravnopravno i demokratski odlučuju u opštini, republici i federaciji o izdvajanju tih sredstava i njihovom korišćenju.

Široka samoupravna prava radnika i radnih kolektiva u isto vreme povlače za sobom i njihovu punu društvenu odgovornost. Fabrike i ustanove naravno nisu svojina radnih kolektiva, već oni njima upravljaju u ime društva i u interesu društva, ostvarujući ujedno u tom okviru i svoje sopstvene materijalne i druge interese, zasnovane na njihovim ravnopravnim pravima i obavezama. Prema tome, niko ne može da raspolaze društvenim sredstvima za proizvodnju i rad i drugim društvenim materijalnim mogućnostima van okvira i suprotno načelima koje društvena zajednica utvrđuje ravnopravno za sve ... U tom smislu Ustav predviđa i prava zajednice da sprovodi odgovarajuću kontrolu, kako bi se svako pridržavao svojih prava i obaveza, i da preduzima sankcije protiv prekršitelja.«

»U teritorijalnim društveno-političkim zajednicama (opštini, srezi, autonomnoj pokrajini, republici i federaciji) radni ljudi rešavaju, prema ustavnim odredbama, sledeća osnovna pitanja ekonomskih odnosa i materijalnog razvika: ostvaruju akumulaciju društvenih sredstava radi društvene proširene reprodukcije u onom delu u kome se ta reprodukcija ne može ostvariti u privrednim organizacijama; zadovoljavaju zajedničke potrebe (društveni standard) bilo organizovanjem društvenih službi, bilo osnivanjem raznih ustanova ...; planiraju razvoj privrede i materijalne osnove drugih društvenih delatnosti u cilju razvijanja proizvodnih snaga, usklađivanja neravnomernosti i ostvarivanja principa raspodele prema radu.«

Utvrđujući ulogu *društvenog plana* kao zajedničkog okvira privrednih delatnosti sviju i svakog u zemlji, Ustav daje najpotrebnija načela za usmeravanje razvoja u oblasti sistema planiranja, načelne osnove za čvršće jedinstvo sistema i za veći autoritet plana, kao i određeniju orijentaciju za društvenu funkciju plana.

U čitavom društveno-ekonomskom sistemu služba društvenog knjigovodstva ima značaj jedne od osnovnih institucija jedinstvenog društveno-ekonomskog sistema u Jugoslaviji.

Prednacr predviđa uspostavljanje stalnog i dugoročnog sistema *finansiranja nerazvijenih područja*. Pri tom se polazi od stanovišta da to pitanje treba rešavati u prvom redu u samom društveno-ekonomskom sistemu. Prednactom se predviđa stvaranje posebnog fonda federacije, čije će se finansiranje utvrditi na duži rok i iz kojeg će se davati sredstva pod povoljnijim uslovima za finansiranje nerazvijenih područja. Pored toga, Prednacr predviđa da republike treba da obezbede dodatna sredstva opštinama koje nisu u stanju da same ostvare sredstva za vršenje svojih funkcija i neophodnih društvenih službi, dok federacija stoji u takvoj obavezi prema republikama.

»U pogledu *svojinskih odnosa* Prednacr polazi od stanovišta da su sva sredstva za proizvodnju i društveni rad u društvenoj svojini. Izuzetak od toga principa se čini u pogledu seljačkog gazdinstva i zanatske radnje, u granicama zakonskih propisa.

To isto važi i za zapošljavanje tuđe radne snage. Prednacr u načelu zabranjuje svaku eksploataciju čoveka čovekom. Izuzetak u pogledu zaposlenja tuđe radne snage čini se jedino u odnosu na seljačko gazdinstvo i zanatsku radnju, s tim što će zakon odrediti granice.

»Novi Ustav obezbeđuje radnom seljaku pravnu stabilnost položaja njegovog gazdinstva. Prednacr prepušta seljaku ili da stupa u dobrovoljnu kooperaciju sa zadrugom odnosno socijalističkom privredom ili da sam snosi privredni rizik. Ni u pogledu zemljišnog maksimuma Prednacr ne unosi nikakve promene, prepuštajući zakonu da reguliše odnose u toj oblasti. U stvari, naše društvo nema potrebe da otvara perspektivu nekog daljeg smanjivanja — putem zakona — zemljišnog maksimuma za individualno seljačko gazdinstvo. S druge strane, Ustav u određenim granicama potčinjava i poljoprivredne proizvođače na privatnom sektoru, kao i sve druge radne ljude naše zemlje, zajedničkom društvenom interesu... Ustav predviđa i postojanje i rad zadruga, kao specifičnih socijalističkih privrednih organizacija radi saradnje i udruživanja radnih seljaka sa socijalističkim sektorom.

»Prednacr ustava garantuje ličnu svojinu na sredstvima rada koja služe isključivo ličnom radu — pod uslovima i u granicama koje propisuje zakon.

Prednacr takođe garantuje ličnu svojinu na potrošnim dobrima koja je stečena na bazi raspodele prema radu. On i stan priznaje kao predmet lične svojine, u zakonom određenim granicama, tj. u okvirima dosadašnje prakse. Drugim rečima, svako može imati u ličnoj svojini stambenu površinu za svoje potrebe i za svoju porodicu, ali samo do granice koja onemogućuje sistematsko privređivanje putem iznajmljivanja stanova...»

POLITIČKI OSNOVI SAMOUPRAVLJANJA

Politički sistem koji se predviđa novim Ustavom ne razlikuje se bitno od sadašnjeg ni po formi ni po sadržini, ali neke promene znače znatan korak dalje u razvoju čitavog sistema. Pre svega, došlo je do izražaja jače nego u ranijim propisima da »rad oslobođen ne samo eksploatacije nego i birokratsko-administrativnog upravljanja, i slobodan čovek-radnik, čovek-stvaralac, koji nije sputan ni privatnom svojinom ni samovoljnim državnim centralizmom — sve više postaju samostalna unutrašnja motorna snaga čitavog razvika socijalističkih odnosa, oslanjajući se pri tom na idejnu, političku i vaspitnu ulogu vodećih subjektivnih faktora društva«.

»Iz tih razloga Prednacr novog ustava pre svega postavlja društveno samoupravljanje kao osnovni princip u izgradnji socijalističkog društva i osnovni pravac dalje evolucije političkog sistema socijalističke države. Suština društvenog samoupravljanja u stvari nije u »prenosjenju« funkcija na radne organizacije i odgovarajuće organe samoupravljanja, nego u tome da se kroz njega izražavaju i garantuju novi položaj i uloga oslobođenih proizvođača i drugih radnika u upravljanju društvenim sredstvima rada, raspodeli dohotka i rešavanju drugih zajedničkih poslova radnih organizacija.

Radničko samoupravljanje, radnički saveti u proizvodnji i drugim radnim organizacijama, i slični organi u samostalnim ustanovama i javnim službama, postaju nepriključena društveno-ekonomska i politička osnovica celokupnog društveno-političkog sistema...

Suština društveno-ekonomskog položaja čoveka u proizvodnji i raspodeli njegovog prava na samoupravljanje karakteriše se, prema tome, njegovim samostalnim stvaralačkim odnosom prema radu...»

Od osobitog značaja za takvu samostalnost čoveka je ekonomska jedinica, koja »osigurava njegovu stvaralačku aktivnost kroz što neposrednije upravljanje i odlučivanje u svim fazama rada«. »Zato se ne može reći da je radničko samoupravljanje dosledno i do kraja sprovedeno ako se ono ne oslanja na što određenije oformljene funkcije radnih jedinica.«

»Ovi odnosi ne smeju ići na štetu celokupnog preduzeća kao jedinstvenog ekonomskog i tehnološkog okvira za rad kolektiva... Zato u svakoj organizaciji treba prilagoditi tom pitanju posebno, prilagođavajući konkretne forme specifičnostima date radne organizacije, a pridržavajući se jedinstvenih opštih načela koja obezbeđuju jedinstvo sistema i jednaka prava radnih ljudi. To je kompleksan i dugoročniji proces, koji pretpostavlja stalno naučno istraživanje da bi se našla dobra i sve bolja rešenja za takve odnose...»

»Pitanje o radnim jedinicama ima poseban značaj za razvoj privrednog udruživanja i prirodne centralizacije sredstava u uslovima samoupravljanja«, jer će se ti procesi »toliko slobodnije i pravilnije odvijati ukoliko bolje budu postavljeni unutrašnji ekonomski odnosi — počev od čoveka na radnom mestu i njegove najbliže radne jedinice, pa preko samostalnih pogona i preduzeća, sve do raznovrsnih oblika kombinata i svih privrednih udruženja«.

Inače, Prednacr otvara široke mogućnosti za samoupravno udruživanje preduzeća, ustanova, kolektiva i građana na bazi dobrovoljnosti i uzajamnih potreba i interesa.

»Taj mehanizam slobodnog udruživanja omogućuje neophodnu demokratsku centralizaciju svih onih društvenih funkcija koje se već danas zasnivaju na jednakom interesu sviju, ili više radnih ili drugih samoupravnih zajednica i gde više nema potreba za neposrednom državnom intervencijom odnosno prinudom. Razgranati organizacioni mehanizam društvenog samoupravljanja na taj način omogućuje i veliku samostalnost pojedinih radnih organizacija i njihovo udruživanje, koje predstavlja najneposredniju potrebu ljudi u njihovom svakodnevnom radu i životu. Proizvodni odnosi time dobijaju političke okvire, koji izrastaju iz njih samih, tj. upravo tu gde se i rodila, u proizvodnim odnosima, država sada počinje da nestaje, a perspektiva sve slobodnijih odnosa između ljudi se sve jasnije ocrtava.«

»Takav mehanizam samoupravnog udruživanja ima poseban značaj za ostvarivanje savremenih metoda i oblika proizvodnje i njenog tehničkog unapređivanja i za one procese privredne integracije koji su karakteristični za današnju epohu...»

»Drugi vid samoupravnog udruživanja ostvaruje se na području opštedruštvenih interesa, to jest preko opština, srezova, autonomnih jedinica, republika i federacije. Ustav ne tretira te društveno-političke zajednice samo kao političke državne organe na nivou opštine, republike, federacije, već kao društvene zajednice, to jest kao sklop društveno-

ekonomskih i političkih odnosa između ljudi i kao razgranati organizacioni mehanizam upravljanja stvarima, prilagođen samoj prirodi stvari.

Prema tome, unutrašnja integracija društva i života radnih ljudi i radnih organizacija u društveno-političkim zajednicama obavlja se u dva pravca, i to: neposrednom i slobodnom saradnjom i međusobnim odnosima radnih organizacija, radnih ljudi i pojedinih službi u ostvarivanju njihovih zajedničkih zadataka i interesa, kao i putem delatnosti zajedničkih organa društvenog samoupravljanja i političke vlasti u društveno-političkim zajednicama koje upravljaju zajedničkim društvenim poslovima. Među ove poslednje u prvom redu spadaju predstavnički organi i njihovi izvršno-politički i upravni organi kao i saveti za pojedine službe i druge organizacije za vršenje zajedničkih poslova...«

»Takav kurs obezbeđuje postepeno ostvarivanje principa društvenog samoupravljanja u celokupnoj društvenoj nadgradnji. Prema tome, vodeći organi političkoteritorialnih jedinica nisu instrumenti državne vlasti, nego ujedno i nosioci i instrument samoupravljanja čoveka i radnih kolektiva, instrument društvenog samoupravljanja. Naime, isti organi koji najneposrednije izražavaju potrebe i težnje ljudi u procesu društvenog rada, u odnosima proizvodnje i raspodele, u isto vreme su i nosioci političke vlasti države. Time se takav politički sistem najviše približava Marksovoj tezi da država prelaznog perioda, to jest socijalistička država, treba da bude tip državnosti koju je on nazvao »radnička klasa organizovana kao država«.

OPŠTINA

Prednacrtom se u sistemu ne vrše neke načelne promene u pogledu mesta i uloge opštine.

»Unutar takve zajednice radni ljudi i njihove radne organizacije rešavaju osnovna pitanja društvene materijalne baze kao i pitanja socijalnog, kulturnog i političkog života i ostvaruju svoja prava na samoupravljanje u proizvodnji i na raspodelu prema radu.

Prema tome, opština se ne svodi na funkciju opštinske skupštine, već se karakteriše kao specifičan splet unutrašnjih odnosa, samostalnih funkcija i uzajamne zavisnosti, a time se onemogućuje da politički odnosno administrativni organi opštine mogu da steknu položaj nekog političkog monopola u odnosu na radne i druge samoupravne organe u komunima, ili da, kao takvi, postanu prepreka slobodnom kretanju ljudi i radnih i drugih društvenih organizacija ili prirodnom procesu njihovog ujedinjavanja po — kako se obično kaže — »vertikalnoj liniji«, to jest nezavisno od ovih ili onih administrativnih granica.«

»Prednacrt daje u tom pogledu samo načela. Republički ustavi će svakako morati više da razrade i konkretizuju te odnose sa ciljem da, s jedne strane, radne organizacije imaju slobodu akcije u okviru svojih prava i interesa, tj. da budu oslobođene birokratskog mešanja ili političkog pritiska, a s druge strane, da opština može ostvariti potreban uticaj i nadzor zajednice koji će obezbediti da organi radnih organizacija zaista posluju kao dobri domaćini i da se pridržavaju normi socijalističkog društvenog života.

Ali i obrnuto, i sama politika i aktivnost komune treba da budu pod stalnim nadzorom radnih kolektiva i građana uopšte, koji takođe moraju imati mogućnosti da i neposredno, a ne samo preko opštinske skupštine, imaju stalan uticaj na tu politiku.«

Položaj opštinskih organa u celokupnom političkom sistemu zasniva se na sledećim principima:

»Opština u načelu ima pravo da samostalno utvrđuje prihode za svoje fondove iz Ustavom i zakonima određenih izvora i da raspolaze tim prihodima. Taj ustavni princip je ograničen pravom federacije, odnosno republike da — radi očuvanja stabilnosti privrede, planskih odnosa i radi zaštite prava radnih organizacija i građana — određuje granice poreskih i drugih opterećenja, kao i određene obaveze u pogledu načina raspolaganja.

U načelu su samo opštinski organi političke vlast nadležni za neposredno rešavanje odnosa građana i radnih organizacija međusobno i prema zajednici.

Federacija može osnivati svoje organe u opštini samo za poslove koji su u njenoj isključivoj nadležnosti; organi republike i federacije mogu neposredno kontrolisati izvršavanje saveznih odnosno republičkih zakona, a neke određene poslove mogu neposredno izvršavati samo onda ako ih ne vrše opštinski organi.

Odnosi između organa opštine i organa sreza, republike i federacije se ne mogu zasnivati na upravno-operativnim pravima intervencije, nego samo na međusobnim pravima i dužnostima zasnovanim na zakonu.

Federacija u načelu opšti sa opštinskim organima preko organa republike...«

Mesnoj zajednici, kao specifičnom vidu samoupravljanja u opštini, Prednacrt daje poseban značaj.

»Naročito krupnu ulogu će mesne zajednice moći da preuzimaju i u stvaranju društvenih potrošnih fondova u oblasti društvene ishrane, institucija za decu, pojedinih komunalnih službi i drugih uslužnih delatnosti, koje svakodnevno treba da služe građaninu, a kod nas su još veoma nerazvijene.«

Uloga republike u regulisanju položaja komune u izvesnoj meri dobiva novi značaj i jače će doći do izražaja drukčiji položaj komune prema republici nego prema federaciji.

»... Samo po sebi se razume da odnosi između komuna i republike ne mogu biti isti kao između republike i federacije, jer bi inače i same republike postale federacije komuna, što bi bilo besmisleno. Osim toga, Prednacrt polazi od pretpostavke da je upravo republika u punoj meri politički odgovorna za stanje i razvoj u komunama, pa zato mora raspolagati svim potrebnim ovlašćenjima i sredstvima, kako bi obezbedila zdrav razvitak komuna i bila koordinator i regulator njihove aktivnosti u skladu sa opštim društvenim interesima.

To znači da će u nekim podrobnostima — pogotovo u oblasti materijalnih odnosa — nastati izvesne razlike u odnosima između komuna i pojedinih republika. To ne samo da nije zlo, nego je nužnost u uslovima jedne višenacionalne zemlje, gde ne postoje samo razlike u ekonomskoj razvijenosti, već i u političkim, socijalnim i kulturnim uslovima i u tradiciji...«

Na osnovu saveznog i republičkog ustava opštine donose statut »kao osnovni dokument u kome se garantuju socijalistički društveni odnosi i utvrđuje društveno-politički mehanizam njihovog ostvarivanja i daljeg razvijanja«.

Bez obzira na ovakav razvoj opština, srezovi su ipak još uvek neophodni.

»... Sva dosadašnja praksa, međutim, govori da se još ne možemo odreći uloge srezova, iako su danas opštine mnogo sposobnije za obavljanje svojih funkcija nego što su bile nekada. Kada bi se srezovi ukinuli u današnjim uslovima bi neizbežno došlo do većeg republičkog centralizma...«

... Sasvim je sigurno da će srez — kao zajednica komuna — i ubuduće moći da odigra veliku ulogu u pomoći opštinama u zadovoljavanju njihovih zajedničkih potreba, racionalnom ujedinjavanju snaga, u borbi za bolju administraciju, u stvaranju raznih stručnih službi za potrebe opština, u unapređivanju upravljanja itd. Zato Prednacrt u principu predviđa postojanje srezova u svim republikama.

Republički ustavi će bliže odrediti fizionomiju sreza prema uslovima u republici, utvrditi načela statuta sreza i kompetencije prema opštinama, a i obezbediti samoupravna prava opština, garantovana ustavom, u odnosu na srez, da bi se sprečile birokratsko-centralističke tendencije u srezu.«

SKUPŠTINE I IZBORNI MEHANIZAM

Prednact bitno ne menja status i ulogu skupština. Međutim, znatne promene se vrše u strukturi i načinu izbora skupština. To su u stvari najvažnije novine u organizacionoj strukturi političkog sistema.

»Prednact novog ustava donosi tri osnovne promene u strukturi skupština. Prvo, sve skupštine se izvode direktno iz opštine i iz radnih organizacija, drugo, menja se sastav dosadašnjeg veća proizvođača i treće, uvodi se sistem ograničenja reizbornosti na rukovodećim političkim i državnim funkcijama i, u vezi s time, rotacija, tj. obnova polovine izabranog tela svake druge godine...

... u uslovima kada je radnička klasa bila još relativno malobrojna, veća proizvođača su imala i specifičnu društveno-političku funkciju, naime, da obezbede rukovodeću ulogu radničke klase u mehanizmu neposredne demokratije, a naročito u komunama.

Danas više nema potrebe da merama u samoj strukturi skupština obezbeđujemo rukovodeću ulogu radničke klase, jer ona već ima svoje duboke korene u postojećoj društveno-ekonomskoj strukturi društva, koja se u tom pravcu i dalje razvija, i uloji socijalističkih subjektivnih faktora...

... iako u našem društvu sredstva diktature proletarijata još igraju određenu ulogu, ipak se njena socijalna baza sve više proširuje procesom razvika u pravcu izgradnje slobodne zajednice proizvođača. Ona ne postaje takva samo zbog svog demokratizma — niti su demokratski oblici sami po sebi odlučujući faktor za taj proces — nego zbog sve neposrednijeg spajanja administrativnih funkcija države i svih društvenih službi s procesom društvenog rada, u kome se svi radni ljudi povezuju osnovnim zajedničkim interesima, to jest pre svega interesom slobodnog rada kao osnove svih sloboda; interesom bržeg razvijanja proizvodnih snaga kao osnove stalnog poboljšanja životnih uslova za sve; i interesom jedinstvene raspodele prema radu, kao osnove za neophodan napor i inicijativu svakog pojedinca u zajedničkom radu, i kao sredstva za postepeno uklanjanje ekonomske nejednakosti. Takva struktura skupština i političkog sistema kakvu predlaže Prednact daje dugoročnije okvire upravo tim procesima. To pre svega važi za uvođenje samoupravnih veća u sastav Savezne i republičkih skupština, i izbornog sistema na bazi delegacija komunika.

IZBORNI SISTEM

Polazeći od takve koncepcije skupštine, Prednact predlaže delegatski izborni sistem kombinovan referendumom za članove Saveznog odnosno republičkog veća. Prilikom kandidovanja došla bi do izražaja tri osnovna faktora: Socijalistički savez, zborovi birača odnosno proizvođača i opštinska skupština. Pošto bi se u Socijalističkom savezu načelno pretresalo o kandidatima, zborovi birača bi izvršili konkretno kandidovanje, dok bi opštinske skupštine birale između predloženih kandidata, s tim što bi izabrane kandidate za Savezno veće odnosno za republičko veće morali da potvrde birači referendumom.

Prednosti takve strukture skupštine i takvog izbora skupštine su sledeće:

»Prilikom kandidovanja i izbora delegata za republičku i Saveznu skupštinu, građani, njihove političke i radne organizacije i skupštine komunika se ne odlučuju za ovog ili onog opšteg političkog reprezentanta u višim skupštinama — kao što je to u klasičnom parlamentu — nego sastavljaju i biraju svoje delegacije, koje u svom sastavu imaju predstavnike svih područja društvenog života. Građani i komune na taj način učestvuju neposredno i kvalifikovano u odlučivanju i rešavanju problematike šire društvene zajednice nego u klasičnom reprezentativnom sistemu, čak ako ostavimo po strani sve principijelne nedostatke kapitalističkog višepartijskog sistema. To nisu više klasični politički izbori, već postaju u osnovi sastavni deo neposrednog demokratskog upravljanja stvarima od strane adekvatno organizovanih radnih ljudi.

Prema tome, takva skupština je »radno a ne parlamentarno telo« — kao što je to u svoje vreme Marks očekivao od onih tela socijalističke komunika i države koja odlučuju. No, ona zadržava one pozitivne tradicije i oblike parlamentarizma, koji odgovaraju i uslovima i potrebama socijalističke zajednice.

»Mehanizam društvenog samoupravljanja, koji se široko razvio u osnovama našeg društva, novom strukturom skupština se i vertikalno povezuje s političkim sistemom države u užem smislu te reči, to jest i na nivou republike i federacije. Državni sistem sve više postaje sastavni element organizacije društvenog rada. Celokupna aktivnost čoveka na njegovom radnom mestu, kao i njegovo učesće u radničkom savetu, u skupštinama opštine ili republike ili federacije, dobija svoje unutrašnje jedinstvo. U svim tim delatnostima čovek podjednako služi sebi i drugom čoveku i društvenoj zajednici.

»Time se, naravno, naš izborni sistem odvaja od klasičnog izbornog sistema građanskog društva u istoj meri u kojoj se naš skupštinski mehanizam razlikuje od klasičnog parlamentarizma.

Buržoasko-demokratski mehanizam izbora usko je povezan s višepartijskim sistemom, odnosno sa sistemom borbe partija za vlast u jednoj centralizovanoj državi.

»To je razumljivo, jer u klasičnom predstavničkom sistemu neposredni nosilac političkih funkcija nije narod nego političke partije. One su uslov postojanja buržoasko-demokratske političke države, u kojoj su formalni nosioci političke vlasti, odnosno »političari« i aparat, odvojeni kao posebna korporacija od ljudi u neposrednim proizvodnim odnosima. Prema tome, i izbori moraju da se odvijaju kao izbori partijskih timova, koji se formiraju na bazi partijsko-političkog monopola, a ne na bazi neposrednog učesća naroda u praktičnom upravljanju stvarima i rešavanju tekućih problema.

»Kad se revolucionarnim aktom ukida takav sistem višepartijskog formiranja vlasti, ali se u isto vreme zadržati sam izborni i predstavnički mehanizam buržoasko-demokratskog tipa — onda se dobija tzv. jednopartijski sistem. Kao prelazna forma vlasti u revolucionarnim epohama takvi sistemi su često neophodni i kao takvi progresivni. Ali, kao trajnije rešenje oni ne odgovaraju potrebama socijalističke demokratije, a naročito kada društveno samoupravljanje uhvati dublje korene u celokupnom životu društva, kao što je to već danas kod nas.

U uslovima samoupravljanja izbori predstavljaju oblik neposrednog odlučivanja o stvarima, a takvim potrebama klasični reprezentativni sistem više ne odgovara. Zato je i sadržina našeg shvatanja »predstavničkog organa« drukčija od sadržine građansko-demokratskog shvatanja. Predstavnički organi kod nas ne predstavljaju narod preko partija, već neposredno, to jest na bazi odnosa u proizvodnji i radu i svakodnevnom zadovoljavanju ljudskih interesa i težnji.

OGRAIČENJE REIZBORNOSTI I ROTACIJA

Načelo ograničenja reizbornosti, rotacija, obavezno ponovno postavljanje određenih funkcionera koji su dosad bili postavljeni bez roka, kao i sprečavanje kumulacije određenih funkcija, predstavljaju jednu od najbitnijih progresivnih reformi koje donosi novi Ustav.

»Na prvom mestu treba istaći, mada taj razlog možda ne spada na prvo mesto, značaj rotacije kao sredstva socijalističkog društva i njegovih naprednih snaga u borbi protiv raznih negativnih posledica i pojava od kojih može da dođe u uslovima suviše sporog kadrovskog obnavljanja vodećih organa države i društvenog samoupravljanja.

Među takve posledice spadaju, na primer, pojave kao što su: rutinerstvo, samozadovoljna učmalost, gubljenje perspektive, birokratski konzervatizam, samovolja itd. Takvim slabostima mogu da podležu i revolucionari na političkim funkcijama, ako počinju da zaboravljaju da smisao njihove funkcije nije u tome da žive od nje, već

da doprinose sve snažnijoj afirmaciji i daljem razvoju teko-
vina socijalističke revolucije...

Jedna od naših slabosti te vrste je i u tome da se veoma
sporo vrši razmena kadrova između federacije i republika
s jedne strane, i republika i komuna odnosno srezova,
s druge strane, a isto tako između privredno-upravnih i
političkih funkcija i obrnuto. Otuda pojava da mnogi
republički kadrovi ne poznaju dovoljno problematiku na
nivou federacije, što ponekad stvara nepotrebne teškoće
u odnosima između organa federacije i organa republika,
da se neki kadrovi suviše gube u privrednom, a drugi u
organizaciono-političkom praktikizmu.

Princip ograničenja reizbornosti doprineće da se te sla-
bosti uklone ili bar ograniče...«

Princip ograničenja ponovnog izbora znatno proširuje
krug građana koji će učestvovati u radu odgovornih dru-
štvenih organa. To će omogućiti sve jaču stabilizaciju
socijalističkih društvenih odnosa i stvaranje najpovoljnijih
uslova za opšti društveni napredak.

»... Takav metod menjanja kadrova i proveravanja u
praksi omogućuje građanima da pravilnije ocenjuju rad
pojedinih funkcionera i realnije i kvalifikovanije vrše svoja
izborna prava, a u isto vreme olakšava i organizovanom
političkim faktorima našeg društva, pre svega Savezu kom-
unista i Socijalističkom savezu, sindikatima i sl. da vode
uspešnu kadrovsku politiku i vrše odgovarajući uticaj na
građane kada biraju svoje predstavnike. Samo po sebi se
razume da će se socijalističke snage suprotstavljati reakcio-
narnim tendencijama u toj oblasti.

Značajna demokratska dopuna tog sistema su i kadrov-
ske komisije, koje se, prema Prednarcu, obrazuju pri svim
skupštinama. One će voditi politiku u pogledu kadrova
na rukovodećim funkcijama u upravi i drugim društvenim
organima, starajući se pri tom o demokratizmu i javnosti
kadrovske politike. Ustav će o tome dati samo opšte for-
mulacije, s tim što će zakon razraditi problem u podrobnos-
tima. Prema tome, i u oblasti kadrovske politike nužno
se kombinuje usmeravanje vodećih političkih snaga iz centra
s neposrednim uticajem građana i socijalističke prakse,
i to ne po nekim uopštenim političkim merilima, nego na
osnovu praktičnog proveravanja ljudi na odgovornim dru-
štvenim položajima.

Doduše, da bi se u primeni principa rotacije izbegla
krutost i formalizam, biće potrebno da se on u praksi
primenjuje s izvesnom gipkošću. Biće, svakako, potrebna
i određena odstupanja od toga principa, ali ona, naravno,
ne smeju biti takva da samom principu oduzmu svaku
snagu.

Prednarc daje i opšte okvire takve gipkosti i konkretne
izuzetke, ali je u pogledu granica veoma određen...«

Rotacija, međutim, ne znači nikakvu smenu generacija,
jer »... takozvana »smena generacija« se nikad u istoriji
nije vršila mehanički, nekim dirigovanjem iz centra, ili na
osnovu nekih formalističkih pravnih kriterija. »Pogotovo
je to nemoguće kad se radi o kadrovima koji su izvojevali
socijalističku revoluciju i nosili na svojim leđima sve terete
izgradnje prvih osnova socijalističkog društva. Ogromno
iskustvo koje imaju ti naši kadrovi predstavlja veliku poli-
tičku snagu i veliko bogatstvo naše zajednice koje mora
biti sačuvano i koje se mora postepeno prenositi na mlađe
generacije...«

Ograničenje ponovnog izbora »ne znači da će bilo koji
sposoban čovek biti izgubljen za društvo, ili da će biti
pogođeno njegovo ljudsko dostojanstvo«. »Celokupan naš
društveni i politički mehanizam je dovoljno razgranat i
organizaciono raščlanjen da sposobnosti i sklonosti ljudi
koji će zbog rotacije napustiti određene društvene funkcije
mogu u punoj meri doći do izraza i na drugim funkcijama.
Na kraju krajeva, iste društvene probleme pojedini naši
sposobni kadrovi mogu da rešavaju bilo kao državni, bilo
kao politički funkcioneri u društvenim organizacijama, ili
kao funkcioneri u saveznim ili u republičkim i drugim
centrima, ili u skupštini ili u upravi itd. U stvari, takvo
kretanje najspособnijih kadrova upravo će olakšati da se
sve društvene funkcije skladnije razvijaju.«

Za izbor predsednika Tita Prednarc ne vezuje nikakvo
ograničenje.

»... Ustavna komisija je smatrala da Savezna skupština,
prihvatajući takvu odredbu u našem novom Ustavu, odaje
drugu Titu u ime naroda i radnih ljudi Jugoslavije dužno
priznanje za njegove istorijske zasluge u stvaranju te za-
jednice i ističe značaj koji njegov rad ima za naše socija-
lističko društvo.

Zato i odredba Ustava koja oslobađa ličnost druga Tita
od svih izbornih ograničenja nije izuzetak već načelna
ustavna odluka.«

DEMOKRATIZAM, USTAVNOST I ZAKONITOST

»Politički sistem Jugoslavije je u svojim osnovama i
principima jedinstven i on je obuhvaćen u delu Ustava u
kome se fiksiraju jedinstvena i zajednička načela kako za
celokupan društveno-politički sistem Jugoslavije, tako i za
ustave republika i za zakone.

To jedinstvo sistema nije formalističko, apsolutno,
uniformno, i nije jedinstvo radi jedinstva. Njegov smisao i
obim su uslovljeni i ujedno ograničeni potrebom da svi
faktori dejstvuju u svojoj samostalnoj praksi u takvim
okvirima koji obezbeđuju i jednaka opšta prava za sve i
socijalistički, progresivni i demokratski karakter te prakse
i povoljne opšte uslove za njeno ostvarivanje. U tom smislu
ustavni sistem zaštićuje autonomnog čoveka od samovolje
organa vlasti, ali u isto vreme i zajednicu od samovolje
pojedina ili partikularizma.

Radi obezbeđenja takve ustavnosti i zakonitosti, Pred-
narc predviđa potrebne organe i oblike društvenog nadzora
i odgovarajuća ovlašćenja takvih organa.

Pored kolektivne političke odgovornosti, koja je princip
našeg političkog uređenja, Prednarc posebno ističe i ličnu
odgovornost. Svi nosioci javnih funkcija, bez obzira na
karakter i značaj, lično su odgovorni za svoj rad.«

Radi zaštite ustavnosti i zakonitosti, Prednarc uvodi
novu instituciju — Ustavni sud, koji ima specifičan karakter:

»... Ustavni sud, kako savezni tako i u republikama,
predstavlja više deo skupštinskog sistema nego tradicio-
nalnu sudsku instituciju. On je sastavljen od visokokvali-
fikovanih stručnjaka i od javnih radnika koje imenuje
Savezna odnosno republička skupština. To je i razumljivo,
jer u našim uslovima Ustavni sud svakako ne može biti
čisti sudski organ, koji bi samo statički, tj. formalno-pravno
pristupao pojedinim pojavama i problemima u oblasti
ustavnog poretka, nego će ih ceniti prema objektivnoj
društvenoj i političkoj sadržini procesa iz kojih ti problemi
i pojave niču. U tom smislu će Ustavni sud gipko preduzimati
i odgovarajuće političke inicijative u Skupštini i drugim
društvenim organima, da bi sprečio formalno-pravne sukobe
ili kada bude smatrao da određeni propisi koče pozitivnu
praksu.

Na taj način će i uvođenje Ustavnog suda doprineti
ostvarivanju opšteg kursa da se u rešavanje problema iz
oblasti društvenih odnosa što više unose elementi spora-
zumevanja i arbitraže. Drugim rečima, Ustavni sud će
doprineti bržem i efikasnijem otklanjanju neustavnih i
nezakonitih pojava i negativnih tendencija, ali će u isto
vreme uneti znatno više demokratskih metoda i gipkosti u
rešavanje takvih problema.«

FEDERACIJA I REPUBLIKE

Polazeći od istih načela nacionalnog samoopredeljenja
i ravnopravnosti kao prvi Ustav i Ustavni zakon iz 1953,
Prednarc konkretnije i preciznije od ranijih ustavnih propisa
uređuje odnose između federacije i republika. »Osnova
za razradu tih odnosa jeste princip da — sve što nije Ustavom
fiksirano kao opšte načelo za sve, ili što nije kao nadležnost
izričito preneto na federaciju — ostaje pravo, dužnost i
materijalna i politička odgovornost republike...«

»Po novom Ustavu — kao i po prvom i drugom — naša federacija nije okvir za stvaranje neke nove jugoslovenske nacije, odnosno okvir za sprovođenje takve nacionalne integracije o kakvoj su u svoje vreme sanjali razni protagonisti hegemonizma i denacionalizatorskog terora. To je zajednica slobodnih, ravnopravnih i samostalnih naroda i radnih ljudi, koji su ujedinjeni na bazi zajedničkih interesa i naprednih društveno-ekonomskih, političkih i kulturnih i duhovnih težnji i kretanja u eposi socijalizma.«

»Proces ujedinjavanja nacija nije suprotan idejama samoopredeljenja, slobode, samostalnosti, ravnopravnosti naroda. Naprotiv, on može da se odvija upravo polazeći od bezuslovnog poštovanja tih principa. Nasilno ujedinjavanje može imati samo reakcionarne rezultate...« Stoga Prednacr polazi od pretpostavke da je poštovanje tih principa i polazna tačka za svaku savremenu integraciju koja nije opterećena imperijalizmom, hegemonizmom ili neokolonijskim.

Međutim, ti principi ne smeju da posluže za antisocijalističke ciljeve. Novi Ustav ne može biti pasivan u pogledu manifestacija reakcionarnih oblika nacionalizma, potkopavanja prijateljstva ili širenja mržnje među narodima, sputavanja prirodne saradnje i zbližavanja. »Zato, priznajući principe samoopredeljenja u federaciji, kao i dosadašnja dva ustava, ni novi Ustav ne dozvoljava da se ti principi koriste kao pokriće za reakcionarne i antisocijalističke ciljeve, kao što ne dozvoljava ni da se načelo jedinstva koristi kao pokriće za bilo kakav oblik hegemonije ili narušavanje samobitnosti ili ravnopravnosti naroda Jugoslavije...«

U vezi sa takvom orijentacijom »Prednacr kao kompetenciju federacije predviđa samo one poslove koji se po samoj prirodi stvari i radi ravnopravnosti naroda i republika Jugoslavije moraju rešavati na nivou federacije ili koji se u zajedničkom interesu naroda Jugoslavije najcelishodnije mogu rešavati na tom nivou. To su pored pitanja nezavisnosti i bezbednosti socijalističkog poretka, narodne odbrane i spoljne politike, i takva pitanja kao što su jedinstvo socijalističkog sistema, jedinstveni opšti privredni plan i jedinstvo privrednog područja, uz zajedničke fondove koji su u takvim uslovima neophodni, pomoć nerazvijenim republikama i delovima zemlje, jedinstvo novčanog i kreditnog sistema, uređivanje i kontrolisanje spolnotrgovinskih valutnih i drugih ekonomskih odnosa i druge slične funkcije od zajedničkog interesa za odnose i razvitak u jugoslovenskoj zajednici ili za zaštitu ustavnosti i zakonitosti.«

»Federacija je jedinstveno ekonomsko područje, u kome slobodno stupaju u međusobne odnose svi građani, radne organizacije i opštine sa čitave teritorije Jugoslavije. To jedinstveno ekonomsko područje je obezbeđeno jedinstvenim valutnim i deviznim sistemom, jedinstvenim novcem i emisijom novca, kao i jedinstvom bankarskog i kreditnog sistema. Da bi se federacija mogla razvijati kao društveno-ekonomska zajednica, Ustavom se omogućuje i obezbeđuje načelno jedinstvo osnovnih društveno-ekonomskih odnosa, prava i dužnosti građana, političkog sistema i pravosuđa, a preciziraju se ujedno i okviri za savezno zakonodavstvo, koji sprečavaju birokratsko-centralističke tendencije ili orakticiističko narušavanje utvrđenih odnosa.«

Za razliku od dosadašnjih ustavnih propisa, Prednacr preciznije formuliše i prava i sredstva federacije, kako bi ona zaista mogla da na čitavom području Jugoslavije obezbedi izvršenje politike koja se zasniva na njenim pravima i obavezama. S druge strane, »određivanje formulisanje odgovornosti republičkih i drugih organa prema federaciji u oblasti izvršenja poslova iz savezne nadležnosti omogućuje da se obezbedi red i svestrana puna odgovornost za sve postupke koji su neophodni da bi društvena zajednica mogla normalno da funkcioniše, bez posebnih intervencija političkih faktora.«

Dosadašnja praksa u formiranju fondova imala je niz slabosti:

»... Dosada su se na nivou republika centralizovala relativno mala sredstva za privredni razvoj, pa je zato i odgovornost republike bila više organizatorska i opšte-

politička nego konkretno materijalna. Upravo to je dovelo do relativno znatne centralizacije fondova u federaciji i do toga da je federacija bila ponekad prinuđena da preuzima odgovornost i za zadatke koji ne spadaju u njenu kompetenciju, niti mogu dobro da se rešavaju iz jednog centra...«

S druge strane, korekcija sadašnjih metoda centralizacije društvene akumulacije ne sme se svoditi na prostu decentralizaciju po republikama, nego na bitnu izmenu metoda koncentracije sredstava za privredni razvoj, i to na način koji će prirodnoj ekonomskoj integraciji dati solidnu materijalnu bazu.

»Smisao veće decentralizacije fondova je u tome da organi samoupravljanja u preduzeću, komuni, republici itd. dobijaju čvršću materijalnu bazu koja im omogućuje dugoročnije sagledavanje privrednog napretka. Međutim, ako bi svako trošio takva sredstva samovoljno, onda bi takva decentralizacija postala štetnija od svakog centralizma. Očigledno je, prema tome, da će savezni plan — a u okvirima republike i republički — morati da obezbedi takvo korišćenje svih tih fondova koje će dati najpovoljnije privredne rezultate i najbrži napredak za čitavu zajednicu. Ako savezni plan ne bi imao te snage, onda on ne bi mogao ni da nosi odgovornost za zdrav privredni razvoj zemlje.«

U Prednacr tu je dublje nego dosad utvrđena i normativna delatnost federacije. Na tom području »federacija ima prava i dužnosti koje proizilaze iz njene uloge i funkcija utvrđenih Ustavom«. »Sve ostale društvene i pravne odnose normira svaka republika kao državna i društveno-politička zajednica, u saglasnosti sa svojim ustavnim poretom, i u skladu sa jedinstvenim društveno-ekonomskim i političkim sistemom, utvrđenim Ustavom Jugoslavije.«

Prednacr na nešto drukčiji način nego dosadašnji propisi rešava pitanje autonomnih pokrajina:

»... Jače se ističe inicijativa i odgovornost republike i na tom području. U Prednacr tu se utvrđuje mogućnost i pravo republika da stvaraju autonomne jedinice, kada to traži posebna nacionalna struktura ili drugi razlozi. No, radi jedinstva sistema i stvaranje i ukidanje autonomnih pokrajina treba da se vrši u saglasnosti s federacijom. U tom smislu Prednacr utvrđuje postojanje Autonomne Pokrajine Vojvodine kao i Autonomne Oblasti Kosova i Metohije, s tim što će republički ustav podrobnije odrediti njihov status.

Znači, prema Prednacr tu ustava kompetencija federacije u tim odnosima jeste obezbeđenje prava manjina, kao i načelno ustanovljavanje postojanja autonomnih jedinica, dok ostali odnosi načelno spadaju u nadležnost republika.«

ORGANI FEDERACIJE

»U okviru prava i dužnosti federacije *Savezna skupština* je najviši organ vlasti i ujedno nosilac funkcije društvenog samoupravljanja na nivou federacije. Zato ona donosi kako zakone i druge obavezne odluke, tako i neobavezne preporuke ili slične akte slobodne saradnje i dogovaranja.

Savezno veće ima u osnovi status opštepitičkog veća, sa svim zakonodavnim i političkim kompetencijama koje za Skupštinu proizilaze iz nadležnosti federacije, dok veća samoupravnih organizacija ili, — da ih kratko nazovemo — samoupravna veća ravnopravno sa Saveznim većem, na kvalifikovan način donose zakone i druge pravne akte, na onako kada su na dnevnom redu Skupštine pitanja iz njihove nadležnosti. Naime, samoupravna veća su sastavni deo Skupštine samo u određenim funkcijama i na određenim područjima njene uloge, a i birana su i sastavljena upravo za potrebe tih funkcija a ne nekih drugih.

Takva koncepcija organizacije Savezne skupštine po većima u stvari predstavlja *specifičnu varijantu dvodomog sistema*, jer se, pri donošenju zakona i drugih akata, paralelno sa Saveznim većem pojavljuje samo jedno od četiri ostala veća kada su na dnevnom redu poslovi iz njegove nadležnosti.

Privredno, Prosvetno-kulturno, Socijalno-zdravstveno i Političko-upravno veće, osim donošenja akata u ravno-

pravnom učešću sa Saveznim većem, takođe *samostalno* pretrijaju načelna pitanja iz svog delokruga. U tom smislu ova veća imaju pravo da daju svoje preporuke radnim i drugim samoupravnim organizacijama i državnim organima, i da razmatraju druga pitanja od zajedničkog interesa za radne, samoupravne organizacije i društveno-političke zajednice u cilju usklađivanja njihovih odnosa i razvijanja dobrovoljne međusobne saradnje.«

S druge strane, Savezno veće takođe samostalno donosi odluke sa određenih područja nadležnosti Savezne skupštine.

»S obzirom na ulogu i mesto koje Savezno veće ima u strukturi Savezne skupštine može se postaviti pitanje neće li u takvoj strukturi samoupravna veća biti po svom položaju neravnompravna u odnosu na Savezno veće. Ali, stvari ne stoje tako. Naime, ta su veća u načelu pre svega organi društvenog samoupravljanja, to jest neka vrsta najviših radničkih saveta na pojedinim područjima rada i samoupravljanja. U tom smislu njihove funkcije su sasvim određene i upravo tim funkcijama — a ne nekim opštepolitičkim — ta veća stvarno mogu dopunjavati i treba da dopunjavaju Savezno veće u njegovim funkcijama. U tim su oblastima ta veća potpuno ravnopravna. Van tih funkcija takva bi veća bila nepotrebna, pa bi se — u sadašnjim uslovima — nužno pretvorila u formalan privesak Saveznog veća.

Pri oceni opravdanosti formiranja pet veća u Saveznoj skupštini, a naročito Kulturno-prosvetnog i Socijalno-zdravstvenog, treba imati u vidu sledeće činjenice:

»... Prvo, i u tim oblastima federacija donosi opšte zakone, to jest opšta načela za jedinstvo sistema u tim oblastima, a sem toga ima i izvesne konkretne nadležnosti koje određuje savezni Ustav. Već zbog tih funkcija federacije, ma koliko one bile kvantitativno ograničene, takva veća će biti korisna, pa čak i neophodna u novoj ustavnoj koncepciji...«

Drugo, »u federaciji kao društvenoj zajednici radnih ljudi Jugoslavije, koja povezuje niz njihovih zajedničkih interesa, nezavisno od toga da li su saveznom ustavom formulisani kao savezna ili republička nadležnosti ili uopšte nisu formulisani, postoji čitav kompleks pitanja koja u stvari i ne spadaju u područje države i prinudnog rešavanja«.

Treće, »veća Savezne skupštine radiće pre svega kao organi društvenog samoupravljanja, to jest kao faktori dobrovoljnog sporazumevanja i usklađivanja i slobodnog dogovaranja različitih činilaca naše društvene zajednice«. »Osnovni instrument tih veća neće biti zakon nego preporuka, koju će neke ili sve republike primenjivati slobodno i dobrovoljno prema svojim potrebama, ili je neće primenjivati ako im ne bude potrebna. Postojanje Prosvetnog i Socijalnog veća u Saveznoj skupštini daće mogućnost članovima veća iz svih republika da diskutuju o opštim problemima na tim područjima i da dođu do određenih zajedničkih zaključaka.«

Što se tiče Političko-upravnog veća, treba imati u vidu da »postoji niz problema društvene izgradnje koji se odnose na društvo u celini, a u isto vreme zadiru i u pojedine oblasti društvenog samoupravljanja«. »Prema tome, ne bi sasvim odgovaralo celokupnoj koncepciji našeg novog Ustava, kada bi rešavanje tih problema bilo prepušteno isključivo Saveznom veću, bez ravnopravnog saodlučivanja odgovarajućih samoupravnih veća u okviru Savezne skupštine. Neposredno i ravnopravno saodlučivanje Saveznog veća i samoupravnog veća, u koje će svoje predstavnike birati samoupravni organi iz svih oblasti društvenog života, naime — preko skupština opština, svakako će doprineti da odluke Savezne skupštine i u toj oblasti budu pod najneposrednijim uticajem zainteresovanih radnih ljudi i radnih kolektiva, i da, prema tome, budu što je više moguće u skladu s potrebama svakodnevnog života.«

»... Problemi društvene izgradnje, naime, nisu samo problemi koji se mogu rešavati isključivo u sferi politike niti samim naučnim odnosno stručno-upravnim merilima i sredstvima. Kako oni zadiru u elementarne društvene odnose i utiču na društveni položaj svakog čoveka i svake samoupravne organizacije u našoj zemlji, to je jasno da su ti problemi ujedno problemi svakodnevnog prakse radnog

čoveka. Političko-upravno veće Skupštine, kao samoupravno veće upravo obezbeđuje povezivanje oba ta faktora...«

Što se tiče drugih organa Skupštine, »Prednacrta zadržava instituciju skupštinskih odbora, utvrđujući da se oni obrazuju kao stalni odbori Saveznog veća ali ne fiksira njihov broj«. »Funkcije ovih odbora se unekoliko povećavaju, posebno u odnosu na savezne organe uprave. Svako veće kao i Skupština kao celina mogu obrazovati komisije za proučavanje određenih pitanja, sastavljanje nacrtu zakona itd.«

Prednacrta ostaje načelno »u okviru postojeće osnovne koncepcije o funkciji *Predsednika Republike* kao političko-izvršnog organa federacije«, ali predviđa »da se funkcija Predsednika Republike odjava od funkcije predsednika Saveznog izvršnog veća«.

»Razlozi za takvo odvajanje jesu praktičnog značaja, to jest u takvoj podeli funkcija se obezbeđuje celishodnija podela rada i preciznije razgraničavaju odgovornosti u oblasti političko-izvršnih funkcija.«

Zbog ove promene izmenjeni su i uloga i kompetencije Predsednika Republike. Najznačajnija promena u karakteru funkcije Predsednika Republike je njegova uloga u formiranju Saveznog izvršnog veća i u ostvarivanju političko-izvršne funkcije tog veća.

»Dosadašnja praksa je pokazala da u sadašnjem političkom sistemu postoji izvestan raskorak između stvarnosti i formalne sadržine odnosa Skupštine i Izvršnog veća. Prema Ustavnom zakonu, Savezno izvršno veće bira Savezna narodna skupština u celini i pojedinačno na osnovu grupe poslanika. Drugim rečima, Skupština može većinom glasova da sastavlja izvršno veće prema subjektivnoj odluci poslanika, nezavisno i od volje Predsednika Republike kao stalnog predsednika Izvršnog veća koji je odgovoran za njegov rad...« Ovakav način postavljanja ima svoje slabosti, mada je grupa poslanika dosad uvek sastavljala predlog uz saglasnost Saveznog odbora SSRNJ. Prema Prednacrta, »Predsednik Republike, kao politički odgovoran čuvar ustavnosti i politike Savezne skupštine u oblasti izvršenja, snosi određenu odgovornost za takav sastav Saveznog izvršnog veća koji će obezbediti i jedno i drugo«. »Upravo zato on određuje mandatora za sastav Izvršnog veća, to jest kandidata za predsednika Izvršnog veća. Kako je prema Ustavu lično odgovoran za rad Izvršnog veća, mandator odnosno budući predsednik Izvršnog veća, u saglasnosti s Predsednikom Republike, sastavlja Izvršno veće na način koji će mu obezbediti izvršenje zadataka i Saveznom veću Skupštine podnosi predlog celovitog sastava Saveznog izvršnog veća. Savezno veće Skupštine može, naravno, da odbaci predlog u celini ili da traži izmenu pojedinih ličnosti. Ali predsednik Izvršnog veća u tom slučaju ima pravo da vrati mandat, ako se ne saglasi s odlukom Skupštine.«

Prednacrta takođe predviđa i novi organ federacije: *Savet federacije*.

»... Članove Saveta imenuje Savezno veće na predlog Predsednika Republike, a iz redova saveznih i republičkih državnih funkcionera kao i odgovornih funkcionera društveno-političkih i drugih organizacija i predstavnika javnog života. U tom obliku novi Ustav stvara i formalne uslove za neposrednu konsultaciju državnih, političkih i drugih odgovornih faktora u oblasti politike izvršenja kao i neformalnog usmeravanja i koordinacije rada, ako se za to ukaže potreba. U tom smislu, iako ne donosi nikakve obavezne odluke, Savet federacije može biti značajan oslonac i same funkcije Predsednika Republike i svih drugih organa federacije.«

Donekle je izmenjena fizionomija *Izvršnog veća* i vodećih organa uprave. Osnovna slabost u dosadašnjim ustavnim propisima bila je nedovoljno izražena lična odgovornost članova izvršno-političkih tela i šefova državne uprave.

»... Nastojeći — u svoje vreme — da likvidiramo negativne posledice administrativno-političkog rukovođenja i da uspostavimo osnove društvenog samoupravljanja, mi smo snažno razvili principe i oblike kolektivnog rukovođenja,

ali smo zapostavili neke aspekte lične odgovornosti na područjima gde je ona neophodno potrebna. To je u nekim slučajevima dovelo do toga da su upravni organi suviše nesamostalni prema Izvršnom veću, što sputava njihovu sopstvenu inicijativu ali istovremeno i odgovornost, a izvršno veće mora rešavati mnoštvo sekundarnih upravnih zadataka. Određene promene koje unosi Prednacrt novog ustava čistije određuju kompetencije, prava i obaveze pojedinih političko-izvršnih tela i organa, kao i upravnih i drugih funkcionera.

Osim toga, Prednacrt jasnije određuje i odnose između Skupštine i Izvršnog veća, sužavajući funkcije ovog poslednjeg na političko-izvršne u pravom smislu te reči. Međutim, odluku koju Savezno izvršno veće može doneti — donosi je samostalno. Skupština, doduše, može ukinuti ili izmeniti te odluke, bilo na zahtev Predsednika Republike bilo po svojoj inicijativi, ali u tom slučaju predsednik Saveznog izvršnog veća ima pravo — ukoliko se ne slaže s takvom odlukom Savezne skupštine — da podnese ostavku čitavog Izvršnog veća.

U pogledu položaja državne uprave nisu izvršene bitne promene, osim na liniji jačanja samostalnosti organa uprave i neposrednije odgovornosti Skupštini.

OSNOVNA SADRŽINA PREDNACRTA USTAVA

Prednacrt ustava Federativne Socijalističke Republike Jugoslavije, pored uvodnog dela, koji sadrži osnovna ustavna načela, ima tri dela, od kojih prvi deo (čl. 1—148) sadrži odredbe o društvenom i političkom uređenju, drugi deo (čl. 149—245) odredbe o organizaciji federacije, a treći deo (čl. 246. i 247) prelazne i završne odredbe.

OSNOVNA USTAVNA NAČELA (UVODNI DEO). U ovom delu Prednacrt izlaže se idejno-političke osnove novog Ustava, i to: osnovne karakteristike savremene etape razvoja Jugoslavije, zasnovanog na samoupravljanju i vlasti radnog naroda, zatim položaj i uloga Socijalističkog saveza radnog naroda i Saveza komunista u uslovima socijalističke demokratije i društvenog samoupravljanja, položaj i stav Jugoslavije u savremenim međunarodnim odnosima, osnovni pogledi marksističke nauke o komunističkom društvu, kao i perspektive daljeg kretanja socijalističke izgradnje u Jugoslaviji.

DRUŠTVENO I POLITIČKO UREĐENJE. U ovom delu, pored najopštijih karakteristika datih o Jugoslaviji kao saveznoj socijalističkoj zajednici i njenim amblemima, date su, u posebnim glavama, odredbe o društveno-ekonomskom uređenju (čl. 6—34); o slobodama, pravima i dužnostima građana (čl. 35—70); o osnovama političkog sistema (čl. 71—88); o društveno-političkim zajednicama — opštini, srezu, republici i federaciji (čl. 89—121); o sudstvu i javnom tužilaštvu (čl. 122—134); i o zaštiti ustavnosti i zakonitosti (čl. 135—148).

Društveno-ekonomsko uređenje. Utvrđuje se i garantuje društveno-ekonomsko uređenje koje radnom čoveku osigurava položaj u kojem on, u uslovima oslobođenja rada od najamnih odnosa, sam upravlja sredstvima za proizvodnju i drugim sredstvima rada u društvenoj svojini, uživa plodove svoga rada i odlučuje o obnavljanju i proširivanju materijalnih uslova svoga života, rada i napretka. U ovom delu Prednacrt regulišu se sledeća pitanja: društvena svojina na sredstvima za proizvodnju i drugim sredstvima društvenog rada; samoupravljanje radnih ljudi u radnoj organizaciji; raspodela dohotka; prava i dužnosti radne organizacije;

Tešnja povezanost organa uprave sa Saveznom skupštinom ogleda se i u tome što se savezni organi uprave, osim državnih sekretarijata koji se obrazuju samim Ustavom, osnivaju isključivo zakonom, i što savezne državne sekretare, savezne sekretare i druge zakonom određene funkcionere postavlja Savezna skupština na predlog Saveznog izvršnog veća. Značajno je i pravo Savezne skupštine da utvrđuje obaveze saveznih organa i organizacija za izvršavanje zakona i politike Skupštine.

Uspostavljanje neposrednijeg političkog nadzora Skupštine nad radom saveznih organa uprave došlo je do izražaja i u onim odredbama Prednacrt koje utvrđuju obavezu rukovodilaca ovih organa da podnose Skupštini, kao i Saveznom izvršnom veću, izveštaj o radu organa kojima rukovode, da na zahtev veća, odbora i komisija Skupštine daju obaveštenja i objašnjenja o pitanjima iz delokruga tih organa, da odgovaraju na poslanička pitanja, itd.

Usmeravajuća i koordinirajuća uloga Saveznog izvršnog veća u odnosu na rad saveznih organa uprave i dalje je, međutim, obezbeđena. Ono utvrđuje opšta načela za unutrašnju organizaciju i rad ovih organa i poništava ili ukida one njihove propise koji su nezakoniti.

oblici svojine; funkcije društveno-političke zajednice
jedinstvo društveno-ekonomskog sistema.

Slobode, prava i dužnosti građana. U Prednacrtu se izražavaju osnovne ideje o jedinstvu interesa ljudske ličnosti i socijalističke zajednice i jedinstvu ostvarivanja ljudskih prava i sloboda i socijalističkih društvenih odnosa. Slobode, prava i dužnosti građana proizlaze iz celokupnog sistema samoupravljanja, a naročito iz položaja čoveka proizvođača, odnosno iz njegovog prava da neposredno upravlja proizvodnjom i da samostalno vrši raspodelu ostvarenih prihoda prema utvrđenim društvenim kriterijumima raspodele prema radu. U skladu s tim, Prednacrt, pored toga što potvrđuje i do sada Ustavom garantovana politička i druga prava i slobode građana, konstituiše neka nova prava, a mnoga od već postojećih prava i sloboda formuliše sadržajnije i potpunije.

Osnovi političkog sistema. Odredbe o osnovama političkog sistema predstavljaju novinu u Ustavu. Prema tim odredbama, osnove društveno-političkog sistema u Jugoslaviji su: društveno samoupravljanje, uključujući tu samoupravljanje radnih ljudi zajedničkim radom u okviru radnih i drugih samoupravnih organizacija; položaj građanina kao jedinog nosioca odlučivanja u društvenim poslovima; vršenje funkcija političke vlasti i društvenog samoupravljanja od strane samih građana neposredno ili preko njihovih delegata koje biraju u predstavnička tela i druge organe samoupravljanja; izbornost članova predstavničkih tela i članova njima odgovornih organa, uz primenu ograničenja ponovnog izbora odnosno trajanja funkcije određenih nosilaca javnih funkcija; federativno uređenje i ostvarivanje samoupravljanja u svim društveno-političkim zajednicama; lična odgovornost nosilaca javnih ovlašćenja; javnost rada državnih organa i drugih organa i organizacija koji vrše javna ovlašćenja; i obezbeđenje ustavnosti i zakonitosti putem ustavnih i drugih sudova. U ovom delu Prednacrt sadržane su i odredbe kojima se utvrđuju: skupštinski sistem, položaj i funkcije političko-izvršnih organa i organa uprave, i položaj i funkcije zborova građana i referendum kao posebnih oblika samoupravljanja i neposredne demokratije.

Društveno-političke zajednice. U pogledu društveno-političkih zajednica Prednacrt ostaje na stanovištu dosadašnjeg Ustava. Prema Prednacrtu, društveno-političke zajednice su: opština, srez, socijalistička republika, federacija i autonomna jedinica.

Opština predstavlja osnovnu društveno-političku zajednicu samoupravljanja u kojoj građani odlučuju o svim pitanjima zajedničkog rada i raspodele društvenog proizvoda, kao i o svim drugim pitanjima od zajedničkog interesa za njihov društveno-ekonomski položaj. U skladu s tim, ona predstavlja i osnovnu teritorijalnu društveno-ekonomsku zajednicu koja samostalno planira razvoj privrede na svom području, utvrđuje materijalne osnove svoje delatnosti i raspolaže svim sredstvima koja joj na osnovu Ustava pripadaju. Svoje unutrašnje odnose (organizaciju samoupravljanja, način upravljanja društvenim sredstvima, i dr.) opština samostalno uređuje svojim statutom. Organi komune neposredno izvršavaju savezne i republičke zakone i druge propise, osim ako to nije izričito stavljeno u nadležnost republičkih odnosno saveznih organa.

Srez u osnovi predstavlja zajednicu komuna preko koje one rešavaju svoje zajedničke poslove. Pored toga, srez treba da vrši i druge poslove koje mu odrede republika i federacija u okviru svoje nadležnosti. Republika svojim ustavom može predvideti da se na njenom području ne obaziraju srezovi.

Socijalistička republika se u Prednacrta definiše kao državna socijalistička zajednica zasnovana na samoupravljanju i vlasti radnog naroda. Ona ima sva prava i dužnosti radi ostvarivanja funkcija koje su Ustavom predviđene za društvene zajednice, izuzev prava i dužnosti za koje je utvrđeno da pripadaju federaciji. Na osnovu utvrđenih načela o osnovama političkog sistema, republika samostalno utvrđuje svoje ustrojstvo i delokrug svojih organa. Organi federacije, po pravilu, mogu uspostavljati odnose sa lokalnim organima i organima autonomnih jedinica samo preko republike, izuzev kada su u pitanju poslovi iz isključive nadležnosti federacije i poslovi od opšteg interesa za federaciju.

U pogledu autonomnih jedinica i federacije, njihovog karaktera i uloge, kao i njihovih prava i dužnosti, Prednacrta, uglavnom, ne donosi nikakve bitnije promene.

Sudovi i javno tužilaštvo zadržavaju u svemu svoje dosadašnje funkcije, ustrojstvo i način rada. Prema Prednacrta, sudsku funkciju vrše opštinski sudovi, sreski sudovi, republički vrhovni sudovi i Vrhovni sud Jugoslavije. Predsednik i sudije Vrhovnog suda Jugoslavije i Vrhovnog privrednog suda bira Savezno veće samostalno. I saveznog javnog tužioca postavlja Savezno veće, a ne Savezno izvršno veće — kako je to bilo predviđeno po dosadašnjem Ustavu.

Zaštita ustavnosti i zakonitosti. Svi opšti akti, u cilju onemogućavanja bilo kakve samovolje i zloupotrebe, moraju biti u saglasnosti sa Ustavom i zakonom. Novinu među principima o ustavnosti i zakonitosti, koji su bili sastavni deo i dosadašnjih ustavnih koncepcija, predstavlja to da zaštitu ustavnosti i zakonitosti vrše posebni ustavni sudovi: Ustavni sud Jugoslavije i republički ustavni sudovi (u republikama vršenje ove funkcije može se poveriti i republičkom vrhovnom sudu). Pored toga, predviđen je i niz novih pravnih instrumenata za obezbeđivanje sprovođenja ovih principa.

ORGANIZACIJA FEDERACIJE. Deo Prednacrta o organizaciji federacije sadrži, u posebnim glavama, odredbe o nadležnosti federacije (čl. 149—151), o Saveznoj skupštini (čl. 152—204), o Predsedniku Republike (čl. 205—214), o Saveznom izvršnom veću (čl. 215—222), o saveznoj upravi (čl. 223—228), o Vrhovnom sudu Jugoslavije (čl. 229—230), o Ustavnom sudu Jugoslavije (čl. 231—239), i o narodnoj odbrani i Jugoslovenskoj narodnoj armiji (čl. 240—245).

Nadležnost federacije. Prednacrta utvrđuje tri osnovna kruga delatnosti federacije: isključivu nadležnost, zakonodavnu delatnost, i političko-izvršnu i upravnu delatnost.

Isključiva nadležnost federacije obuhvata one poslove i ovlašćenja koji se odnose na obezbeđenje međunarodnog individualiteta i suvereniteta Jugoslavije i na razne vidove međunarodnih odnosa, kao i poslove i ovlašćenja koji se odnose na sprovođenje onih

zadataka i poslova za koje je Ustavom određeno da ih vrši sama federacija. U pogledu zakonodavne delatnosti Prednacrta usvaja, uglavnom, sadašnje stanje i ostaje pri dosadašnjim vrstama zakona u oblasti saveznog zakonodavstva. O političko-izvršnoj delatnosti federacije u Prednacrta se govori samo uopšteno, jer se kroz odredbe o Predsedniku Republike i Saveznom izvršnom veću i o njihovoj nadležnosti te funkcije potpunije određuju. Upravne funkcije federacije date su načelno i orijentaciono, tako da će se one konkretnije utvrditi kroz zakone i druge savezne propise kojima će biti regulisana pitanja u vezi sa organizacijom i radom organa uprave.

Savezna skupština je, u okviru prava i dužnosti federacije, najviši organ vlasti i društvenog samoupravljanja u federaciji. Skupštinu sačinjavaju pet veća: Savezno veće, Privredno veće, Prosvetno-kulturno veće, Socijalno-zdravstveno veće i Političko-upravno veće. Svako veće ima po 120 poslanika, koji se biraju kao delegati jedne ili više opština, a u Savezno veće bira se još i 70 poslanika koje delegiraju skupštine republika i autonomnih društveno-političkih zajednica, koji čine i posebno Veće naroda. Svaka republika bira u Savezno veće (tj. Veće naroda) po deset, a autonomna zajednica po pet članova.

Savezna skupština ima jednog predsednika i jednog ili više potpredsednika. Svako veće ima svog predsednika. Predsednik Savezne skupštine predstavlja Skupštinu, saziva zajedničke sednice domova i predsedava im.

Stalni skupštinski odbori, sa funkcijama koje su po dosadašnjim propisima imali, mogu da se osnivaju samo u okviru Saveznog veća, a ostala veća moći će da osnivaju komisije — sa sličnim funkcijama. Pored toga, predviđa se osnivanje jedne posebne skupštinske komisije za praćenje i razmatranje kadrovskih pitanja u vez sa izborima i postavljenjima za koje je Skupština nadležna.

Prava i dužnosti poslanika, kao i procedura za donošenje zakona i vršenje promena u Ustavu, regulisani su u skladu sa položajem i novom strukturom Savezne skupštine i uglavnom na isti način kako su ta pitanja bila regulisana u dosadašnjem Ustavu.

Predsednik Republike vrši funkciju šefa države i ostale Ustavom odredene političko-izvršne funkcije, među kojima naročito one koje su po svojoj prirodi takve da treba da ih vrši jedno lice a ne kolegijalni organ. Predsednik Republike je vrhovni komandant oružanih snaga Jugoslavije. Za razliku od dosadašnje ustavne odredbe, Prednacrta više ne vezuje funkciju Predsednika Republike za funkciju predsednika Saveznog izvršnog veća. Predsednik Republike određuje mandatora za sastavljanje Saveznog izvršnog veća i predlaže razrešenje od dužnosti predsednika Saveznog izvršnog veća. On takođe predlaže izbor članova Saveta federacije, predsednika i sudija ustavnog suda Jugoslavije i zamenika vrhovnog komandanta oružanih snaga. Predsednik Republike je i predsednik Saveta federacije.

Predsednik Republike ne mora biti poslanik, a ako je izabran iz redova poslanika, prestaje mu poslanički mandat. Predsednik Republike se bira na 4 godine i ponovo uzastopno može biti biran samo za još jedan izborni period. Ova odredba ne odnosi se na prvog Predsednika Republike, Josipa Broza Tita, s obzirom na njegove istorijske zasluge za stvaranje države i njenu socijalističku izgradnju.

U slučaju duže odsutnosti ili sprečenosti, Predsednika Republike zamenjuje u vršenju svih funkcija predsednik Savezne skupštine.

Savezno izvršno veće. O karakteru, položaju i funkciji Saveznog izvršnog veća, Prednacrta u osnovi usvaja principe koje je usvojio Ustavni zakon iz 1953. Međutim, potpunije ostvarivanje principa skupštinske vladavine i dalje razvijanje društvenog samoupravljanja, uslovili su potrebu prenošenja izvesnih funkcija koje je vršilo Savezno izvršno veće na Saveznu skupštinu odnosno Savezno veće i ostala veća Skupštine. Isto tako, radi jačanja samostalnosti i odgovor-

nosti saveznih organa uprave u sprovođenju zakona i politike koju utvrđuje Savezna skupština, funkcija Saveznog izvršnog veća u odnosu na ove organe svedena je na usmeravanje, koordinaciju i nadzor nad radom tih organa.

Prema Prednacrtnu, umesto dosadašnjeg generalnog ovlašćenja za donošenje propisa, Savezno izvršno veće donosi propise samo u onim slučajevima kada je za to izričito zakonom ovlašćeno. Pored toga, ovlašćenje o proglašavanju ratnog stanja preneto je na Saveznu skupštinu, odnosno na Predsednika Republike ako Skupština nije u mogućnosti da se sastane radi odlučivanja o tom pitanju. Pravo davanja pomilovanja za krivična dela određena saveznim zakonom takođe je preneto na Predsednika Republike. Sužena su takođe i prava i ovlašćenja Saveznog izvršnog veća u odnosu na savezne organe. U skladu s tim, Prednacrt predviđa da Savezno izvršno veće može osnivati samo one savezne organe uprave, ustanove i organizacije koje predviđa zakon.

Savezna uprava. Principi o položaju i ulozi savezne uprave dati su u Prednacrtnu uglavnom kao i u Ustavnom zakonu iz 1953. Međutim, s obzirom na dalju razradu principa skupštinskog sistema, savezni organi uprave se sve više i neposrednije povezuju sa Saveznom skupštinom i njenim većima i odborima. U skladu s tim, Prednacrt predviđa da se za razliku od dosadašnje prakse, savezni državni sekretarijati osnivaju neposredno Ustavom, dok se svi ostali savezni organi uprave osnivaju isključivo zakonom. Pored toga, savezne državne sekretare, savezne sekretare, koji ne mogu biti u isto vreme i narodni poslanici niti se mogu postavljati iz redova članova Saveznog izvršnog veća, kao i druge zakonom određene savezne funkcionere, postavlja i razrešava Savezno veće Savezne skupštine na predlog predsednika Saveznog izvršnog veća, dok Savezno izvršno veće postavlja samo one funkcionere u saveznim organima uprave koje predviđa savezni zakon. Funkcioneri koji rukovode saveznim organima uprave odgovaraju za rad tih organa i svoj rad i Skupštini i Saveznom izvršnom veću, i podnose im izveštaje, a imaju pravo i dužnost da pred Skupštinom izlažu stanje, probleme i politiku koju sprovode u odgovarajućoj oblasti uprave. Ponovno uzastopno postavljanje ovih funkcionera na istu ili drugu takvu funkciju takođe je ograničeno u svemu kao i za članove Saveznog izvršnog veća. Dalja razrada utvrđenih principa, kao i pitanja organizacije i rada organa savezne uprave, regulisaće se zakonom o saveznoj upravi.

Vrhovni sud Jugoslavije. Prema Prednacrtnu, Vrhovni sud Jugoslavije, s jedne strane, učestvuje u suđenju, odnosno neposrednom odlučivanju o konkretnim odnosima i sporovima koji se pojavljuju pred sudom, a s druge strane, usmerava rad organa u oblasti pravosuđa. Pored toga, Vrhovni sud Jugoslavije rešava sukobe nadležnosti između sudova sa teritorije raznih republika. Sva ostala pitanja u vezi sa organizacijom i radom sudova regulisaće se posebnim saveznim zakonom.

Ustavni sud Jugoslavije. Uvođenje ustavnog sudstva predstavlja novinu u Prednacrtnu. Ustavni sud Jugoslavije nadležan je da odlučuje o saglasnosti svih zakona sa Ustavom Jugoslavije i republičkih zakona sa saveznim zakonima, kao i o saglasnosti drugih propisa i opštih akata organa, radnih i drugih samoupravnih organizacija sa Ustavom i saveznim zakonima. Isto tako, Ustavni sud Jugoslavije nadležan je da rešava sporove o pravima i dužnostima između federacije i republika, kao i sporove između samih republika i između drugih društveno-političkih zajednica sa teritorija raznih republika, ako za njihovo rešavanje zakonom nije predviđena nadležnost redovnog suda, kao i da rešava sukobe nadležnosti između sudova i saveznih organa i između sudova i drugih državnih organa sa teritorija raznih republika.

Predsednika i sudije Ustavnog suda bira Savezna skupština na 4 godine. Njihov ponovni izbor je dopušten, ali oni ne mogu u isto vreme biti članovi Saveznog izvršnog veća, funkcioneri ili službenici u državnoj upravi ili nekom drugom sudu.

Narodna odbrana i Jugoslovenska narodna armija. U odredbama o narodnoj odbrani i Jugoslovenskoj narodnoj armiji Prednacrt preuzima ista ustavna načela na kojima se i dosada zasnivalo savezno zakonodavstvo u ovoj oblasti. Novinu predstavlja odredba da niko nema pravo da u ime Federativne Socijalističke Republike Jugoslavije potpiše ili prizna kapitulaciju ili okupaciju zemlje i da je takav akt protivustavan i kažnjiv po zakonu. Pored toga, članove Saveta narodne odbrane ne imenuje više Savezno izvršno veće, već Savezno veće Savezne skupštine na predlog Predsednika Republike.

ZAVRŠNE ODREDBE. U ovom delu Prednacrtu, pored odredbe o stupanju na snagu novog Ustava, sadržana je i odredba kojom se predviđa da će se za njegovo sprovođenje i obezbeđenje prelaska na njegovu primenu doneti poseban ustavni zakon.

MATERIJALNA SREDSTVA OPŠTINA U 1960.

Savezni zavod za statistiku objavio je u 1962. godini dve publikacije o opštinama: »Sredstva i fondovi opština u 1960. godini« (Bilten br. 227) i »Privredno-statistički presek komun Jugoslavije u 1960. godini«. ¹ Podaci u ovim publikacijama, međusobno sučeljeni, ukazuju na stepen razvijenosti proizvodnih snaga svake opštine u 1960, na rezultate postignute u proizvodnji i na kupovnu snagu stanovništva. Pored toga, oni ukazuju na mogućnosti opština da sopstvenim sredstvima finansiraju društvene službe u kojima se staraju, kao i na mogućnosti društvenih fondova za finansiranje privrede i objekata društvenog standarda.

Pri analizi navedenih podataka treba, međutim, imati u vidu činjenicu da se između opština vrši niz privrednih i finansijskih transakcija, usled čega svaki od datih pokazatelja stiče izvesnu specifičnost u odnosu na suštinu i značaj koje takav pokazatelj ima za čitavu zemlju.

* * *

Osnovnu grupu čine podaci koji se odnose na proizvodne snage opštine i na rezultate proizvodnje, tj. podaci o osnovnim sredstvima u privredi (tabela 1), o broju zaposlenih i o dohotku u opštini.

Ovim podacima nisu obuhvaćena osnovna sredstva privatnog sektora u poljoprivredi i zanatstvu, tako da su oni u izvesnoj meri nepotpuni. Pored toga, pogoni na području drugih opština prikazani su u opštini u kojoj je sedište preduzeća. Međutim, uz dopunske informacije na osnovu drugih indikatora, ovi podaci ipak daju sliku o ekonomskom potencijalu svake opštine. Na primer, u 1960. godini 414 opština (od ukupno 772) posedovalo je osnovnih sredstava u društvenom sektoru privrede u vrednosti do jedne milijarde din. (od toga 308 opština — u vrednosti do 500 miliona din.). Analiza ovih podataka za svaku opštinu pojedinačno pokazuje da su to najvećim delom opštine u pasivnim poljoprivrednim područjima zemlje. Do istih zaključaka dolazi se i poređenjem distribucije opština prema veličini osnovnih sredstava u privredi, s jedne strane, i distribucija opština prema broju zaposlenih u društvenom sektoru (tabela 2), prema isplaćenim bruto ličnim dohocima iz privrede i prema dohotku po stanovniku, s druge strane.

¹ Publikacija »Sredstva i fondovi opština u 1960. godini« sadrži osnovne podatke iz izvorne dokumentacije (prikupljene i obrađene od statističkih organa), koja za svaku opštinu obuhvata: 1) podatke o obradivoj površini zemljišta, broju stanovnika i broju zaposlenih; 2) podatke o dohotku opštine ukupno i po svim privrednim delatnostima; 3) budžetska sredstva (prihode po svim izvorima prihoda i rashode po nameni utroška sredstava); 4) sredstva budžetskih fondova i rezervnih fondova opštine (prihode, utrošak sredstava i stanje 31. decembra 1960); 5) sredstva samostalnih ustanova i stanje njihovih fondova (prihodi, rashodi i stanje fondova 31. decembra 1960); 6) podatke o poreskoj osnovici, razrezu i naplati poreza (porez na dohodak i prirezi od privatne poljoprivrede i privatnog zanatstva i zanimanja); 7) sredstva društvenih fondova (preneta sredstva iz 1959, priliv u 1960, ukupna sredstva, utrošak u 1960, neutrošena sredstva na dan 31. decembra 1960); 8) podatke o ukupno isplaćenim ličnim dohocima u bruto iznosu i o fondovima privrednih organizacija.

Publikacija »Privredno-statistički presek opština Jugoslavije u 1960. godini« sadrži raspored svih opština prema 32 pokazatelja (za svaki posebno), koji su uzeti uglavnom iz publikacije »Sredstva i fondovi opština u 1960. godini«, a delom i iz drugih statističkih izvora.

TABELA 1 — OPŠTINE PREMA VELIČINI OSNOVNIH SREDSTAVA U DRUŠTVENOM SEKTORU PRIVREDE U 1960.

Osnovna sredstva u milionima din.		Jugoslavija	S r b i j a				Hrvatska	Slovenija	Bosna i Her- cegovina	Makedonija	Crna Gora
			Srbija ukupno	uže područje	APV	AKMO					
Do 500	308	91	72	2	17	111	8	50	42	6	
500—1.000	106	27	22	4	1	42	8	21	4	4	
1.000—2.000	78	27	12	10	5	21	8	12	8	2	
2.000—3.000	49	17	4	11	2	16	8	3	2	3	
3.000—4.000	35	13	4	9	—	5	7	4	5	1	
4.000—5.000	31	12	4	7	1	5	6	7	1	—	
5.000—6.000	21	4	1	3	—	9	2	4	1	1	
6.000—7.000	15	8	3	5	—	1	3	1	2	—	
7.000—8.000	10	5	4	1	—	3	—	1	1	—	
8.000—9.000	18	4	2	2	—	4	5	4	1	—	
9.000—10.000	5	3	2	1	—	2	—	—	—	—	
10.000—15.000	28	11	8	2	1	6	3	3	4	1	
15.000—20.000	23	6	5	—	1	5	8	3	—	1	
Preko 20.000	45	12	12	—	—	12	9	9	2	1	
Ukupan broj opština	772	240	155	57	28	242	75	122	73	20	

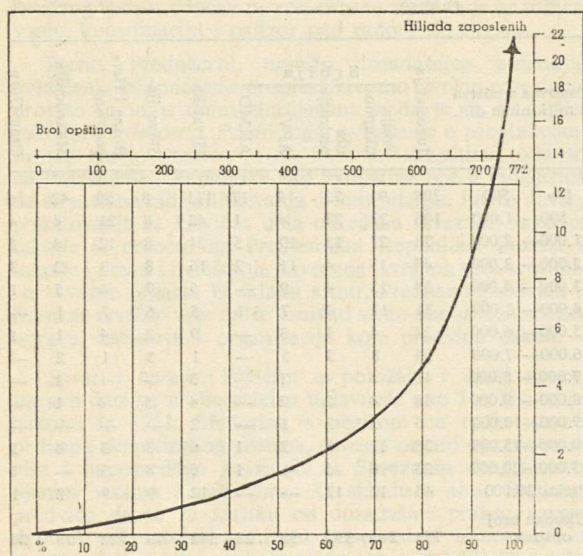
TABELA 2 — OPŠTINE PREMA BROJU ZAPOSLENIH U DRUŠTVENOM SEKTORU U 1960.

Broj zaposlenih		Jugoslavija	S r b i j a				Hrvatska	Slovenija	Bosna i Hercegovina	Makedonija	Crn Gora
			Srbija ukupno	uže područje	APV	AKMO					
Do 1.000	290	86	68	5	13	111	7	40	38	8	
1.001— 2.000	158	44	27	10	7	50	13	34	14	3	
2.001— 3.000	82	30	15	14	1	26	12	9	3	2	
3.001— 4.000	57	15	6	7	2	13	11	13	3	2	
4.001— 5.000	38	10	6	4	—	8	8	5	4	3	
5.001— 6.000	21	7	3	3	1	8	2	3	1	—	
6.001— 7.000	16	3	2	—	1	4	6	3	—	—	
7.001— 8.000	11	4	1	2	1	—	—	5	2	—	
8.001— 9.000	10	5	3	2	—	1	1	2	1	—	
9.001—10.000	15	5	3	2	—	1	4	2	3	—	
10.001—11.000	11	7	5	2	—	2	1	—	1	—	
11.001—12.000	4	1	1	—	—	2	1	—	—	—	
Preko 12.000	59	23	15	6	2	16	9	6	3	2	
Ukupan broj opština	772	240	155	57	28	242	75	122	73	20	

U 1960. je u 448 opština (više nego polovina od ukupnog broja) bilo manje od dve hiljade zaposlenih u društvenom sektoru privrede. Od toga je u 290 opština bilo manje od jedne hiljade zaposlenih u društvenom sektoru privrede, a to su opet uglavnom opštine u pasivnim poljoprivrednim područjima, u kojima su proizvodne snage društvenog sektora privrede vrlo niske.

Pri analizi podataka o broju zaposlenih treba, međutim, imati u vidu da su tim podacima iskazani svi zaposleni u odnosnoj opštini, bez obzira da li stanuju u toj ili u drugoj opštini, i da se zato pojavljuju vrlo velika odstupanja između iskazanog broja zaposlenih u jednoj opštini i broja zaposlenih sa područja te opštine. U velikim centrima (Beograd, Zagreb, Ljubljana) broj zaposlenih u pojedinim opštinama je gotovo jednak broju stanovnika u tim opštinama. Ova okolnost ne umanjuje analitičku vrednost podataka o zaposlenosti: oni ukazuju na stvarni razmeštaj privrednih organizacija društvenog sektora po pojedinim opštinama i delimično koriguju podatke o osnovnim sredstvima, pošto su

GRAFIKON 1 — RASPORED OPŠTINA PREMA BROJU ZAPOSLENIH U DRUŠTVENOM SEKTORU U 1960.

u okviru pokazatelja o osnovnim sredstvima pogoni na području drugih opština iskazani u opštini u kojoj je sedište preduzeća. Međutim, pri svakoj drugoj analizi podataka o zaposlenosti, kao što su npr. analize o kupovnoj snazi stanovništva, o stvarnim sredstvima kojima raspolaže stanovništvo odgovarajuće opštine i sl., mora se uzeti u obzir činjenica da postoji znatno preliivanje radne snage između opština.

Sa podacima o distribuciji opština prema broju zaposlenih u društvenom sektoru usko su povezani i podaci o distribuciji opština prema bruto ličnim dohocima isplaćenim na području opština. (Tabela 3.)

TABELA 3 — OPŠTINE PREMA BRUTO LIČNIM DOHOCIMA ISPLAĆENIM NA PODRUČJU OPŠTINE U 1960.

Lični dohoci u milionima din.	Jugoslavija	Srbija				Hrvatska	Slovenija	Bosna i Hercegovina	Makedonija	Crna Gora
		Srbija ukupno	uže područje	APV	AKMO					
Do 50	191	60	46	1	13	72	4	31	22	2
50—100	93	32	26	2	4	28	3	12	15	3
100—200	89	24	18	6	—	30	5	16	9	5
200—300	71	24	14	7	3	21	5	16	2	3
300—400	42	11	5	4	2	12	4	7	7	1
400—500	28	13	1	11	1	8	5	2	—	—
500—1.000	104	25	10	12	3	29	20	17	9	4
1.000—1.500	43	12	9	3	—	14	6	7	4	—
1.500—2.000	27	7	3	4	—	5	8	5	2	—
2.000—2.500	19	5	3	1	1	4	4	2	2	2
2.500—3.000	16	11	9	1	1	2	1	1	1	—
Preko 3.000	49	16	11	5	—	17	10	6	—	—
Ukupan broj opština	772	240	155	57	28	242	75	122	73	20

U 1960. godini je u 191 opštini isplaćeno do 50 miliona din. odnosno u 284 opštine do 100 miliona din. na ime bruto ličnih dohodaka, što takođe, kao i napred navedeni pokazatelji o osnovnim sredstvima i broju zaposlenih, ukazuje na nizak nivo proizvodnih snaga u ovim opštinama.

Sva sredstva isplaćena na imeličnih dohodaka u jednoj opštini nisu ostala stanovništvu odnosno opštine, tj. nisu na njenom području i utrošena. Znatna deo sredstava isplaćenih zaposlenima na području jedne opštine utroši se na području drugih opština, naročito onih u kojima zaposleni stanuju. Međutim, kao i podaci o broju zaposlenih u društvenom sektoru privrede i podaci o isplaćenim ličnim dohocima iskazani prema mestima gde se zaposlenje obavlja a ne prema mestima gde zaposleni stanuju, preciznije ukazuju na ekonomski potencijal opština, odnosno na lokaciju osnovnih sredstava u društvenom sektoru privrede.

Sve tri navedene distribucije opština (prema osnovnim sredstvima, prema broju zaposlenih, prema isplaćenim ličnim dohocima) ukazuju na nizak nivo proizvodnih snaga u društvenom sektoru privrede u znatnom broju opština (više nego trećina od ukupnog broja). Na to ukazuju i drugi podaci. Tako je npr. u 371 opštini ukupan promet u trgovini na malo i u ugostiteljstvu iznosio do 500 miliona din., a bilo je i opština u kojima je iznosio samo milion din.

Nasuprot opštinama sa niskim nivoom proizvodnih snaga u društvenom sektoru privrede, oko 60 opština ima znatno razvijene proizvodne snage, što takođe pokazuju sve tri napred navedene distribucije opština. To su opštine na čijim se područjima nalazi veći broj privrednih organizacija (velika industrijska naselja i veći gradovi). U ovim opštinama vrednost osnovnih sredstava u društvenom sektoru privrede iznosila je preko 20 milijardi (u pet najvećih opština — od 153 do 316 milijardi din.), broj zaposlenih je bio preko 12.000 (a kretao se do 68.000), dok su isplaćeni bruto lični dohoci iznosili preko 3 milijarde (a kretali su se, u najvećim opštinama, do 31 milijarde din.).

Srednju grupaciju čine ostale opštine. Karakteristiku ove grupacije najreljefnije pokazuje distribucija opština prema veličini njihovog ukupnog dohotka. (Tabela 4.)

TABELA 4 — OPŠTINE PREMA VELIČINI DOHOTKA U 1960.

Dohodak u milionima din.	Jugoslavija	Srbija				Hrvatska	Slovenija	Bosna i Hercegovina	Makedonija	Crna Gora
		Srbija ukupno	uže područje	APV	AKMO					
Do 1.000	265	51	35	1	15	110	7	43	43	11
1.000—2.000	207	77	55	15	7	66	13	34	13	4
2.000—3.000	82	39	23	14	2	12	12	11	6	2
3.000—4.000	65	19	8	9	2	18	14	10	3	1
4.000—5.000	28	7	2	5	—	8	3	8	2	—
5.000—6.000	20	5	3	2	—	4	4	5	2	—
6.000—7.000	14	4	3	—	1	1	5	1	2	1
7.000—8.000	13	5	3	2	—	4	2	2	—	—
8.000—9.000	13	7	5	2	—	2	1	1	1	1
9.000—10.000	11	6	3	3	—	2	1	1	1	—
10.000—11.000	4	2	2	—	—	1	1	—	—	—
11.000—12.000	2	—	—	—	—	1	1	—	—	—
Preko 12.000	48	18	13	4	1	13	11	6	—	—
Ukupan broj opština	772	240	155	57	28	242	75	122	73	20

U 1960. godini 265 opština imalo je dohodak do jedne milijarde odnosno 472 opštine do dve milijarde din. Samo 54 opštine su imale dohodak preko 10 milijardi (u najrazvijenijim opštinama i do 69 milijardi din.). Ostalih 246 opština imalo je dohodak od 2 do 9 milijardi din., i pojavljuju se kao sredina (mada dosta iznijansirano) između najnerazvijenijih i najrazvijenijih opština.

* * *

Razlike u proizvodnim snagama između opština pokazuju i podaci o broju stanovnika, o obradivim površinama

po opštinama, o strukturi dohotka opština prema osnovnim privrednim delatnostima — industriji i poljoprivredi, o osnovnoj strukturi zaposlenog stanovništva opština, i dr.

Tako je npr. u 1960. bilo 128 opština bez dohotka od industrije, dok je u 194 opštine učešće dohotka od industrije u ukupnom dohotku iznosilo do 10%, u 206 opština od 10% do 50%, a u 144 opštine preko 50%. Dohodak od poljoprivrede učestvovao je u ukupnom dohotku opština: u 437 opština sa preko 50% (u 254 opštine sa preko 70%), u 82 opštine do 10%, i u 253 opštine od 10% do 50%.

U 458 opština poljoprivredno stanovništvo je činilo preko 70% ukupnog stanovništva, u 178 opština od 50% do 70%, a u 131 opštini od 10% do 50%, dok je 5 opština bilo bez poljoprivrednog stanovništva. U 97 opština nije bilo zaposlenih u industriji, dok se u 324 opštine broj zaposlenih u industriji kretao do 500, u 98 opština od 501 do 1.000, u 60 opština od 1.001 do 1.500, u 96 opština od 2.001 do 5.000, a u 58 opština preko 5.000 (u najrazvijenijim opštinama od 15.000 do 21.000).

Procent zaposlenih u industriji od ukupno zaposlenih u društvenom sektoru privrede (tabela 5) ukazuje na stepen razvijenosti industrije po opštinama. Međutim, pri tome treba imati u vidu da broj zaposlenih zavisi od tehničke opremljenosti preduzeća, koja se znatno razlikuje ne samo između raznih grana nego i između preduzeća iste grane.

TABELA 5 — OPŠTINE PREMA PROCENTU ZAPOSLENIH U INDUSTRIJI OD UKUPNO ZAPOSLENIH U DRUŠTVENOM SEKTORU PRIVREDE U 1960.

Procent zaposlenih	Jugoslavija	S r b i j a				Hrvatska	Slovenija	Bosna i Her- cegovina	Makedonija	Crna Gora
		Srbija ukupno	uže područje	APV	AKMO					
Bez zaposlenih	97	31	25	2	4	40	2	10	13	1
Do 10	114	46	30	9	7	39	3	8	16	2
10— 20	106	38	14	21	3	31	6	9	12	10
20— 30	90	26	13	8	5	19	13	20	11	1
30— 40	117	26	15	9	2	44	16	16	10	5
40— 50	74	28	23	4	1	26	6	11	3	—
50— 60	83	27	22	2	3	26	14	14	1	1
60— 70	46	9	6	1	2	8	8	17	4	—
70— 80	35	8	6	1	1	6	6	13	2	—
80— 90	9	1	1	—	—	3	1	4	—	—
90—100	1	—	—	—	—	—	—	—	1	—
Ukupno broj opština	772	240	155	57	28	242	75	122	73	20

Navedene razlike u proizvodnim snagama između opština ne odražavaju, međutim, i razlike među njima u ličnom i društvenom standardu. Svi pokazatelji o privrednom razviku na malim teritorijalnim područjima (opštine) imaju specifična obeležja koja ih bitno razlikuju od istih pokazatelja za privredu čitave zemlje. Ovo najreljefnije pokazuju podaci o dohotku opština po glavi stanovnika, koji predstavljaju jedan od »najsinetičnijih« pokazatelja. (Tabela 6.)

U 1960. je samo oko 100 opština imalo dohodak po stanovniku na približnom nivou dohotka po stanovniku za celu zemlju (prosečan dohodak po stanovniku u 1960. za celu zemlju iznosio je 145.000 din.). Kod 320 opština dohodak po stanovniku kretao se do 75 hiljada din., u 108 opština od 200 do 400 hiljada, a u 24 opštine preko 400 hiljada (u pet najvećih opština od 667 do 819 hiljada) din. Ove razlike proističu u prvom redu iz razlika u proizvodnim snagama, a zatim iz razlika u privrednoj strukturi opština, s obzirom da postoje razlike u cenama odnosno

TABELA 6 — OPŠTINE PREMA DOHOTKU PO STANOVNIKU U 1960.

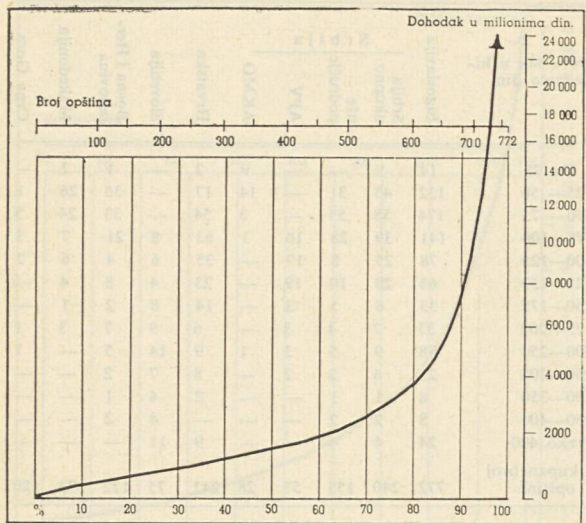
Dohodak u hi- ljadama din.	Jugoslavija	S r b i j a				Hrvatska	Slovenija	Bosna i Her- cegovina	Makedonija	Crna Gora
		Srbija ukupno	uže područje	APV	AKMO					
Do 25	14	9	—	—	9	2	—	1	2	—
25— 50	132	45	31	—	14	17	—	36	26	8
50— 75	174	58	55	—	3	54	—	33	24	5
75—100	141	39	28	10	1	63	8	21	7	3
100—125	78	25	8	17	—	35	6	4	6	2
125—150	68	29	10	19	—	23	4	8	4	—
150—175	33	8	5	3	—	14	8	2	1	—
175—200	33	7	4	3	—	6	9	7	3	1
200—250	38	9	5	3	1	9	14	5	—	1
250—300	21	4	2	2	—	8	7	2	—	—
300—350	8	1	1	—	—	2	4	1	—	—
350—400	8	2	2	—	—	—	4	2	—	—
Preko 400	24	4	4	—	—	9	11	—	—	—
Ukupno broj opština	772	240	155	57	28	242	75	122	73	20

u stopama akumulacije koje se ostvaruju u pojedinim privrednim granama i delatnostima. Tako je nominalno iskazani dohodak opština u poljoprivrednim rejonima u stvari uvek niži u odnosu na stvarni doprinos ovih područja društvenom proizvodu zemlje i u odnosu na dohodak opština u industrijskim rejonima (zbog poznate disproporcije između cena industrijskih i poljoprivrednih proizvoda). Isto tako se pojavljuje nesrazmera u nominalno iskazanom dohotku između opština u kojima su locirane visokoakumulativne grane industrije i opština u kojima su locirane preduzeća čija proizvodnja spada u niskoakumulativne industrijske grane.

Činjenica je takođe da iskazani dohodak jedne opštine ne predstavlja stvarna sredstva kojima je odgovarajuća opština raspolagala u toj godini. Pri obračunu dohotka opštine iskazuje se zbir dohodaka svih privrednih organizacija sa sedištem u toj opštini i svih privatnih proizvođača. U raspodeli ostvarenog dohotka učestvuju, međutim, sve političko-teritorijalne jedinice, proizvođači i same privredne organizacije. S druge strane, deo dohotka koji pri raspodeli ostaje na području određene komune, preliva se i troši u raznim vidovima na područjima drugih opština (naročito preko ličnih dohodaka zaposlenih koji rade u jednoj a stanuju u drugoj opštini). Otuda bi sve analize o životnom standardu u opštinama vršene samo na osnovu podataka o razlikama u proizvodnim snagama odnosno podataka o dohotku opština po stanovniku dovele do pogrešnih zaključaka. To se može pokazati na primeru dveju beogradskih opština. Dohodak po glavi stanovnika u opštini Stari grad iznosio je u 1960. godini 732.404, a u opštini Voždovac 94.234 din. Ovi podaci pokazuju da je daleko veći broj privrednih organizacija lociran na području opštine Stari grad, ali ne znače istovremeno i da je životni standard u ovoj opštini za osam puta veći, za koliko je veći dohodak po stanovniku. Naprotiv, on je na čitavom gradskom području u osnovi isti, jer je uslovljen istim faktorima. Razlike u obračunatom dohotku između spomenutih opština proističu, pored ostalog, i otuda što su u dohotku opštine Stari grad (gde je znatna koncentracija sedišta privrednih organizacija) iskazani lični dohoci velikog broja zaposlenih koji žive i stanuju na području drugih opština. Stoga podatke o dohotku po stanovniku treba posmatrati u sklopu niza ostalih podataka, a prvenstveno u sklopu podataka o stvarnim sredstvima kojima su opštine raspolagale u datoj godini.

Na obim u kojem podaci o dohotku po jednom stanovniku mogu da odstupaju od podataka o stvarnim sredstvima koja pri raspodeli dohotka u opštini stvarno ostaju

GRAFIKON 2 — RASPORED OPŠTINA PREMA VELIČINI DOHOTKA U 1960.*

* Podatke čitati u sklopu objašnjenja datih u tekstu o stvarnom načenu podataka, o dohotku po opštinama.

na njenom području, ukazuju podaci o budžetskim rashodima opština, tj. o budžetskoj potrošnji. (Tabela 7.)

TABELA 7 — OPŠTINE PREMA BUDŽETSKIM RASHODIMA PO STANOVNIKU U 1960.

Rashodi u hiljadama din.	Jugoslavija	Srbija					Hrvatska	Slovenija	Bosna i Hercegovina	Makedonija	Crna Gora
		Srbija ukupno	uže područje	APV	AKMO						
3— 4	49	38	33	—	5	1	—	6	4	—	—
4— 5	119	64	52	1	11	23	—	19	13	—	—
5— 6	145	38	26	7	5	58	—	25	23	1	—
6— 7	128	36	18	16	2	44	—	31	17	—	—
7— 8	99	29	12	16	1	42	5	14	7	2	—
8— 9	69	17	5	10	2	25	12	9	2	4	—
9—10	48	5	2	3	—	15	9	8	7	4	—
10—11	37	6	2	2	2	13	12	5	—	1	—
11—12	28	3	2	1	—	5	17	—	—	3	—
12—13	14	—	—	—	—	8	4	2	—	—	—
13—14	15	—	—	—	—	4	8	2	—	1	—
Preko 14	21	4	3	1	—	4	8	1	—	4	—
Ukupan broj opština	772	240	155	57	28	242	75	122	73	20	—

Budžetski rashodi po stanovniku, zajedno sa rashodima samostalnih ustanova, ukazuju na stepen razvijenosti javnih službi o kojima se staraju opštine. Dok se razlike u dohotku po stanovniku između najrazvijenijih i najnerazvijenijih opština kreću i do preko 15 puta, razlike u budžetskim rashodima po stanovniku između istih opština kreću se do oko 5 puta. Ravnomernija kretanja budžetskih rashoda po stanovniku delom su rezultat i društvene intervencije kojom se pomoću dotacija obezbeđuju nužne budžetske potrebe onih opština koje ne mogu da ih podmire sopstvenim sredstvima. U 1960. godini 405 opština nije primalo dotacije, 126 opština primalo je dotacije u iznosu do 10 miliona din., a 41 opština preko 50 miliona din. Ostale opštine (ukupno 200) primale su dotacije u iznosu od 10 do 50 miliona din. Pri analizi ovih podataka treba imati u vidu da se dotacije pojavljuju i u budžetima privredno razvijenih opština, čiji je broj znatan. Kada se uzme u obzir činjenica da su u razvijenim opštinama, koje po pravilu obuhvataju velika gradska i industrijska naselja, potrebe javnih službi o kojima se staraju opštine znatno veće od odgovarajućih potreba opština sa pretežno seoskim naseljima, onda su stvarne razlike u budžetskoj potrošnji znatno manje nego što pokazuju podaci iz prethodne tabele.

S obzirom da su lični dohoci građana (bilo da potiču iz društvenog ili privatnog sektora privrede) osnovni izvor budžetskih sredstava opština, distribucija opština prema budžetskoj potrošnji znatnim delom korigira deformacije koje neizbežno mora da pokazuje distribucija opština prema dohotku po stanovniku. Razlike u ličnim dohocima građana između pojedinih opština znatnim delom se nivelišu usled prelivanja ličnih dohodaka iz razvijenijih u nerazvijenije opštine, što se ne vidi iz podataka o dohotku opština po stanovniku.

Ako bi, u okviru prednjih poređenja izveli i jedan račun o ukupnoj društvenoj potrošnji (po opštinama), tj. potrošnji koja se podmiruje ne samo putem budžeta, već i putem samostalnih ustanova sa društvenim upravljanjem i odnosnih fondova, kao što je fond za socijalno osiguranje, onda bi se u još većoj meri korigovale deformacije koje pokazuje raspored opština prema dohotku po stanovniku.

Svi ostali pokazatelji u navedenim publikacijama Saveznog zavoda za statistiku, kao što su: sredstva i utrošak društvenih fondova, sredstva zajedničke potrošnje privrednih organizacija, struktura budžetskih prihoda po izvorima, izgradnja stanova, i sl., pokazuju polarizaciju opština u istom smeru kao i napred izneti podaci. Pri svakoj analizi ovih pokazatelja treba, međutim, imati u vidu da ne postoji nijedan pojedinac (sintetični pokazatelj) na osnovu kojeg bi se mogla dati ocena privrednog stanja opština. Samo se na bazi jedne celine podataka, uzimajući u obzir njihovu specifičnost — s obzirom da su u pitanju mala područja — mogu praviti odgovarajuće analize.

B. K.

PROIZVODNJA I POTROŠNJA SUNCOKRETA

Proizvodnja suncokreta kao industrijske biljke¹ i najvažnije domaće sirovine za proizvodnju jestivog ulja, postala je značajna tek posle rata, kada je, usled izmene u načinu ishrane stanovništva, znatno porasla potrošnja masnoća biljnog porekla.² Učešće suncokreta u ukupnoj predradi uljanih biljaka, kojom se podmiruje oko 50% domaćih potreba u jestivom ulju, iznosi 62% do 70%.

Suncokret je pored toga značajna industrijska kultura i zbog nusproizvoda koji se dobijaju prilikom njegove proizvodnje i prerade: suncokretova sačma (pogače) posle smanjivanja procenta celuloznih materija predstavlja izvrsnu stočnu hranu, naročito bogatu belančevinama, a suncokretova stabljika je vredna sirovina za proizvodnju potaše i furfurala.

Površine pod suncokretom povećane su od oko 11.000 ha prosečno godišnje pre rata na blizu 100 000 ha u posleratnom periodu. Uporedo sa povećanjem proizvodnje suncokreta prošireni su kapaciteti postojećih i izgrađen izvestan broj novih fabrika za proizvodnju ulja.³

Po površinama pod suncokretom Jugoslavija zauzima osmo mesto u svetu i peto u Evropi (posle SSSR, Rumunije, Bugarske i Mađarske), po ukupnoj proizvodnji suncokreta — šesto u svetu i peto u Evropi, a po postignutim prosečnim prinosima po hektaru — treće u svetu i drugo u Evropi, iza Mađarske (prosek 1948—1952).⁴

POVRŠINE POD SUNCOKRETOM I REGIONALNA RASPROSTRANJENOST

Površine zasejane suncokretom karakterišu se velikim oscilacijama. Najveće površine su bile zasejane ovcm industrijskom biljkom u prvim posleratnim godinama — npr. u 1947. godini 139.000 ha, a u 1949. godini 130 000 ha. U narednim godinama došlo je do osetnog smanjenja, tako da je u periodu između 1952. i 1961. prosečno zasejavano suncokretom 91.600 ha godišnje. U odnosu na prosek 1935—1939, u poslednjih deset godina površine pod ovom kulturom povećane su za preko osam puta. U 1961. površine zasejane suncokretom činile su 1,2% ukupne površine oranica u zemlji, 1,3% ukupno zasejanih

površina i 27,6% površina pod industrijskim biljem (prema 0,1% odnosno 0,2% i 6,4% prosečno godišnje u periodu 1935—1939). (Tabela 1.)

TABELA 1 — POVRŠINE POD SUNCOKRETOM 1935—1939.
I 1952—1961.

Godina	Površina zasejavana suncokretom u ha	Indeks	
		$\frac{\text{Ø } 1935}{1939} = 100$	$\frac{\text{Ø } 1952}{1961} = 100$
Ø 1935—1939	11.000	100	12
Ø 1952—1961	91.600	825	100
1939	19.600	177	21
1952	91.500	824	100
1954	129.100	1.163	141
1958	76.200	686	83
1960	74.400	670	81
1961	91.300	823	99

Podaci: Statistički godišnjak FNRJ, 1961; za 1935—1939. Poljoprivredni godišnjak Ministarstva poljoprivrede Kraljevine Jugoslavije, 1939; za 1961. Statistički bilten, br. 240.

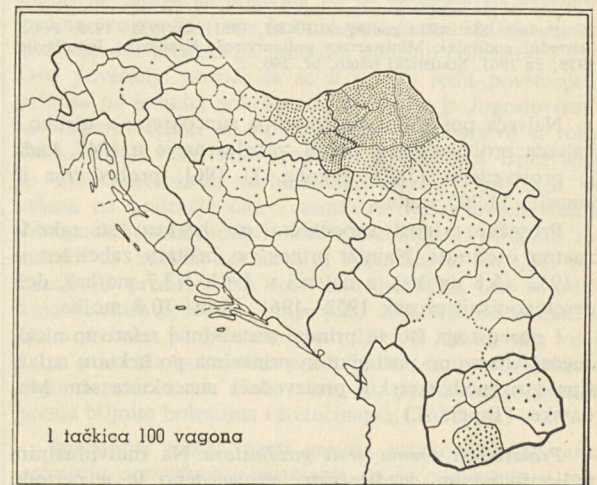
U periodu 1952—1961. na gazdinstvima individualnih proizvođača zasejavano je prosečno godišnje 77,5%, a na društvenim poljoprivrednim gazdinstvima 22,5% od ukupnih površina pod suncokretom. U 1961. na gazdinstvima individualnih proizvođača bilo je zasejano 67.600 ha, odnosno 74% (od čega u kooperaciji sa društvenim gazdinstvima 43.300 ha, ili 64% od ukupnih površina na ovim gazdinstvima), a na društvenim poljoprivrednim gazdinstvima 23.700 ha, odnosno 26% od ukupnih površina zasejanih suncokretom u toj godini.

Regionalna rasprostranjenost. Suncokret je najrasprostranjeniji na području Vojvodine i Slavonije (srezovi Osijek, Vinkovci, Našice) — oko 66% od ukupnih površina pod suncokretom, zatim na području Mačve, Pomoravlja, Stiga i Bosanske Krajine — oko 13%, i na području Makedonije — 10%, dok se ostale površine pod suncokretom (nešto preko 10%) nalaze uglavnom u severnom delu Hrvatske, srednjem i severnom delu Slovenije i severnom delu Bosne i Hercegovine. (Tabela 2.)

Najveći proizvođač suncokreta (u periodu 1952—1962) je Srbija, koja daje prosečno godišnje oko 74% ukupne proizvodnje, zatim Hrvatska — oko 14% ukupne proizvodnje, i Bosna i Hercegovina — 8% proizvodnje.

KARTOGRAM 1 — PROIZVODNJA SUNCOKRETA PO SREZOVIMA U 1961.

(U vagonima, jedna tačkica = 100 vagona*)

* Ovakvo grafičko rešenje prikaza proizvodnje po srezovima moralo je biti prihvaćeno zbog velike proizvodnje u srezovima u Vojvodini i Slavoniji i zato ovdje nisu mogli biti prikazani srezovi sa proizvodnjom ispod 100 vagona, a to su Zagreb, Križevci, Koprivnica, Leskovac, Ljubljana i Novo Mesto.

¹ Vidi: »Industrijsko bilje«, »Jug. pregled«, 1960, septembar, str. 375—382 (69—76).

² Vidi: »Isхрана stanovništva«, »Jug. pregled«, 1960, septembar, str. 367—374 (61—68).

³ Danas postoji relativno velik broj preduzeća koja se bave proizvodnjom jestivih i tehničkih ulja. Najvažnija od njih su: »2. oktobar« — Zrenjanin, IPK »Vrba« — Vrbas, »Milan Zečar« — Uroševac, »Servo Mihajl« — Zrenjanin, Tvornica ulja »Zagreb« — Zagreb, Tvornica ulja i žeste — Čepin, »Sončanica« — Domžale, Tovarna ulja — Slovenska Bistrica, »Blagoj Đorev« — Titov Veles, Tvornica ulja i špirita — Brčko, Tovarna rastlinskih olj i oljnih izdelkov — Bitof (Kranj), »Merima« — Kruševac, Tvornica ulja — Varaždin, PIK — Podravska Slatina, »Prehrana« — Čakovec, Kmetijski kombinat »Oljarna« — Ormož, »Uljar« — Uclinj, »Primorka« — Bar, i dr.

⁴ Podaci: Godišnjak FAO za 1960, str. 126. Pri određivanju liste prema površinama, prosečnim i ukupnim prinosima uzeti su u obzir samo značajniji svetski proizvođači.

TABELA 2 — ZASEJANE I POŽNJEVENE POVRŠINE, UKUPAN I PROSEČAN PRINOS SUNCOKRETA PO REPUBLIKAMA 1952 — 1961.

Republika	Ø 1952 — 1961				1961			
	površina u ha		prinos		površina u ha		prinos	
	zasejana	požnjena	ukupna u vagonima	prosečna sa 1 ha/mc	zasejana	požnjena	ukupna u vagonima	prosečan sa 1 ha/mc
Jugoslavija	91.600	88.500	9.530	10,8	91.300	85.800	11.700	13,7
Srbija	66.300	64.100	7.050	11,0	63.200	59.800	8.460	14,1
uže područje	16.700	16.200	1.390	8,6	12.900	11.700	1.060	9,1
Vojvodina	46.700	45.100	5.470	12,1	47.900	45.900	7.240	15,8
Kosmet	2.950	2.870	192	6,7	2.370	2.230	162	7,3
Hrvatska	11.600	11.200	1.310	11,7	13.300	11.900	2.040	17,1
Slovenija	499	495	40	8,2	254	248	29	11,6
Bosna i Hercegovina	8.670	8.320	745	8,9	5.330	4.980	443	8,9
Makedonija	4.530	4.420	384	8,7	9.200	8.850	758	8,6
Crna Gora	—	—	—	—	—	—	—	—

Podaci: Statistički bilten, br. 240.

PROIZVODNJA

Obim ukupne proizvodnje suncokreta je takođe varirao — u zavisnosti od zasejanih površina. U periodu 1952—1961. proizvedeno je prosečno godišnje 9.530 vagona, što u odnosu na prosečnu proizvodnju u periodu 1935—1939. predstavlja povećanje od 580%. (Tabela 3.)

TABELA 3 — PROIZVODNJA SUNCOKRETA 1935—1939. I 1952—1961.

Godina	Prinos	
	prosečan sa 1 ha/mc	ukupan u vagonima
Ø 1935—1939	15,1	1.650
Ø 1952—1961	10,8	9.530
1939	14,3	2.730
1952	5,8	5.090
1954	10,0	12.500
1956	8,1	5.900
1958	10,8	7.960
1960	13,3	9.830
1961	13,7	11.700

Podaci: Statistički godišnjak FNRJ, 1961; za 1935—1939. Poljoprivredni godišnjak Ministarstva poljoprivrede Kraljevine Jugoslavije, 1939; za 1961. Statistički bilten, br. 240.

Najveća posleratna proizvodnja suncokreta, a ujedno i najveća proizvodnja u zemlji, zabeležena je u 1947. kada je proizvedeno 15.000 vagona. U 1961. proizvodnja je iznosila 11.700 vagona.

Prosečni prinosi suncokreta po hektaru su takođe znatno oscilirali. Najniži prinos po hektaru zabeležen je u 1952 (5,8 mc/ha), a najveći u 1961 (13,7 mc/ha), dok desetogodišnji prosek 1952—1961. iznosi 10,8 mc/ha.

I pored toga što su prinosi nestabilni i relativno niski, Jugoslavija se po postignutim prinosima po hektaru nalazi ispred najjačih svetskih proizvođača suncokreta sem Mađarske. (Tabela 4.)

Proizvodnja prema vrsti gazdinstava. Na individualnim poljoprivrednim gazdinstvima proizvedeno je u periodu 1952—1961. prosečno godišnje 7.230 vagona, odnosno 76%, a na društvenim poljoprivrednim gazdinstvima 2.300 vagona, odnosno 24% od ukupne proizvodnje. Međutim, prosečni prinosi po hektaru bili su na društvenim gazdin-

TABELA 4 — PROSEČNI PRINOSI SUNCOKRETA PO HEKTARU NAJVAŽNIJIH SVETSKIH PROIZVOĐAČA 1948—1952. I 1957—1959.

Zemlja	(U mc)			
	Ø 1948—1952	1957	1958	1959
Jugoslavija	8,5	11,4	10,8	13,3
Mađarska	9,3	12,8	11,8	11,8
Bugarska	8,4	11,2	11,1	11,8
Rumunija	4,8	8,9	8,1	10,3
SSSR	5,2	8,1	11,8	7,7

Podaci: Statistički godišnjak FAO za 1960.

stvima, zahvaljujući primeni savremene agrotehnike i upotrebi kvalitetnog semena, viši od prinosa na individualnim gazdinstvima. (Tabela 5.)

TABELA 5 — UKUPAN I PROSEČAN PRINOS SUNCOKRETA NA DRUŠTVENIM I INDIVIDUALNIM GAZDINSTVIMA 1952—1961.

Godina	Društvena gazdinstva		Individualna gazdinstva	
	ukupni prinos u vagonima	prosečan sa 1 ha/mc	ukupan prinos u vagonima	prosečan sa 1 ha/mc
Ø 1952—1961	2.300	11,7	7.230	10,5
1952	2.230	6,0	2.860	5,6
1954	2.800	10,4	9.700	9,9
1956	1.200	9,5	4.740	7,9
1958	1.377	15,7	6.590	10,1
1960	2.340	15,9	7.490*	12,7
1961	3.690	16,7	8.030*	12,6

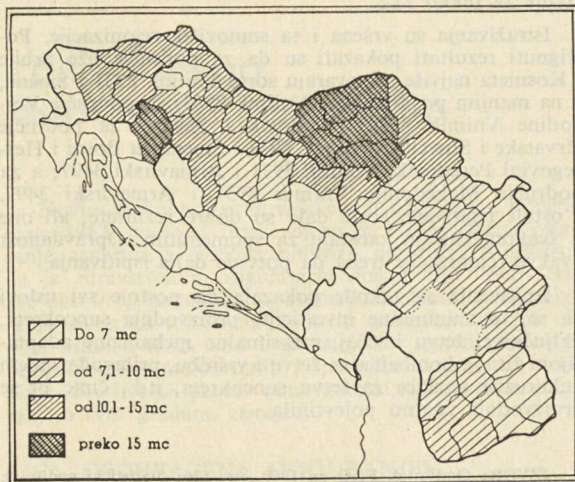
* Uključene površine i proizvodnja u kooperaciji, i to: u 1960. godini 34.000 ha zasejane i 33.700 ha požnjene površine, odnosno 4.780 vagona proizvodnje, a u 1961. godini 43.300 ha zasejane i 39.500 požnjene površine, odnosno 5.650 vagona proizvodnje.

Podaci: Statistički bilten Saveznog zavoda za statistiku, br. 21, 42, 61, 95, 219, 151, 170, 217 i 240.

U proizvodnji suncokreta individualna poljoprivredna gazdinstva sve više *kooperiraju* sa društvenim poljoprivrednim gazdinstvima. Tako je, na primer, na individualnim poljoprivrednim gazdinstvima proizvedeno u 1960. godini 7.490 vagona suncokreta, od čega u kooperaciji 66%, a u 1961. godini 8.030 vagona, od čega u kooperaciji preko 70%.

KARTOGRAM 2 — PROSEČNI PRINOSI SUNCOKRETA PO SREZOVIMA U 1961.

(U mc/h)

CENE I OTKUP

Prosečna otkupna cena suncokreta u 1961. iznosila je 51 din. po kilogramu i bila je za 27,2 din. veća nego u 1952. Radi stimuliranja proizvodnje, naročito visokorodnih sorti suncokreta, garantovane otkupne cene suncokreta sa 30% ulja uz odgovarajuću vlažnost (13%), povećane su u 1962. na 62 din. po kilogramu, s tim što se za veći procent ulja od utvrđenog daje i posebna premija.

Sve proizvedene količine suncokreta, osim potrebnih za seme, otkupljuju se. Ukupna vrednost otkupljenog suncokreta u 1961. iznosi oko 4,9 milijardi din., prema 4,4 milijarde din. u 1959. Od toga je od društvenih poljoprivrednih gazdinstava otkupljeno suncokreta u vrednosti od 1.688 miliona din., tj. oko 35%.

PRERADA SUNCOKRETA I PROIZVODNJA ULJA

Suncokret je osnovna sirovina za proizvodnju biljnih ulja: u ukupnim količinama prerađenih uljanih biljaka u periodu 1954—1961. učešće suncokreta je iznosilo prosečno godišnje oko 70%. (Tabela 6.)

TABELA 6 — PRERADA ULJANIH BILJAKA 1954—1961.

(U tonama)

Godina	Ukupno prerađeno uljanih biljaka	Od toga		
		suncokret	uljana repica	ostale uljarice*
Ø 1954—1961	131.571	93.418	3.181	34.972
1954	127.850	119.199	1.248	7.403
1956	111.733	82.762	2.546	26.425
1958	120.588	81.646	3.100	35.842
1960	150.553	91.570	3.856	55.127
1961	147.132	91.912	5.155	50.065

* »Ostale uljarice« obuhvaćeni su: kikiriki (arašid), seme maka, sezama, bundevine koščiće, seme konoplje, seme lana, klice kukuruza, i dr.

Podaci: Statistički bilten Saveznog zavoda za statistiku, br. 81, 136, 169, 205 i 236.

S obzirom da se proizvodnja ulja po vrstama prerađene sirovine ne registruje, kao i da se u domaćim rafinerijama vrši i dorada uvezenih sirovih ulja (samo u 1961.

uvezene su i rafinirane 13.934 tone sirovih ulja), količine ulja proizvedene od suncokreta ne mogu se posebno izdvojiti.

Proizvodnja ulja poslednjih godina je u stalnom porastu. U poslednjih osam godina (1954—1961) prosečno je godišnje proizvedeno oko 50.779 tona ulja, od čega 83% jestivih i oko 17% tehničkih ulja. (Tabela 7.)

TABELA 7 — PROIZVODNJA BILJNIH ULJA 1954—1961.

(U tonama)

Godina	Ukupno	Jestiva ulja	Tehnička ulja
Ø 1954—1961	50.779	42.187	8.592
1954	39.400	35.300	4.100
1956	37.533	32.010	5.523
1958	49.293	40.639	8.654
1960	62.583	51.542	11.041
1961	76.148	62.342	13.806

Podaci: Statistički bilten Saveznog zavoda za statistiku, br. 81, 136, 169, 205 i 236.

UVOZ I IZVOZ

U poslednjih deset godina uvožene su svake godine — osim 1952, 1958. i 1959 — veće ili manje količine suncokreta, u zavisnosti od obima domaće proizvodnje. Najveće količine uvezene su u izrazito sušnoj 1956 (22.03 t), a najmanje u 1961 (377 t). Najviše suncokreta uvoženo je iz Bugarske, Kine i Turske.

Izvoz znatnijih količina suncokreta počeo je tek u 1959 (4.016 t), posle čega je ponovo u opadanju (1960. oko 2.600 t; 1961. oko 1.100 t). Suncokret se najviše izvezio u Zapadnu Nemačku, a manje količine izvožene su u Austriju i Francusku.

PERSPEKTIVE

Proizvodnja suncokreta, i pored relativno velikih zasejanih površina, ne može da zadovolji potrebe prerađivačke industrije. Stoga se predviđa da se za nekoliko narednih godina proizvodnja ove kulture poveća na 15.000 vagona godišnje, što predstavlja prosečan godišnji porast od 7,6%. Ovo povećanje postići će se u prvom redu povećanjem prinosa po jedinici površine. U tom cilju je Jugoslovenski savetodavni centar za poljoprivredu i šumarstvo u toku 1960. i 1961. vršio vrlo opsežna i sistematska ispitivanja sa visokoprinosnim sortama suncokreta. Ispitivanja su vršena na području čitave zemlje sa većim brojem ruskih i bugarskih visokorodnih sorti suncokreta. Postignuti rezultati sa ruskim sortama u Vojvodini u 1960/61. pokazali su prednost tih sorti nad domaćim. One se odlikuju visokim procentom ulja (oko 33% više od domaćih, što u proseku po hektaru iznosi 250 do 300 kg ulja više) i uz primenu savremene agrotehnike daju veće prinose nego domaće sorte. Nove sorte su, pored toga, otpornije prema biljnim bolestima i štetočinama. (Tabela 8.)

Ispitivanja rentabilnosti gajenja visokoprinosnih sorti pokazuju opravdanost nastojanja da se one uvedu u masovnu proizvodnju. Tako je, na primer, u 1961. na pet društvenih poljoprivrednih gazdinstava — proizvođača visokorodnih sorti suncokreta — na kojima je pod suncokretom bilo 464 ha, postignut prosečan prinos od 27,5 mc/ha, sa sadržajem od 38,74% ulja, dok je iste godine

TABELA 8 — REZULTATI SORTNO-AGROTEHNIČKIH OGLEDA
SA VISOKORODNIM SORTAMA SUNCOKRETA
U 1961.*

Poljoprivredna organizacija	Sorta	Zasejana površina u ha	Prinos zrna u mc/ha	% ulja sa 13% vlage	Prinos ulja po ha u kg
PD »Verušić«, Subotica	Armavirski 3497	400	22,51	37,85	852
PIK »Elan«, Srbobran	Vniimk 6540	197	31,02	39,09	1.213
PD »Radnik«, Kula	Vniimk 6540	192	22,67	39,09	886
PD »Banat«, Kikinda	Vniimk 8931	149	22,57	37,93	856
PD »Vukovar«, Vukovar	Armavirski 3497	80	26,00	38,28	995
PD »Brazda«, Banatsko Novo Selo	Vniimk 8931	57	26,07	38,10	993
ZZ »Sava Kovačević«, Vrbas	Vniimk 8931	25	29,58	40,36	1.194

* Uzete su u obzir samo poljoprivredne organizacije na kojima je vršeno ispitivanje na površini od 25 ha i većoj.

Podaci: Jugoslovenski savetodavni centar za poljoprivredu i šumarstvo, brošura »Suncokret«.

na svim društvenim gazdinstvima u Vojvodini prosečan prinos suncokreta iznosio 16,7 mc/ha, a oko 30—31% ulja. Cena koštanja suncokreta na spomenutih pet gazdinstava iznosila je 46,49 din. po kilogramu. Ovako relativno

visoka cena koštanja proizvodnje suncokreta rezultat je još uvek visokog utroška ljudske radne snage (252,5 časa po hektaru), koja u strukturi troškova proizvodnje učestvuje sa preko 22%.

Istraživanja su vršena i sa stanovita rejonizacije. Postignuti rezultati pokazali su da za područje uže Srbije i Kosmeta najviše odgovaraju sorte Vniimk 8931 i Smena, a na manjim površinama i Vniimk 8883; za područje Vojvodine Vniimk 8930, Peredovik i Smena; za područje Hrvatske i Slovenije Vniimk 8931 i Smena; u Bosni i Hercegovini Peredovik, Vniimk 8931 i Armavirski 3497; a za područje Makedonije Vniimk 8931 i Armavirski 3497. I ostale ispitivane sorte dale su dobre rezultate, ali one u svakom slučaju zaostaju za spomenutim. Opravdanost ovakve rejonizacije treba da potvrde dalja ispitivanja.

Ispitivanja su takođe pokazala da postoje svi uslovi da se, uz minimalne investicije, proizvodnja suncokreta, uključujući žetvu i vršaj, maksimalno mehanizuje adaptacijom žitnog kombajna za žetvu i vršidbu, prilagođavanjem kukuruzne sejačice za setvu suncokreta, itd., čime bi se proizvodnja znatno pojeftinila.

IZVOR: Godišnjak FAO za 1960, str. 126; Statistički godišnjak FNRJ, 1961; Statistički bilten Saveznog zavoda za statistiku, br. 21, 42, 61, 95, 219, 151, 170, 217 i 240.

Inž. M. P.

ZDRAVSTVENO OSIGURANJE ZANATLIJA

Novim Zakonom o zdravstvenom osiguranju, donetim maja 1962. godine,¹ ustanovljeno je i zdravstveno osiguranje zanatlija i članova njihovih porodica. S obzirom da je zdravstvenim osiguranjem dosad bilo obuhvaćeno već oko 98% stanovništva, uvođenjem zdravstvenog osiguranja zanatlija i članova njihovih porodica (tj. još oko pola miliona lica), kao i predstojećim ugovornim osiguranjem ostalih malobrojnih pripadnika samostalnih delatnosti, završiće se proces obuhvatanja zdravstvenim osiguranjem svih građana zemlje.²

LICA OBUHVAĆENA OSIGURANJEM

Svojstvo osiguranika-zanatlije imaju lica koja kao zanatlije obavljaju zanatsku radinost ili privrednu delatnost sličnu zanatskoj radinosti, ako tu radinost obavljaju saglasno saveznom i republičkim propisima o zanatskim radnjama.³

Zdravstveno osiguranje je *obavezno* za zanatlije čija je radnja uvedena u registar odnosno u evidenciju (za radnje za koje se ne vodi registar) zanatskih radnji.⁴ Imalac takve radnje, nezavisno od svoje volje, stiče pravo na zdravstveno osiguranje odnosno dobija svojstvo osiguranog lica.

Zakon o zdravstvenom osiguranju omogućuje i *dobrovoljno* zdravstveno osiguranje nekih zanatlija koji po ovom zakonu nisu obavezno osigurani (imaoci zanatskih radnji u selima i manjim mestima koji se bave i poljoprivrednom delatnošću). Oni se mogu dobrovoljno osigurati kao zanatlije ako za to podnesu prijavu i redovno plaćaju doprinos za osiguranje.⁵

¹ »Službeni list FNRJ«, 22/62.

² Pripadnici svih važnijih privatnih profesionalnih delatnosti već su ranije osigurani na osnovu ugovora o socijalnom osiguranju zaključenih između njihovih profesionalnih organizacija i Saveznog zavoda za socijalno osiguranje ili republičkih zavoda. Tako su osigurani: sveštenici raznih crkava odnosno verskih zajednica, advokati, patentni inženjeri, ovlašćeni geodetski stručnjaci, filmski umetnici, artisti, džezmuzičari, kolporterji štampe, nosači, i dr. Nedavno su ugovornim socijalnim osiguranjem obuhvaćeni i sportisti. Ugovornim osiguranicima su obezbeđena ne samo prava iz zdravstvenog osiguranja već i prava iz penzijskog i invalidskog osiguranja. Vidi: »Socijalno osiguranje slobodnih profesija po ugovorima«, »Jug. pregled«, 1959, april, str. 169—170 (5—6).

Zdravstveno osiguranje poljoprivrednih proizvođača uvedeno je posebnim Zakonom o ustanovljenju zdravstvenog osiguranja poljoprivrednih proizvođača (»Službeni list FNRJ«, 27/59). Vidi: »Zdravstveno osiguranje poljoprivrednih proizvođača«, »Jug. pregled«, 1960, jun, str. 263—265 (17—19), i »Jug. pregled«, 1962, februar, str. 85—89 (3—7).

³ Po tim propisima zanatsku radinost mogu obavljati samo lica koja su za to dobila odobrenje nadležnog organa i čija je radnja uvedena u registar zanatskih radnji ili u posebnu evidenciju zanatskih radnji u selima i manjim mestima (čl. 59, i 71. Uredbe o zanatskim radnjama i preduzećima — »Službeni list FNRJ«, 5/54). Prema tome, faktično obavljanje zanatske radinosti samo po sebi ne daje pravo na zdravstveno osiguranje zanatlija kao što faktičan radni odnos daje pravo na socijalno osiguranje radnika. Ova razlika je razumljiva s obzirom da neovlašćeno obavljanje zanatske radinosti nije dopušteno i da je kažnjivo.

⁴ O registrovanju odnosno evidentiranju radnje zanatlija je dužan (u smislu čl. 77. Zakona o organizaciji i finansiranju socijalnog osiguranja) da podnese prijavu nadležnom komunalnom zavodu za socijalno osiguranje odnosno ovlašćenoj filijali. Zavod je dužan da takvog zanatliju uvede u evidenciju osiguranih lica i da mu o tome izda ispravu radi dokazivanja svojstva osiguranog lica pri korišćenju prava iz zdravstvenog osiguranja (čl. 172. Zakona o organizaciji i finansiranju socijalnog osiguranja).

⁵ Da li neko pripada ovoj vrsti zanatlija, cene posebni organi uprave (tj. organi nadležni da određuju koja se mesta mogu smatrati manjim mestima u smislu čl. 71. Zakona o zanatskim radnjama i preduzećima, odnosno organi koji vode evidenciju o domaćinstvima koja se bave poljoprivrednom delatnošću).

Osigurani su i članovi porodice osiguranika-zanatlije (bračni drug i deca i određeni članovi šire porodice ako ih osiguranik izdržava). Međutim, ako članovi porodice i sami rade u zanatskoj radnji i imaju kvalifikaciju za određeni posao, mogu i oni biti osigurani kao zanatlije ako to zahtevaju (podnesu prijavu) i ako plaćaju doprinos za svoje osiguranje.

Imalac zanatske radnje gubi svojstvo osiguranika-zanatlije samo u slučaju brisanja radnje iz registra odnosno evidencije i u slučaju privremene obustave vođenja radnje. Međutim, zanatlija koji je privremeno obustavio vođenje privatne zanatske radnje može zadržati pravo na zdravstveno osiguranje ako nastavi da redovno plaća doprinos za zdravstveno osiguranje. Ovakvo produženje osiguranja može trajati najduže godinu dana (koliko najviše može trajati i privremena obustava vođenja privatne zanatske radnje, posle čega se radnja briše iz registra odnosno evidencije).

Osiguranje zanatlije i članova njegove porodice obavezno se produžuje i u slučaju da zanatlija izgubi poslovnu sposobnost⁶ zbog bolesti a bračni drug ili deca nastave da vode njegovu zanatsku radnju. U tom slučaju članovi porodice plaćaju doprinos za zdravstveno osiguranje za sve vreme takvog vođenja radnje. Ovo je učinjeno u interesu obolelog zanatlije.

Zdravstveno osiguranje članova porodice traje dok i zdravstveno osiguranje zanatlije. Međutim, ako posle smrti zanatlije bračni drug ili deca nastave vođenje zanatske radnje preko stručnog poslovođe, nastaviće se njihovo obavezno osiguranje kao članova porodice, uz plaćanje odgovarajućeg doprinosu, ali samo ako nisu stekli pravo na porodičnu penziju (jer im se u tom slučaju kao uživaocima penzije obezbeđuje i zdravstveno osiguranje⁷).

PRAVA OSIGURANIH LICA

Osiguranici-zanatlije imaju u osnovi sva prava koja su Zakonom o zdravstvenom osiguranju obezbeđena i ostalim osiguranicima: pravo na zdravstvenu zaštitu, pravo na naknadu ličnog dohotka, pravo na naknadu putnih troškova u vezi s korišćenjem zdravstvene zaštite, pravo na davanja u slučaju rođenja deteta i za slučaj smrti osiguranog lica.

Osigurani članovi porodice imaju, kao i članovi porodice osiguranika u redovnom radnom odnosu, pravo na zdravstvenu zaštitu i naknadu putnih troškova u vezi s korišćenjem te zaštite.

Uslovi i postupak za sticanje prava i obima prava za zanatlije i članove njihovih porodica uglavnom su isti kao i za osiguranike u redovnom radnom odnosu i članove njihovih porodica. Izvesna odstupanja u tome potiču od prirode svojstva osiguranika-zanatlije, kao lica koje vrši samostalnu delatnost, i odnose se uglavnom na ostvarivanje naknade ličnog dohotka i uslovljenost korišćenja prava u zdravstvenom osiguranju redovnom uplatom doprinosu za to osiguranje.

Za vreme privremene nesposobnosti za rad osiguranici-zanatlije imaju pravo na naknadu ličnog dohotka tek od šezdeset prvog dana neprekidnog trajanja nesposobnosti, a ne od prvog dana kao lica u redovnom radnom odnosu, jer se smatra da se zanatlije u prvih 60 dana nesposobnosti mogu izdržavati od svojih ušteđevina ostvarenih u zanatskoj radinosti.⁸

Osiguraniku-zanatliji ne pripada naknada ličnog dohotka u vreme produženja osiguranja, bilo da je reč o dobrovoljnom produženju osiguranja (za vreme privremene

⁶ Trajni gubitak poslovne sposobnosti imaoca privatne zanatske radnje razlog je za prestanak zanatske radnje i, dosledno tome, za gubitak svojstva osiguranika-zanatlije.

⁷ Vidi: »Penzijsko osiguranje«, »Jug. pregled«, 1958, januar, str. 39—42 (1—4).

⁸ Iz istog razloga i ugovorni osiguranici ostvaruju naknadu ličnog dohotka po pravilu tek po proteku određenog vremena trajanja privremene nesposobnosti za rad (tek posle 7, 30 ili 60 dana).

obustave vođenja zanatske radnje) bilo o obaveznom produženju osiguranja (kad bračni drug ili deca nastave da vode zanatsku radnju osiguranika-zanatlije koji je izgubio poslovnu sposobnost usled bolesti).

Kao osnov za odmeravanje naknade ličnog dohotka osiguranika-zanatlije služi prosečan penzijski osnov onog osiguraničkog razreda u koji je osiguranik-zanatlija razvrstan radi određivanja doprinosa i novčanih naknada po Zakonu o zdravstvenom osiguranju.

Osiguranik-zanatlija ima pravo na naknadu ličnog dohotka u slučaju privremene nesposobnosti za rad u punom iznosu (100% od osnova za naknadu). Puna naknada ličnog dohotka pripada osiguraniku-zanatliji i u slučaju kad je sprečen da radi zbog toga što je određen da prati bolesnika upućenog na lečenje ili lekarski pregled u drugo mesto, i to od prvog dana sprečenosti. U ostalim slučajevima sprečenosti za rad (kad je osiguranik izolovan kao kliconoša ili zbog pojave zaraze u njegovoj okolini, kad je određen da neguje obolelog člana uže porodice ili bračnog druga-porodilju) naknada ličnog dohotka za osiguranika-zanatliju iznosi: za prvih sedam dana 80% od osnova za naknadu, od osmog do šezdesetog dana 90%, a od šezdeset prvog dana izostanka s posla 100%, s tim da je pre toga proveo u osiguranju propisano vreme.

Osiguraniku-zanatliji, kao i osiguraniku u redovnom radnom odnosu, ne pripada naknada ličnog dohotka za vreme privremene nesposobnosti za rad; ako je tu nesposobnost svesno prouzrokovao; ako je namerno sprečavao ozdravljenje, odnosno osposobljavanje za rad; ako se bez opravdanog razloga ne odazove na određeni lekarski odnosno komisijski pregled; ako za vreme bolovanja prima lični dohodak ili se bavi privrednom delatnošću⁹ i, najzad, ako izdržava kaznu zatvora ili strogog zatvora.

DOPRINOS ZA ZDRAVSTVENO OSIGURANJE

Osiguranici-zanatlije predstavljaju organizaciono i finansijski jedinstvenu rizičnu zajednicu s osiguranim radnicima,¹⁰ što im omogućuje da uplatom doprinosa obezbeđuju sred-

⁹ Svesno prouzrokovanje nesposobnosti za rad, namerno sprečavanje ozdravljenja odnosno osposobljavanja za rad i primanje ličnog dohotka ili bavljenje privrednom delatnošću za vreme bolovanja predstavljaju prekršaje (u smislu čl. 138. Zakona o zdravstvenom osiguranju) za koje osigurano lice može biti kažnjeno novčanom kaznom do 20.000 dinara.

¹⁰ Vidi: »Organizacija i finansiranje socijalnog osiguranja«, »Jug. pregled«, 1962, jun, str. 269—274 (13—18).

stva za realizaciju priznatih prava u zdravstvenom osiguranju.

Radi određivanja doprinosa i novčanih naknada po Zakonu o zdravstvenom osiguranju, osiguranici-zanatlije se razvrstavaju u osiguraničke razrede¹¹ i to od V do I osiguraničkog razreda sa prosečnim osnovima koji tim razredima odgovaraju po čl. 63. Zakona o penzijskom osiguranju, što znači da se u tom pogledu tretiraju kao visokokvalifikovani radnici. Doprinosa plaćaju po opštoj stopi koja važi za zdravstveno osiguranje.

Skupština republičke zajednice osiguranja ovlašćena je i dužna da na predlog republičke zanatsko-komunalne komore odredi merila i način razvrstavanja osiguranika-zanatlija u osiguraničke razrede. Takva odluka imaće karakter opšteg normativnog akta, tj. obaveznog propisa, iako je ne donosi državni već društveni organ.¹²

Skupština republičke zajednice socijalnog osiguranja može izuzetno (dakle fakultativno) predvideti da se osiguranici-zanatlije pojedinih (slabo stojećih) zanata razvrstavaju i u osiguraničke razrede niže od navedenih, što znači da bi se takvom odlukom moglo predvideti i razvrstavanje do najnižeg, XX osiguraničkog razreda.

Osiguranici-zanatlije (a u određenim slučajevima članovi njihovih porodica) dužni su da propisani doprinos za zdravstveno osiguranje plaćaju uredno i na vreme.¹³ Doprinos se uplaćuje komunalnom zavodu za socijalno osiguranje na čijem se području nalazi sedište zanatske radnje (koji je nadležan i za rešavanje o pravima u zdravstvenom osiguranju osiguranika-zanatlije i članova njegove porodice).

Dr M. P.

¹¹ Razvrstavanje osiguranika-zanatlija vrši se rešenjem nadležno komunalnog zavoda za socijalno osiguranje, koje, s obzirom na njegov značaj u pogledu prava i obaveza osiguranika-zanatlija, ima karakter upravnog akta, te se protiv njega može izjaviti žalba višem zavodu za socijalno osiguranje i kasnije voditi upravni spor.

¹² U skladu sa samoupravnim karakterom socijalnog osiguranja, novim zakonima, tj. Zakonom o zdravstvenom osiguranju i Zakonom o organizaciji i finansiranju socijalnog osiguranja, organima socijalnog osiguranja ostavljeno je da mnoga pitanja regulišu sami svojim propisima na osnovu zakonskog ovlašćenja i u skladu sa zakonom.

¹³ Ako osiguranik-zanatlija ne plati blagovremeno doprinos za zdravstveno osiguranje, komunalni zavod za socijalno osiguranje je dužan da naplatu doprinosa i kaznene kamate traži izdavanjem platnog naloga. Ako osiguranik-zanatlija izjavi prigovor protiv platnog naloga, zavod naplatu doprinosa traži podnošenjem mandata tužbe redovnom sudu.

OSTVARIVANJE PROGRAMA UNICEF-a U JUGOSLAVIJI

U periodu 1948—1961. Jugoslavija je od Međunarodnog fonda Ujedinjenih nacija za pomoć deci (UNICEF-a) primila za potrebe zaštite majke i deteta 19,884.504 dolara. Iako je ova pomoć UNICEF-a relativno visoka, ona je u prvom redu bila stimulans za pokretanje i angažovanje domaćih sredstava u ove svrhe.

U periodu 1958—1961. UNICEF je pomogao izvođenje dugoročnih programa i akcija socijalno-zdravstvene zaštite dece u Jugoslaviji, dok su raniji programi hitne pomoći nastavljeni u okviru domaćih službi za zaštitu majke i deteta.¹ U ovom periodu pomoć UNICEF-a iznosila je 956.904 dolara. Ova pomoć se uključuje u nacionalne programe, a osnovnu odgovornost snosi komuna koja je angažovala svoja sredstva za njihovo ostvarivanje.

IZVOĐENJE DUGOROČNIH PROGRAMA

PROGRAM RAZVIJANJA USTANOVA ZA ZDRAVSTVENU ZAŠTITU MAJKE I DETETA. Unapređenje zdravstvene zaštite majke i deteta u Jugoslaviji postavljeno je kao dugoročni program rada. U *prvoj etapi* sprovođenja ovog programa, 1955—1960, pomoć UNICEF-a sastojala se u kompletiranju opreme postojećih i novih ustanova koje vrše ovaj vid zdravstvene službe u zemlji. Na ostvarivanju ovog programa, koji je u stvari predstavljao prvu etapu rada na proširivanju i organizacionom učvršćivanju ustanova za zdravstvenu zaštitu majke i deteta, naročito su se angažovali lokalni organi vlasti u srezovima i opštinama, na kojima je ležala odgovornost za stvaranje uslova za njegovo sprovođenje (obebeđenje potrebnih prostorija i inventara, angažovanje lekara i ostalog medicinskog osoblja, i dr.). Zahvaljujući tome, služba zdravstvene zaštite majke i deteta proširila se i na nerazvijene krajeve Jugoslavije i znatno unapredila.

Za ostvarenje ovog programa (podizanje novih i adaptaciju postojećih zgrada, nabavku domaće opreme i drugog inventara, postdiplomsko usavršavanje zdravstvenih kadrova svih profila, i dr.) Jugoslavija je utrošila oko dve milijarde din., a vrednost primljene opreme od UNICEF-a iznosi oko 803 hiljade dolara.

U periodu 1955—1960. od UNICEF-a je primljeno 1.439 kompleta medicinske opreme za 1.139 zdravstvenih ustanova na teritoriji svih šest republika. Kompleti opreme sadržavali su: mikroskope, frižidere, autoklave, kino-projektore, bicikle, automobile, aparate za merenje krvnog pritiska, komplete za pregled uva, grla, i nosa, dečje i stojeće vage, zubarske stolice, bušilice, medicinske instrumente, laboratorijsku opremu i aparate, komplete bebičkih torbi, kao i potrošni materijal potreban za početak rada jedne zdravstvene ustanove.

Uz pomoć UNICEF-a i iz domaćih sredstava u zemlji je otvoreno 8 demonstracionih centara za zdravstvenu zaštitu majke i deteta (na Novom Beogradu, u Novom Sadu, Nišu, Zagrebu, Ljubljani, Sarajevu, Skopju i Titogradu), čiji je zadatak da demonstriraju rad na visokom stručnom nivou, da budu stručna baza za postdiplomsko usavršavanje lekara i ostalog medicinskog osoblja putem kursova i seminara iz ove oblasti zdravstvene zaštite, kao i da koordiniraju rad ustanova na terenu.

¹ O ranijoj aktivnosti UNICEF-a u Jugoslaviji vidi: »Deset godina rada UNICEF-a u Jugoslaviji«, »Jug. pregled«, 1958, mart, str. 137—138 (11—12).

Medicinskom opremom snabdeveno je 225 postojećih ili novootvorenih dečjih dispanzera, sa 221 priručnom laboratorijom, kao i 496 savetovališta za majku i dete, prvenstveno u manjim mestima.

U gradovima sa velikim brojem školske dece otvoreno je i opremljeno 180 školskih dispanzera-ambulant, sa 60 priručnih laboratorija, i 100 školskih zubnih ambulanti, dok su u 120 dečjih dispanzera organizovane demonstracione kuhinje, gde se putem kratkih kursova mlade majke praktično obučavaju za pravilnu ishranu dece.

Potrebnom opremom za savremeno i praktično izvođenje nastave snabdeveno je 26 škola za medicinske sestre, 11 škola za babice i 4 škole za dečje negovateljice.

Druga etapa programa, koja je otpočela 1961, obuhvata organizovanje sreskih intermedijarnih centara (pri jednoj od ustanova koje imaju razvijenu pedijatrijsku službu), koji treba da izvrše vertikalno povezivanje i koordiniranje stručnog rada, kao i međusobnu razmenu iskustava svih zdravstvenih ustanova, počev od demonstracionog centra republike, sreza i opštine pa do savetovališta na terenu. Pored toga, ovi centri imaju zadatak da se brinu i za postdiplomsko usavršavanje srednjeg i nižeg zdravstvenog osoblja.

U 1961. UNICEF je odobrio opremu za 21 intermedijarni centar, u vrednosti od 102 hiljade dolara, a do kraja 1965. ova služba treba da se proširi i na ostale srezove u zemlji.

PROGRAM SUZBIJANJA TRAHOMA² izvodi se u saradnji sa UNICEF-om od 1953. na područjima ugroženim ovom bolešću (u Vojvodini, Mačvi, Posavini, Slavoniji, Međumurju i Prekomurju).

Pomoć UNICEF-a sastoji se iz teramicin i aureomicin očne masti, medicinskog i laboratorijskog instrumentarija i prevoznih sredstava. Ukupna vrednost ove opreme, odobrene 1957, iznosi 39.800 dolara.

Prema ugovoru sa UNICEF-om, program suzbijanja trahoma treba da bude završen do kraja 1962. godine.³

OPŠTI ŠKOLSKI PROGRAM MALIH ASANACIJA SEOSKIH ŠKOLA. Ovaj program, koji se izvodi u tri etape, obuhvata ukupno 905 seoskih škola u 40 srezova u nerazvijenim krajevima. Prva etapa obuhvata 305 škola u 6 oglednih jedinica (10 srezova), druga — 200 škola u 10 srezova, a treća — 400 škola u 20 srezova.

Program u celini obuhvata sledeće osnovne delatnosti: rad uglednih školskih kuhinja; obradu školskih bašta (gajenje voća i povrća za potrebe školskih kuhinja i za potrebe očigledne nastave iz poljoprivrede i domaćinstva); organizovanje školskih ekonomija sa primenom savremenih agrotehničkih mera i uvođenjem novih sorti poljoprivrednih kultura; pošumljavanje goleti, uređivanje voćnjaka, staklenih bašta, vinograda, malinijaka jagodnjaka i sl.; gajenje živine, golubova, zečeva, svinja, pčela, svilenе bube i dr.; snabdevanje škola zdravom pijaćom vodom, asaniranje postojećih i kopanje novih bunara u školskom dvorištu i postavljanje bunarskih pumpi; izgradnju lokalnih seoskih vodovoda, kaptaže izvora, podizanje česmi i drugih vodnih objekata u školi i selu; podizanje školskih kupatila, umivaonika i školskih zahoda i uvođenje vode u školske zgrade; vršenje redovnih zdravstvenih pregleda učenika početkom i krajem školske godine; vođenje zdravstvene kartoteke i stvaranje malog zdravstvenog punkta u školi, slanje dece u planinska i primorska letovališta i oporavišta; održavanje redovnih kursova zdravstvenog prosvetavanja, šivenja i krojenja i kursova iz domaćinstva, kao i praktičnih vežbi u školskim kuhinjama radi racionalnijeg i umešnijeg korišćenja životnih namirnica, i dr.; izgradnju dečjih igrališta i sportskih terena za dečju razonodu; održavanje seminara za prosvetno osoblje koje izvodi ovaj program; i dr.

U okviru ovog programa UNICEF je isporučio neophodnu opremu: vodovodne cevi, bunarske pumpe, školska kupatila, opremu za školske kuhinje, za obradu bašti i gajenje živine, zatim šivače mašine, epidijaskope, geštetnere, prevozna sredstva i dr., u ukupnoj vrednosti od 181.900 dolara.

² Vidi: »Suzbijanje trahoma«, »Jug. pregled«, 1959, maj, str. 201—202 (13—14).

³ Broj otkrivenih slučajeva trahoma u Jugoslaviji stalno se smanjuje. Tako je u 1960. taj broj smanjen na 14.900, prema 20.100 u 1958. ili 87.000 slučajeva u 1949. Broj izlečenih je svake godine za nekoliko hiljada veći od broja novootkrivenih slučajeva. Novi slučajevi se leče po dispanzerima zahvaljujući obimnoj službi sistematskog pregleda očiju stanovništva (perlustracija), koja svake godine obuhvata oko milion lica.

Prva etapa programa praktično je realizovana do kraja 1961. U svakoj republici za ogled je uzet po jedan srez (u Srbiji Valjevo, u Hrvatskoj Slavenska Požega, u Sloveniji Novo Mesto, u Bosni i Hercegovini Sarajevo i u Crnoj Gori opština Cetinje) sa po 50 seoskih škola, dok je Makedonija predstavljala jednu oglednu jedinicu, tako da je program izvođen u 55 škola u svim srezovima.

U školskim kuhinjama u 305 seoskih škola 61.193 učenika dobijala su pored užine i jedan kompletan obrok. Sredstvima koja su dali dački roditelji i mesni organi vlasti podignuto je i uređeno 248 magacina za smeštaj hrane, 278 prostorija za kuvanje hrane i 186 trpezarija. Hrana koja se dobija u školskim kuhinjama nabavlja se na domaćem tržištu iz pomoći koju daju roditelji u novcu i naturi, dok se pojedini artikli ishrane dobijaju kao pomoć međunarodnih organizacija. Ove kuhinje rade i u školskoj 1962/63.

Školske bašte koriste se za gajenje voća i povrća potrebnog za školske kuhinje, a uz to i kao »kabineti« za nastavu biologije, poljoprivrede i domaćinstva i za praktičan rad. Od povrća zasejavaju se i vrste koje ranije nisu bile poznate u tom kraju i koje imaju značajnu ulogu u izmeni načina ishrane stanovništva.

Pokret »mladih zadrugara« proširio je rad školskih bašta i na školske ekonomije. Od 305 škola 69 ima svoje ekonomije sa 105,2 ha zemljišta. Na tim ekonomijama gaje se sorte vrste pšenice i kukuruza, plantažni voćnjaci i vinogradi, malinjac, zasadi pomorandži i limunova, a na nekima su uređene i staklene bašte za proizvodnju rasada i hortikultura.

Na svim ovim zasadima primenjuju se odgovarajuće agrotehničke mere.

Ukupna površina školskih bašta, ekonomija i voćnjaka, u ovim školama iznosi 164,5 ha. U toku 1961. u njima je ubrano 273.142 kg ranog voća i povrća, u ukupnoj vrednosti od 7.340.000 din.

Pored akcija na podizanju školskih šuma, »mladi zadrugari« rade i na pošumljavanju goleti.

U 47 seoskih škola gaji se rasna živina, u 76 učenici se bave pčelarstvom i imaju 288 košnica, u 81 gaje se svinje za potrebe školskih kuhinja, u 48 golubovi, u 16 zečevi, u 8 sivilena buba, a 9 imaju staklene bašte. U 24 škole učenici vrše zalivanje školskih bašta veštačkom kišom, pomoću prskalica za navodnjavanje.

Snabdevanje škola zdravom pijaćom vodom je najteži i najvažniji deo ovog programa, čije ostvarenje zahteva obimne građevinske radove i znatna materijalna sredstva.

Pod stručnim nadzorom sreskih zavoda za zdravstvenu zaštitu, u seoskim školama asanirano je ili iskopano novih 200 bunara sa ručnim ili motornim bunarskim pumpama, 32 kamene cisterne za vodu (u kraškim krajevima) i 105 vodovoda, sa 56 kaptaža izvora, na koje je priključeno 139 česama u školskim dvorištima i 345 česama u selima.

Za održavanje lične higijene podignuta su 33 školska kupatila. Nezavisno od pomoći UNICEF-a komune su podigle još 16 kupatila iz svojih sredstava. U svim kupatilima ugrađeno je ukupno 198 tuševa.

U 88 škola izgrađeni su zahodi sa ispiranjem vodom, a u 132 škole sa septičkim jamama.

Radi zaštite zdravlja dece, u školama ili u odgovarajućim zdravstvenim ustanovama u srezu⁴ postoji kartoteka školske dece. Svaki učenik ima svoj karton kroz koji se prati njegovo zdravstveno stanje. Na osnovu sistematskih lekarskih pregleda, samo u 1961. poslato je na letovanje na more i u planine iz ovih škola 1.412 učenika.

⁴ U srezovima koji su uključeni u ovaj program postoji — pored 6 zavoda za zdravstvenu zaštitu i 26 dečjih dispanzera — 16 školskih ambulanti, 12 zubnih školskih ambulanti, 60 savetovašta za majku i dete, 36 zdravstvenih stanica i opštih ambulanti i više dečjih bolničkih odeljenja u sreskim centrima.

Podmladak Jugoslovenskog crvenog krsta, koji postoji u svakoj školi, vodi računa o svakodnevnoj higijeni učenika.

Priručne školske apoteke imaju svih 305 škola.

Opšte zdravstveno prosvetčivanje seoske omladine i mladih žena sprovodi se, uz pomoć organa vlasti i društvenih organizacija, uglavnom u zimskom periodu. U 6 oglednih srezova u 1961. radila su 92 kursa, koja je organizovao Jugoslovenski crveni krst, sa 1.824 slušaoca.

Uz pomoć sreskih i opštinskih centara za unapređivanje domaćinstva u toku 1961. organizovano je 211 kursova iz ove oblasti, sa 2.110 polaznika, i 69 kursova šivenja i krojenja, sa 1.671 polaznicom (devojke i mlade majke). Pored toga, održano je 840 predavanja o raznim aktuelnim temama iz oblasti prosvete, zdravstva i poljoprivrede, uz koje je prikazano 178 kratkometražnih filmova.

Za učitelje i drugo prosvetno osoblje koje je angažovano na ostvarivanju ovog programa održano je u periodu 1958—1961. godine 12 seminara.

Za realizaciju prve etape ovog programa utrošeno je ukupno 355.074.112 din.

Druga etapa programa otpočela je krajem 1961. U nastavak programa uključeno je 10 novih srezova (Šabac, Kraljevo, Pančevo, Bjelovar, Nova Gorica, Mostar, Banja Luka, Kumanovo, Štip i Pljevlja) sa 200 seoskih škola.

Stručne radove u okviru ovog programa, čije je sprovođenje u toku, izvode zavodi za zdravstvenu zaštitu. Za ovu etapu programa UNICEF je isporučio sledeću opremu: ručne i motorne bunarske pumpe, 31.730 m cevi za 87 seoskih vodovoda, 50 školskih kupatila, 90 kompleta nastavnog pribora za školske kuhinje, 24 garniture pribora za obradu školskih bašta, 47 setova opreme za gajenje živine, 1 radionicu za preradu voća i povrća, 30 komada šivaćih mašina i 2 automobila za obilazak terena u cilju vršenja kontrole ostvarivanja programa. Ukupna vrednost ove opreme je 98.000 dolara.

Treća etapa programa obuhvatiće još 20 srezova sa ukupno 400 seoskih škola. Pomoć za realizaciju ove etape biće odobrena na predstojećem zasjedanju Izvršnog odbora UNICEF-a u Njujorku (u decembru 1962).

U ovoj etapi predviđeno je da se u 20 srezova pri osnovnim školama organizuju ogledne školske radionice za izvođenje nastave osnovnog tehničkog obrazovanja i preprofesionalne orijentacije učenika. One će istovremeno biti vežbaonice i praktična baza viših pedagoških škola za spremanje nastavnika za osnovno tehničko obrazovanje. Svaka od ovih radionica imaće po 5 kompleta opreme: za radionicu za obradu metala, za radionicu za obradu drveta, za elektrotehničku i montažnu radionicu, za radionicu za motore i za radionicu za obučavanje u šivenju i pletenju. UNICEF će isporučiti razne mašine (koje se ne mogu nabaviti u zemlji) na ručni i električni pogon, prilagođene uzrastu dece od 10 do 15 godina, u ukupnoj vrednosti od 100 hiljada dolara, dok će škole same nabaviti sitan alat i ostalu opremu.

Od ostale opreme UNICEF će isporučiti 203 bunarske pumpe, cevi za 197 seoskih vodovoda, 100 oprema za obradu školskih bašta sa rasprskivačima za veštačku kišu, 100 kompleta nastavne opreme za ogledne školske kuhinje, 153 seta za gajenje živine i 7 automobila za kontrolu izvođenja programa i transport materijala po terenu. Ukupna vrednost ove opreme iznosiće oko 200 hiljada dolara.

Na taj način će u ovoj dugoročnoj akciji do kraja 1965. biti izvršene male asanacije u ukupno 905 seoskih škola u nerazvijenim područjima zemlje (a očekuje se da će se uštedama materijala omogućiti da se taj broj poveća i na oko 1.000 škola).

PROGRAM IZGRADNJE MLEKARA. Da bi se deci i majkama obezbedile dovoljne količine zdravog mleka, UNICEF je krajem 1957. odobrio Jugoslaviji novu pomoć za izgradnju jedne fabrike za proizvodnju mleka u prahu (u Zaječaru) i 3 moderne mlekarne za pasterizaciju i sterilizaciju tečnog mleka (u Splitu, Mostaru i Titogradu).⁵

⁵ Do kraja 1957. završeno je, prema UNICEF-ovom programu izgradnje mlekarne, 16 modernih mlekarskih pogona; 3 fabrike za proizvodnju mleka u prahu i 13 mlekarne za pasterizaciju mleka. (Vidi: »Jug. pregled«, 1958, mart, str. 138 (12)).

Očekuje se da će ovi objekti biti gotovi do kraja 1962, tako da će program izgradnje mlekarica UNICEF-a biti završen sa ukupnim bilansom sa 17 konzumnih mlekarica za pasterizaciju mleka, 4 najmodernije fabrike za proizvodnju mleka u prahu i 56 kompresorskih sabirališta mleka. Za njihovu izgradnju UNICEF je dao investicionu opremu koja se ne proizvodi u Jugoslaviji u vrednosti od 2,370.000 dolara, dok su sredstva Jugoslavije (ne računajući zgradu Instituta za mlekarstvo) uložena do kraja 1961. iznosila 5.529,057.898 din.

Stručni nadzor i nadzor nad izgradnjom svih ovih objekata izvodi Institut za mlekarstvo u Beogradu. (Sredstva za opremu Instituta obezbedio je UNICEF, a sredstva za zgradu i inventar Savezno izvršno veće.) Institut raspolaže najsavremenijom laboratorijskom opremom za naučna istraživanja i ispitivanja materijala i proizvoda. U njemu se povremeno održavaju kursovi i seminari iz raznih oblasti mlekarstva za kadrove iz nerazvijenih zemalja koje takođe pomaže UNICEF.

Razvojem moderne mleinarske industrije u Jugoslaviji mleko je postalo sastavni deo ishrane odojčadi a mlečni proizvodi deo svakodnevnih obroka domaćinstva.

Dečje socijalno-zdravstvene ustanove, dečji dispanzeri i školske kuhinje otkupljuju od mlekarica prosečno godišnje 72 tone punomašnog mleka u prahu i oko 5 miliona litara pasterizovanog tečnog mleka (što iznosi 10% ukupne pasterizacije mleka u zemlji) i dele ga deci besplatno. U 1960. vrednost besplatno podeljenog mleka iznosila je preko 370 miliona din., a koristilo ga je oko 233 hiljade dece u preko 1.650 raznih ustanova. Ukupna vrednost besplatno podeljenog mleka deci od početka sprovođenja ovog programa pa do kraja 1961. iznosi preko 1,7 milijardi din.

Ovo je uticalo i na povećanje potrošnje mleka na jednog stanovnika, koja je krajem 1952. iznosila 87,15 a u 1960. godini 141,96 litara.

OSTALI PROGRAMI I POMOĆ UNICEF-a

ZAŠTITA INVALIDNE DECE I OMLADINE. Pomoć koju je UNICEF odobrio 1957. za organizovanje centara za rehabilitaciju defektne dece i omladine doprinela je da se do kraja 1960. otvori više takvih centara saveznog i republičkog karaktera.

Pri Saveznom institutu za rehabilitaciju u Beogradu osnovano je dečje odeljenje sa 95 kreveta i 120 eksternih pacijenata, zatim škola za radne i fizioterapeute, kao i kursovi za osoblje raznih profila potrebnih za službu rehabilitacije u drugim ustanovama. Pored toga, otvorene su razne radionice za profesionalno osposobljavanje omladine.

U Sloveniji je otvoren Centar za demonstracije i rehabilitaciju koji obuhvata Centar u Ljubljani, Dom invalidne omladine u Kamniku i Centar za rehabilitaciju predškolske dece u Staroj Gori kod Nove Gorice. Najveći deo opreme dobio je Dom u Kamniku, u kojem se vrši profesionalno osposobljavanje pacijenata. U ovim ustanovama smešteno je 172 dece. Objedinjavanje službi vrši se preko Ljubljanskog univerziteta.

Centar za rehabilitaciju invalida Bosne i Hercegovine u Banjoj Luci, pored odeljenja za rehabilitaciju odraslih, ima i dečje odeljenje za 75 pacijenata.

U Zagrebu je, u sklopu Opšte bolnice, otvoren Zavod za fizikalnu terapiju i rehabilitaciju, koji ima dečje odeljenje sa 50 kreveta i školu za fizioterapeute.

U Beogradu je pri Institutu za fonetiku i patologiju govora Srpske akademije nauka osnovan Audiološki centar za rehabilitaciju gluve dece i omladine, dok je u Zemunu otvoren centar za rehabilitaciju slepe omladine, sa ukupno 130 učenika.

Pomoć UNICEF-a za opremanje svih ovih centara iznosi 100 hiljada dolara, a troškovi Jugoslavije za podizanje zgrada, nabavku domaće opreme i inventara oko 950 miliona din.

U 1961. Izvršni odbor UNICEF-a odobrio je novu alokaciju za izgradnju još dva centra za rehabilitaciju fizički defektne dece: u Skopju (sa 50 kreveta) i u Igalu (sa 200

kreveta). U toku je izgradnja novih zgrada za oba centra, za koje se očekuje da će biti otvoreni u toku 1963. Od pomoći UNICEF-a za otvaranje ovih centara, u iznosu od 48 hiljada dolara, nabavljena je oprema za fizioterapiju, aparati za dijagnosticiranje, materijal za testiranje, aparati i mašine za profesionalno osposobljavanje svih kategorija defektne omladine, kao i automobili za prevoz pacijenata, dok je Jugoslavija u toku 1961. za njihovu izgradnju utrošila oko 192 miliona din. (a od početka radova ukupno oko 600 miliona).

Jednu od karakteristika ovog programa u celini, pored službe rehabilitacije, predstavlja i ustanovljenje postdiplomske obuke na univerzitetima u svim republikama, kao i osposobljavanje kadrova raznih profila koji nedostaju ovoj službi za sve ustanove ove vrste u zemlji.

Sa izgradnjom i opremanjem centara u Skopju i Igalu završava se i program UNICEF-a za demonstracione centre za rehabilitaciju defektne dece i omladine u Jugoslaviji.

PROGRAM PREVOZNIH SREDSTAVA. Da bi olakšao izvođenje svih dugoročnih programa, UNICEF daje i prevozna sredstva za obilazak terena radi kontrole ostvarivanja programa, za patražnu službu i za prevoz ljudstva i opreme. UNICEF je stavio Jugoslaviji na raspolaganje 1.093 bicikla za potrebe zdravstvenih ustanova i patražnih sestara za obilazak terena, 342 automobila (putnička i sanitetska vozila i džipovi), 70 kamiona i automobila marke »Land Rover« za mlekarice kao i 3 motocikla — za program suzbijanja trahoma.

Za održavanje ovog voznog parka UNICEF je isporučio kompletnu opremu i mašine za modernu auto-radionicu u vrednosti od 15 hiljada dolara. Pored toga, UNICEF postepeno vrši i zamenu dotrajalih vozila i u tom cilju je u 1961. isporučio 25 automobila marke »Land Rover«.

Jugoslavija za ceo ovaj vozni park obezbeđuje rezervne delove iz domaće proizvodnje ili iz uvoza, a o njegovom održavanju brinu se korisnici. Fond za nabavku rezervnih delova iznosi 65 miliona din.

ULAGANJA JUGOSLAVIJE

Pomoć UNICEF-a po raznim programima u Jugoslaviji ima stimulativni karakter i uključena je u nacionalne planove, programe i akcije zdravstvene, socijalne, prosvetne i drugih službi u cilju zaštite majke i deteta.

Ulaganja Jugoslavije po pojedinim programima vršena su u izgradnju novih ili u adaptacije postojećih zgrada i objekata, za nabavku potrebnog inventara i opreme, kao i za školovanje i postdiplomsko usavršavanje kadrova. Odnos između ukupne pomoći UNICEF-a po jednom programu i ulaganja Jugoslavije kreće se od 1 : 3 do 1 : 5, a kod nerazvijenih službi u zemlji i do 1 : 10.

U periodu 1948—1961. Jugoslavija je u ostvarenje 24 različita programa hitne i dugoročne prirode uložila preko 20 milijardi din., ne računajući tu sredstva koja su ove ustanove same obezbeđivale iz svojih prihoda. Ovako velika ulaganja domaćih sredstava omogućila su uspešno izvođenje niza delatnosti i ispunjavanje obaveza koje su preuzimane potpisivanjem planova rada po pojedinim programima. (Tabela 1.)

TABELA 1 — STRUKTURA ULAGANJA DOMAĆIH SREDSTAVA PO NAJVAŽNIJIM PROGRAMIMA UNICEF-a U JUGOSLAVIJI U PERIODU 1957—1961.

(U milionima din.)

Godina	Zdravstveni program	Rehabilitacija dece	Opšti školski program malih asanacija	Izgradnja mlekarica	Besplatna deoba mleka
1957—1961	5.577	1.141	355	1.868	1.143

Podaci: Dokumentacija Jugoslovenskog nacionalnog komiteta za UNICEF.

SARADNJA SA UNICEF-om I NACIONALNIM KOMITETIMA ZA UNICEF

U okviru saradnje sa UNICEF-om i nacionalnim komitetima za UNICEF pojedinih zemalja, u Beogradu je od 14. do 17. maja 1962. održana Konferencija evropskih nacionalnih komiteta za UNICEF, kojoj su prisustvovali delegati Austrije, Belgije, Danske, Zapadne Nemačke, Iraka, Italije, Luksemburga, Holandije, Norveške, Španije, Švedske, Švajcarske, Engleske, Finske, Grčke, Poljske, SSSR-a, Tunisa i Jugoslavije, kao i delegati SAD i predstavnici Odbora za tehničku pomoć Ujedinjenih nacija (UNTAB-a), informacionog centra Ujedinjenih nacija u Beogradu (ICOUN-a) i UNICEF-a. Učesnici konferencije upoznali su se sa praktičnim izvođenjem pojedinih programa u Jugoslaviji.

Jugoslavija je u 1961. koristila 3 stipendije UNICEF-a koje su odobrene po planu rada Opšteg školskog programa malih asanacija seoskih škola u Jugoslaviji. Stipendisti su bili u Izraelu i na Kipru 5 nedelja. To su prve direktne stipendije UNICEF-a (stipendije se obično obezbeđuju preko tehničke pomoći).

Jugoslavija je od početka rada UNICEF-a (1946) do 1961. bila član njegovog Izvršnog odbora, a jugoslovenski predstavnik bio je predsednik Programskog komiteta UNICEF-a od 1959. do 1961.

U administrativnom aparatu UNICEF-a radila su tri Jugoslovena (jedan je bio dugogodišnji zamenik izvršnog direktora u Glavnom stanu UNICEF-a pri OUN, drugi — stručnjak za automobile i transport pri regionalnoj kancelariji UNICEF-a za Severnu Afriku i Bliski istok, a treći — stručnjak za programe u regionalnoj kancelariji za Afriku južno od Sahare, sa sedištem u Dakaru).

Više jugoslovenskih eksperata angažovano je za pojedine programe UNICEF-a u drugim zemljama (kao konsultanti i organizatori službe zdravstvene zaštite majke i deteta u Turskoj i Egiptu, za suzbijanje trahuma u Tunisu i Maroku, za suzbijanje zaraznih bolesti u Tajlandu, itd.).

Pored toga, više desetina stipendista iz novooslobođenih zemalja Azije i Afrike koriste duže ili kraće stipendije ili studentska putovanja po Jugoslaviji radi upoznavanja sa zaštitom majke i deteta i zakonskim propisima iz ove oblasti.

INFORMISANJE JAVNOSTI⁶

UNICEF je danas u Jugoslaviji dobro poznat zahvaljujući mnogobrojnim programima koje je ova organizacija sprovedila u zemlji. Tome je znatno doprinela štampa, radio i televizija, koji su redovno pratili izvođenje pojedinih programa.

Štampane su i tri brošure o radu UNICEF-a u Jugoslaviji, o podizanju novih mlekarica i o razvoju školskih kuhinja, i po jedna ilustrirana brošura na francuskom i engleskom jeziku o dečjoj zaštiti neposredno posle rata i hitnoj pomoći UNICEF-a.

U zajednici sa svim nacionalnim komisijama za pojedine agencije OUN, Savez udruženja za Ujedinjene nacije Jugoslavije pokrenuo je zajednički mesečni bilten, sa zadatkom da informiše javnost o učešću Jugoslavije u radu Ujedinjenih nacija kroz ove agencije. U pripremi je i priručnik za programe UNICEF-a u Jugoslaviji.

Sa UNICEF-om je postignuta saglasnost za zajedničko snimanje jednog filma o zaštiti dece u Jugoslaviji, koji bi bio prikazivan na televiziji u celom svetu. Na srpskohrvatski jezik sinhronizovan je UNICEF-ov film »Troje naše dece«, koji prikazuje programe ishrane, rehabilitacije i suzbijanja lepre, a snimljen je i film o akciji suzbijanja endemskog luesa u Homolju (»Lanac je prekinut«).

Krajem 1961. u Jugoslaviji je raznim manifestacijama proslavljena 15-godišnjica rada UNICEF-a.

U duhu Deklaracije UN o pravima deteta, u Jugoslaviji se svake godine proslavlja Međunarodni dečji dan. Pošto se države još nisu sporazumele da se ovaj dan slavi zajednički istog dana u celom svetu, proslava Međunarodnog dečjeg dana u Jugoslaviji održava se u okviru »Dečje nedelje«, prvog ponedeljka u oktobru svake godine. Pored toga, za manifestacije i popularisanje rada UNICEF-a u zemlji i svetu koristi se i proslava Dana Ujedinjenih nacija 24. oktobra.

⁶ UNICEF je započeo svoju delatnost 11. decembra 1946. sa preostalim fondovima od rasformirane UNRRA-e, koji su bili relativno mali za brzu i efikasnu pomoć u ratu razorenim zemljama. Zato su informisanje javnosti i dobra propaganda bili od bitne važnosti za prikupljanje novčanih sredstava za rad ove organizacije. UNICEF je počeo rad sa nekoliko miliona dolara, a 1961. je uspeo da sakupi 37,300.000 dolara, zahvaljujući dobrim delom i uspešnoj propagandi i da ih uloži u mnogobrojne programe koje sprovodi u celom svetu.

Jugoslovenska zajednica PTT izdala je krajem 1961. povodom jubilarne godine UNICEF-a, posebnu poštansku marku za čiji motiv je uzeta poznata skulptura majstora vajara Frana Kršinića iz Zagreba »Majčina igra«.

U Jugoslaviji se za novogodišnje praznike proda godišnje 60.000 kom. specijalnih čestitki, koje za UNICEF predstavljaju jedan od osnovnih vidova prikupljanja novčanih sredstava.

GODIŠNJI DOPRINOSI JUGOSLAVIJE UNICEF-u

Doprinos Jugoslavije UNICEF-u iznosi 200 hiljada dolara godišnje, a realizuje se u raznoj robi koju UNICEF kupuje u Jugoslaviji za izvršavanje svojih programa širom sveta. U periodu 1948—1961. kontribucija Jugoslavije ovoj međunarodnoj organizaciji iznosila je oko 618 miliona din., ili 3 miliona dolara. Za ova sredstva UNICEF je nabavljao u Jugoslaviji cement, drvenu građu, montažne kuće, razne artikle ishrane, čebad i drugu robu za potrebe dece nerazvijenih zemalja. Pored toga, UNICEF je za redovan prevoz robe u susedne zemlje koristio jugoslovenske železnice, a za zemlje Afrike, Azije i Latinske Amerike brodove Jugoslovenske linijske plovidbe. (Tabela 2.)

TABELA 2 — GODIŠNJI DOPRINOSI JUGOSLAVIJE UNICEF-u I POMOĆ UNICEF-a JUGOSLAVIJI 1958—1961.

Godina	Doprinos Jugoslavije UNICEF-u u din.	Pomoć UNICEF-a u dolarima				
		izgradnja mlekarica	zdravstveni program	rehabilitacija dece	opšti školski program	troškovi transporta robe do granice NBRJ
1958	60,350.000	—	500	—	—	—
1959	60,226.350	93.600	—	—	—	78.600
1960	60,900.000	164.400	136.900	—	—	—
1961*	62,040.000	198.000	102.000	48.000	95.000	—

* U 1961. Izvršni odbor UNICEF-a odobrio je i podelio ukupno 37,3 miliona dolara, od čega 31,6 miliona za dugoročne programe, 0,7 miliona za hitne pomoći i 5 miliona dolara za upravu i operativne troškove. U istoj godini svaka zemlja koja je primala pomoć imala je na 1 dolar primljen od UNICEF-a u proseku 2,5 dolara domaćih troškova za realizaciju programa. U 1961. godini 82,2% UNICEF-ovih prihoda bile su dobrovoljne kontribucije od 100 vlada zemalja, 9,5% od privatnih lica, a ostatak iz drugih izvora.

DALJA SARADNJA SA UNICEF-om

Jugoslovenski nacionalni komitet za UNICEF utvrdio je svoje programe za period 1961—1965. Ti programi predviđaju: *program zdravstvene zaštite majke i deteta* — izgradnju mreže sreskih intermedijarnih centara, proširenje mreže zdravstvenih stanica i dečjih dispanzera na nerazvijene komune i postdiplomsko usavršavanje zdravstvenog osoblja; *program izgradnje mlekarica* — završetak izgradnje i puštanje u rad 3 mlekarice za pasterizaciju i sterilizaciju mleka, jedne fabrike za proizvodnju mleka u prahu i okolnih sabirališta za mleko, kao i opremanje Instituta za mlekarstvo potrebnim laboratorijama; *opšti školski program* — proširenje programa malih asanacija seoskih škola na 400 škola u 20 srezova, osnivanje demonstracionih centara za rehabilitaciju mentalno zaostale dece i otvaranje pomoćnih odeljenja pri osnovnim školama.

Pored toga, program saradnje sa UNICEF-om predviđa: pomoć UNICEF-a u lekovima i opremi za kontrolu i suzbijanje tuberkuloze na osnovu preporuke eksperata Svetske zdravstvene organizacije, izgradnju jedne fabrike za proizvodnju hrane za dojenčad i dečje hrane na naučnim principima savremene ishrane; osnivanje Internacionalnog centra za školovanje zdravstvenih kadrova iz novooslobođenih zemalja po programu zaštite majke i deteta (dok će se program unapređenja i prosvetavanja u ishrani uključiti u planirani nacionalni program ishrane); opremanje ustanova za dnevni boravak dece radi pomoći zaposlenoj majci; osnivanje centara za preprofesionalnu orijentaciju i profesionalno osposobljavanje omladine u okviru socijalnih službi.

IZVOR: Dokumentacija Jugoslovenskog nacionalnog komiteta za UNICEF.

L. P.

GENERACIJE DECE I OMLADINE NA REDOVNOM ŠKOLOVANJU U 1960/61. GODINI

Brz razvoj školstva u Jugoslaviji omogućio je poslednjih godina školovanje sve većeg broja stanovništva, tako da će u bliskoj budućnosti doći do znatnog poboljšanja strukture stanovništva po školskoj spremi, a time i do stvaranja potrebnih preduslova za uspešnije zadovoljavanje potreba privrede i društvenih službi u stručnim kadrovima.

Redovno školovanje mladih generacija je najmasovniji oblik obrazovanja u Jugoslaviji i njime je obuhvaćen znatan broj dece i omladine. Poređenje broja stanovnika odgovarajućih godina starosti (generacija) sa brojem učenika i studenata na redovnom školovanju pokazuje da je većina dece od 8 do 12 godina obuhvaćena školama (95,6%), a da broj pripadnika starijih generacija na školovanju postepeno opada. Tako je od generacija između 8 i 24 godine starosti, koje bi normalno mogle biti na redovnom školovanju, školama obuhvaćeno 55,8%. (Tabela 1.)

TABELA 1 — GENERACIJE NA REDOVNOM ŠKOLOVANJU U 1960/61.

Godine rođenja*	Godine starosti u 1961	Broj stanovnika odgovarajuće starosti u 1961**	Broj učenika i studenata***	Procent obuhvaćanja školama generacija odgovarajuće starosti
1949—1953	8—12	1,977.715	1,890.298	95,6
1946—1948	13—15	1,021.063	772.333	75,6
1946—1953	8—15	2,998.778	2,662.631	88,8
1942—1945	16—19	1,090.962	380.590	34,9
1937—1951	20—24	1,552.093	107.230	6,9
1937—1953	8—24	5,641.833	3,150.451	55,8

* Izabrane grupacije stanovništva odgovaraju generacijama koje bi na kraju školske 1960/61. trebalo da budu na školovanju, i to: od 8 do 12 godina u I—V, a od 13 do 15 godina u VI—VIII razredu osnovne škole, odnosno u odgovarajućim specijalnim školama; od 16 do 19 godina u tzv. školama drugog stupnja, od 20 do 24 godine na višim i visokim školama i fakultetima. Međutim, u ovoj tabeli su učenici i studenti po godinama starosti iskazani bez obzira na to u kojoj se školi nalaze.

** Podaci prema zvaničnoj prognozi Saveznog zavoda za statistiku o očekivanom broju stanovnika u 1961, prilagođeni načinu iskazivanja podataka o učenicima prema godinama rođenja, sa izuzetkom podataka za decu rođenu 1952. i 1953, koji su uzeti iz popisa stanovništva 1961. Stoga, do konačnog sređivanja rezultata popisa stanovništva iz 1961, zaključke iznete u ovoj analizi treba smatrati samo orijentacionim

*** Uzeti su učenici i studenti (redovni) svih škola, sem škola za dopunsko obrazovanje i škola za odrasle. Podaci o učenicima i studentima po godinama rođenja uzeti su iz neobjavljenih materijala Saveznog zavoda za statistiku.

Podaci o obuhvatanju školama odgovarajućeg stanovništva prema polu, pokazuju da je broj ženske dece i omladine na redovnom školovanju znatno porastao u odnosu na ranije godine. Međutim, još uvek relativno velik procent ženske dece (15,0%) nije obuhvaćen školom u doba kada podležu osnovnom obaveznom školovanju (od 8 do

15 godina starosti), od čega izvestan procent (7,3%) čine i ženska deca uzrasta od 8 do 12 godina, koja bi bezuslovno morala da budu obuhvaćena nižim razredima osnovne škole. (Tabela 2.)

TABELA 2 — GENERACIJE NA REDOVNOM ŠKOLOVANJU U 1960/61. PREMA POLU

Godine rođenja	Godine starosti u 1961	Obuhvaćeno školama (% od ukupnog broja pripadnika odgovarajućih generacija u 1961)		
		ukupno	muški	ženski
1949—1953	8—12	95,6	98,3	92,7
1946—1948	13—15	75,6	81,1	69,8
1946—1953	8—15	88,8	92,4	85,0
1942—1945	16—19	34,9	43,2	26,5
1937—1941	20—24	6,9	9,4	4,4
1937—1953	8—24	55,8	60,4	51,1

OSNOVNOM ŠKOLOM bilo je obuhvaćeno 88,3% dece koja podležu osnovnom obaveznom školovanju, od kojih 91,8% muške a 84,6% ženske dece.¹ Pored toga, u osnovnoj školi se nalazi izvestan broj premlade (2,0% od ukupnog broja učenika) i prestarele dece (2,4% od ukupnog broja učenika), koji posredno utiče na procent ostvarenja osnovnog obaveznom školovanja, tako da se može smatrati da se ono praktično ostvaruje u nešto većem procentu od iskazanog. (Tabela 3.)

TABELA 3 — UČENICI OSNOVNIH ŠKOLA U 1960/61. PREMA GODINAMA STAROSTI I POLU

Godine starosti	Broj učenika*			Procent od ukupnog broja pripadnika generacije**		
	ukupno	muški	ženski	ukupno	muški	ženski
Ukupno	2,768.365	1,482.349	1,286.334	—	—	—
Mlađi od 8	54.327	28.854	25.473	—	—	—
8—12	1,890.298	990.256	900.042	95,6	98,3	92,7
13—15	757.122	419.343	337.779	74,2	79,4	68,6
8—15	2,647.420	1,409.599	1,237.821	88,3	91,8	84,6
Stariji od 15	66.618	43.896	22.722	—	—	—

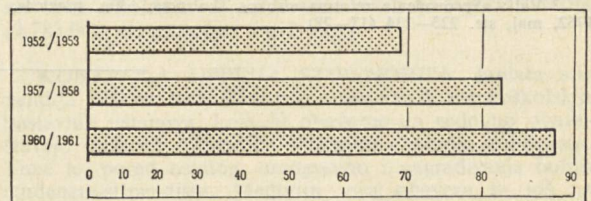
* Obuhvaćene su redovne i specijalne osnovne škole.

** Vidi fusnotu 1.

Rezultati postignuti na ostvarivanju osnovnog obaveznom školovanja² (grafikon 1) pokazuju da će u Jugoslaviji u narednih nekoliko godina, uz preduzimanje odgovarajućih mera, biti praktično ostvareno osnovno obavezno školovanje u osmogodišnjem trajanju.

GRAFIKON 1 — PORAST BROJA DECE OBUHVAĆENE OSNOVNOM ŠKOLOM 1952/53—1960/61.

(U % od ukupnog broja dece koja podležu osnovnom obaveznom školovanju)

¹ Odgovarajući procenti iz tabela 1 i 2 su nešto veći od procenata navedenih ovde i u tabeli 3 zato što se izvestan broj dece mlađe od 15 godina nalazi u školama drugog stupnja.

² Vidi: »Obavezno školovanje«, »Jug. pregled«, 1957, jun, str. 297—300 (39—42), i »Ostvarenje obaveznom osnovnog školovanja«, »Jug. pregled«, 1959, jun, str. 253—254 (39—40).

ŠKOLAMA DRUGOG STUPNJA³ obuhvaćeno je 27,4% omladine od 16 do 19 godina: 33,7% muške i 21,1% ženske.⁴ U školama drugog stupnja postoji relativno velik broj premladih (4,2% od ukupnog broja učenika) i još veći broj prestarelih učenika (13,6% od ukupnog broja učenika), naročito muških, što posredno utiče na povećanje procenta učenika odgovarajućih generacija koji pohađaju i završavaju škole drugog stupnja. (Tabela 4.)

TABELA 4 — UČENICI ŠKOLA DRUGOG STUPNJA U 1960/61. PREMA GODINAMA STAROSTI I POLU

Godine starosti	Broj učenika*			Procent od ukupnog broja pripadnika generacije**		
	ukupno	muški	ženski	ukupno	muški	ženski
Ukupno	363.664	227.496	136.168	—	—	—
Mladi od 16	15.211	8.999	6.212	—	—	—
Od 16 do 19	229.161	184.429	114.732	27,4	33,7	21,1
Stariji od 19	49.292	34.068	15.224	—	—	—

* Obuhvaćene su: odgovarajuće specijalne škole, škole za kvalifikovane radnike, gimnazije, tzv. srednje stručne, srednje nastavničke, srednje umetničke i škole za ostali stručni kadar.

** Vidi fusnotu 4.

ŠKOLAMA TREĆEG STUPNJA⁵ obuhvaćeno je ukupno 3,7% od odgovarajućih generacija od 20 do 24 godine.⁶ I u školama trećeg stupnja⁷ ima relativno velik broj premladih (15,6% od ukupnog broja studenata) i prestarelih studenata (23,2% od ukupnog broja). (Tabela 5.)

TABELA 5 — REDOVNI STUDENTI ŠKOLA TREĆEG STUPNJA U 1960/61. PREMA GODINAMA STAROSTI I POLU

Godine starosti	Broj redovnih studenata			Procent od ukupnog broja pripadnika generacije		
	ukupno	muški	ženski	ukupno	muški	ženski
Ukupno	94.760	66.472	28.288	—	—	—
Mladi od 20	14.811	8.032	6.779	—	—	—
Od 20 do 24	57.938	39.121	18.817	3,7	5,0	2,4
Stariji od 24	22.011	19.319	2.692	—	—	—

U školama trećeg stupnja mlade generacije (omladina od 24 godine) se školuju uglavnom kao redovni, a starije generacije (stariji od 24 godine) kao vanredni studenti. Međutim, ni broj starijih lica na redovnom školovanju

³ Pod školama drugog stupnja podrazumevaju se sve škole koje se pohađaju posle završene osnovne škole, koja se smatra školom prvog stupnja.

⁴ Odgovarajući procenti iz tabela 1 i 2 su veći od procenata navedenih ovde i u tabeli 5 zato što su kao generacije od 16 do 19 godina na školovanju u tabelama 1 i 2 iskazani i prestareli učenici osnovnih i premladi studenti viših i visokih škola i fakulteta.

⁵ Obuhvaćene su: više škole, visoke škole, fakulteti i umetničke akademije.

⁶ Odgovarajući procenti iz tabela 1 i 2 su veći od procenata navedenih ovde i u tabeli 6 zato što su u njima kod generacija od 20 do 24 godine obuhvaćeni i prestareli učenici škola drugog stupnja.

⁷ Vidi: »Sprovođenje reforme visokog školstva«, »Jug. pregled«, 1962, maj, str. 223—234 (17—28).

nije mali, što je, između ostalog, uslovljeno i stvarnim trajanjem studija, koje je po pravilu duže od predviđenog. (Tabela 6.)

TABELA 6 — REDOVNI I VANREDNI STUDENTI ŠKOLA TREĆEG STUPNJA 1960/61. PREMA GODINAMA STAROSTI

Godine starosti	Broj studenata			Procent od ukupnog broja pripadnika generacije		
	ukupno	muški	ženski	ukupno	muški	ženski
Ukupno	140.574	94.760	45.814	—	—	—
Mladi od 20	16.319	14.811	1.508	—	—	—
Od 20 do 24	67.235	57.938	9.297	4,3	3,7	0,6
Stariji od 24	57.020	22.011	35.009	—	—	—

* * *

ODNOS BROJA UČENIKA I STUDENATA PREMA UKUPNOM BROJU STANOVNIKA, u godinama između dva poslednja popisa stanovništva, pokazuje da je u tom periodu došlo do opšteg porasta u obuhvatanju stanovništva školama. Međutim, dok je u osnovnim školama i školama drugog stupnja došlo do bržeg obuhvatanja ženskog, dotle je u školama trećeg stupnja i školama za odrasle brže obuhvatano muško stanovništvo. (Tabela 7.)

TABELA 7 — BROJ UČENIKA I STUDENATA NA ŠKOLOVANJU U ODNOSU NA UKUPAN BROJ STANOVNIŠTVA 1952/53. I 1960/61.

(U %)

Vrsta škole	1952/53*			1960/61*		
	ukupno	muški	ženski	ukupno	muški	ženski
Ukupno	12,4	14,5	10,5	18,0	20,6	15,6
Osnovne škole**	10,7	12,1	9,3	15,0	16,4	13,6
Škole drugog stupnja**	1,4	1,9	1,0	2,0	2,5	1,5
Škole trećeg stupnja***	0,3	0,4	0,2	0,6	1,1	0,4
Škole za odrasle	0,0	0,1	0,0	0,4	0,6	0,1

* Školske godine odgovaraju godinama u kojima je vršen popis stanovništva.

** Sa odgovarajućim specijalnim školama.

*** Uključeni i vanredni studenti.

Činjenica da se osnovnim školama i školama drugog stupnja ženska deca i omladina obuhvataju bržim tempom nego muška, ukazuje na to da se menja shvatanje o potrebi školovanja ženske dece. S druge strane, brži porast broja studenata u školama trećeg stupnja i broja polaznika muškog pola u školama za odrasle, uslovljen je željom da se sticanjem većih kvalifikacija obezbede bolji životni uslovi, dok se žena u tim godinama još uvek pretežno posvećuje porodici.

IZVOR: Zvanična prognoza Saveznog zavoda za statistiku o broju stanovnika do 1970; Prethodni podaci Saveznog zavoda za statistiku o broju učenika po godinama starosti u školskoj 1960/61.

M. E.

STIPENDIRANJE I KREDITIRANJE STUDENATA

Ukupan broj studenata u Jugoslaviji u školskoj 1961/62. godini bio je veći za skoro 140 hiljada u odnosu na školsku 1938/39. Ovako visok porast broja studenata rezultat je u prvom redu demokratizacije upisa na visokoškolske ustanove i nastojanja zajednice da se svim sposobnim licima omogući studiranje i sticanje najvišeg obrazovanja.¹ Pored toga, nastale su bitne razlike u socijalnom sastavu studenata, jer je posle rata procent studenata sa sela i iz radničkih porodica stalno rastao. Obe ove okolnosti učinile su da zadaci zajednice na materijalnom zbrinjavanju studenata postanu veoma složeni i obimni.

Materijalno obezbeđivanje studenata u Jugoslaviji vrši se kroz različite forme: stipendiranjem, kreditiranjem, dečjim dodatkom, smeštajem u studentske domove, ishranom u studentskim restoranima, povlasticama u gradskom i međugradskom saobraćaju, itd. Među tim formama naročito značaj imaju stipendiranje i kreditiranje.

STIPENDIRANJE

Sistem stipendiranja regulisan je zakonskim propisima. Prema Osnovnom zakonu o stipendijama od 1955, stipendija predstavlja pomoć društvene zajednice za školovanje građana. Jedno lice može da prima samo jednu stipendiju. Stipendija se isplaćuje za svih 12 meseci u godini, a daje se za onoliko vremena koliko je predviđeno da traju studije.²

VISINA STIPENDIJA. Do marta 1961. visina stipendija bila je ograničena zakonskim propisima, mada je, uporedo sa porastom životnih troškova, povećavana gotovo svake godine. Izmenom Osnovnog zakona o stipendijama³ i prestankom važenja Naredbe o visini stipendija,⁴ krajem 1961, ukinuta je maksimalna granica visine stipendija i time praktično omogućeno njihovo usklađivanje sa narastim troškovima života.⁵ U školskoj 1961/62. prosečna visina stipendija iznosila je 9.165, prema npr. 6.595 din. u školskoj 1959/60.

Radi stimuliranja uspeha u učenju, pojedine privredne organizacije daju stipendistima i posebne nagrade. Na primer, fabrika »Rade Končar« u Zagrebu daje svojim boljim stipendistima godišnje nagrade od 10 do 30 hiljada din., a kombinat »Boris Kidrič« u Lukavcu, pored godišnje nagrade od 12 do 15 hiljada din., još i posebne nagrade za svaki overeni semestar i za diplomski rad.

STIPENDIST I DAVAOCI STIPENDIJA. Poslednjih godina, uporedo sa povećavanjem broja studenata, stalno se povećavao i broj stipendista u visokom školstvu (na

fakultetima, visokim i višim školama i umetničkim akademijama). (Tabela 1.)

TABELA 1 — STIPENDISTI VISOKOŠKOLSKIH USTANOVA
1957/58 — 1961/62.

Školska godina	Visokoškolske ustanove	Broj redovnih studenata	Broj studenata stipendista	Procent stipendista od redovnih studenata
1957/58	Ukupno	70.859	19.855	28,02
	Fakulteti	60.465	16.219	26,82
	Visoke škole	291	172	59,10
	Umetničke akademije	1.339	392	29,27
	Više škole	8.764	3.072	35,05
1958/59	Ukupno	78.911	22.031	27,9
	Fakulteti	66.905	18.698	27,9
	Visoke škole	454	213	46,9
	Umetničke akademije	1.353	394	29,1
	Više škole	10.199	2.726	26,7
1959/60	Ukupno	83.993	24.143	28,73
	Fakulteti	69.489	20.387	29,34
	Visoke škole	1.079	406	37,62
	Umetničke akademije	1.393	373	26,77
	Više škole	12.032	2.977	24,74
1960/61	Ukupno	94.760	27.713	29,24
	Fakulteti	76.462	23.320	30,48
	Visoke škole	1.710	396	23,16
	Umetničke akademije	1.409	405	28,74
	Više škole	15.179	3.592	23,66
1961/62	Ukupno	103.261	27.472	26,60
	Fakulteti	81.321	22.459	27,61
	Visoke škole	2.456	522	21,25
	Umetničke akademije	1.612	386	23,94
	Više škole	17.872	4.105	22,96

Podaci: Statistički bilten Saveznog zavoda za statistiku, br. 156 i 204, i Statistički godišnjak Saveznog zavoda za statistiku za 1958—1961; za 1961/62. prethodni podaci Saveznog zavoda za statistiku.

Najveći broj stipendija daju privredne organizacije i narodni odbori srezova i opština. (Tabela 2.)

IZNOSI STIPENDIJA. Sa povećanjem broja stipendista za preko 6.700 u školskoj 1961/62. u odnosu na školsku 1957/58, kao i sa povećanjem prosečne visine stipendije (za skoro 3.500 din.), povećana su i ukupna mesečna davanja za stipendije studenata svih vrsta visokoškolskih nastavnih ustanova. Za stipendije studentima svih visokoškolskih ustanova dato je u toku cele školske 1961/62 (svih 12 meseci) ukupno 3.021.648.000 din., prema 2.405.616.000 din. u školskoj 1960/61. (Tabela 3.)

Najviše je mesečno davano: na fakultetima — studentima ekonomskih fakulteta (29.541.000, ili prosečno 8.612 din.); na visokim školama — studentima visokih tehničkih škola mašinske struke (2.619.000, ili prosečno 15.138 din.); na višim školama — studentima viših pedagoških škola (9.783.000, ili prosečno 8.012 din.).

KONTROLA USPEHA STIPENDISTA. Isplata stipendija vrši se isključivo preko pojedinih visokoškolskih nastavnih ustanova, koje su obavezne da redovno obavestavaju davaoce stipendija o uspehu njihovih stipendista. Time je, pored ostalog, omogućeno i nagrađivanje boljih studenata-stipendista. Međutim, ova obaveza se još ne sprovodi na svim visokoškolskim ustanovama.

Neki fakulteti (npr. Ekonomski fakultet u Zagrebu) prave analize uspeha svih stipendista, koji se zatim upoređuje sa opštim uspehom studenata, da bi se saznalo kako i u kojoj meri stipendije stimulatino deluju na završavanje studija.

¹ Vidi: »Sprovođenje reforme visokog školstva«, »Jug. pregled«, 1962, maj, str. 223—234 (17—28).

² Vidi: »Stipendiranje«, »Jug. pregled«, 1957, septembar, str. 444—446 (64—66).

³ Zakon o izmenama Osnovnog zakona o stipendijama, »Službeni list FNRJ«, 10/61.

⁴ Naredba o prestanku važenja Naredbe o visini stipendija, »Službeni list FNRJ«, 12/61.

⁵ Pojedini stipenditori, pogotovu oni koji su bili naročito zainteresovani da što pre reše akutne kadrovske probleme, i pre toga su davali stipendije veće od zakonom predviđenih.

TABELA 2 — STIPENDIJE PO DAVAOCIMA 1960/61. I 1961/62.

Visokoškolske ustanove	Školska godina	Stipendisti po davaocima stipendija								
		Svega	NO srezova	NO opština	ostali državni organi	fakulteti i škole	privredne organizacije	zadružne organizacije	društvene organizacije	nepoznato
Ukupno	1960/61	27.713	2.642	7.334	3.387	1.370	9.970	1.659	1.266	85
	1961/62	27.472	3.232	6.493	3.098	544	10.994	890	1.062	1.159
Fakulteti	1960/61	23.320	2.264	5.625	2.931	1.269	8.621	1.564	986	60
	1961/62	22.459	2.478	5.003	2.715	341	9.494	777	805	846
Visoke škole	1960/61	396	40	120	51	4	142	2	36	1
	1961/62	522	38	180	42	116	83	1	44	18
Umetničke akademije	1960/61	405	54	75	139	82	18	1	32	4
	1961/62	386	48	86	145	66	21	—	10	10
Više škole	1960/61	3.592	284	1.514	266	15	1.189	92	212	20
	1961/62	4.105	668	1.224	196	21	1.396	112	203	285

Podaci: Prethodni podaci Saveznog zavoda za statistiku.

TABELA 3 — IZNOSI STIPENDIJA 1957/58 — 1961/62.

Školska godina	Visokoškolske ustanove	Mesečni iznos stipendija u hiljadama din.	Prosečno primanje na jednog stipendistu u din.
1957/58	Ukupno	113.022	5.692
	Fakulteti	84.035	5.181
	Visoke škole	738	4.290
	Umetničke akademije	1.916	4.887
	Više škole	26.333	8.571
1958/59	Ukupno	127.251	5.776
	Fakulteti	104.700	5.599
	Visoke škole	1.530	7.183
	Umetničke akademije	2.033	5.159
	Više škole	18.988	6.965
1959/60	Ukupno	159.240	6.595
	Fakulteti	132.446	6.496
	Visoke škole	4.080	10.049
	Umetničke akademije	2.087	5.595
	Više škole	20.627	6.928
1960/61	Ukupno	200.468	7.233
	Fakulteti	166.277	7.130
	Visoke škole	3.288	8.303
	Umetničke akademije	2.652	6.548
	Više škole	28.251	7.864
1961/62	Ukupno	251.804	9.165
	Fakulteti	201.979	8.993
	Visoke škole	5.995	11.484
	Umetničke akademije	2.789	7.225
	Više škole	41.041	9.997

Podaci: Iz istih izvora kao za tabelu 1.

NEKI OPŠTI PROBLEMI DOSADAŠNJEG SISTEMA STIPENDIRANJA. Dosadašnje iskustvo u stipendiranju studenata pokazuje da pojedini davaoci stipendija (narodni odbori, ustanove, privredne i društvene organizacije, i dr.) treba što pre da donesu pravilnike o stipendiranju kojima bi se izvršilo preciziranje kriterijuma za dodeljivanje stipendija, visine stipendija za pojedine kategorije stipendista, kao i obima obaveza i stipendiste i stipenditora.

Univerzitetski savet Beogradskog univerziteta je juna 1962. doneo Pravila o dodeljivanju stipendija na fakultetima Univerziteta u Beogradu. Ovim pravilima je predviđeno da kandidati za stipendije moraju redovno i u utvrđenim rokovima polagati ispite, da iz svih predmeta mo-

raju imati prosečnu ocenu iznad 8,5, da moraju imati povoljnu ocenu samostalnih radova, zatim preporuku odgovarajuće katedre i veća godine, kao i sklonost za nastavni i naučni rad. Najveći iznos stipendije utvrđivaće univerzitetska uprava na početku školske godine. Slična pravila je doneo još i Univerzitet u Novom Sadu.

Studenti završnih godina studija bili su dosad privilegisani u dodeljivanju stipendija. Mada posle uvođenja trostepene nastave (nakon završene druge godine jedan deo studenata završava studije i odlazi na radno mesto koje zahteva stručnjaka sa višom stručnom spremom) ova povlašćenost sve više nestaje, ipak još uvek do stipendija lakše dolaze studenti treće i četvrte godine studija nego studenti prve i druge godine.

Stipendiranje studenata na III stupnju visokoškolske nastave još nije u potpunosti rešeno. Zasad, najveći broj ovih studenata prima stipendije od republičkih saveta za nauku i kulturu, odnosno od republičkih izvršnih veća. Neki od univerziteta najveći broj svojih stipendija daju isključivo studentima na III stupnju nastave — u cilju podizanja i obezbeđivanja kadrova za naučni i nastavni rad.

Povećanje visine stipendija stvorilo je nove probleme pojedinim davaocima. Potrebno je, na primer, da narodni odbori koji pretežno stipendiraju studente viših škola i fakulteta za spremanje nastavnika, čije su stipendije i dosad bile znatno niže od stipendija studenata sa ostalih fakulteta i viših škola,⁶ pri izradi društvenog plana za narednu godinu predvide i povećanje opštinskih fondova za stipendije. Dosad je stipendije dobijala prosečno jedna trećina redovnih studenata, pretežno oni na završnim godinama studija i apsolvanti, i to najčešće na određenim fakultetima, uglavnom tehničkim. Stipendije su, pored toga, najvećim delom bile vrlo niske. Zato, da posle povećanja visine stipendije ne bi došlo do smanjenja ukupnog broja stipendista, potrebno je što pažljivije i pravilnije rešavanje pitanja stipendija uopšte.

Po završenom školovanju stipendista, odnosi između njih i davalaca stipendija često nisu korektni. I komune i privredne organizacije ponekad stipendiste tretiraju nepovoljnije nego ostale stručnjake, bilo zato što smatraju da je to njihovo pravo s obzirom na sredstva koja su uložile

* Dok su npr. na višim školama u školskoj 1960/61. najviši prosek mesečnog iznosa stipendija imali studenti tehničkih škola (11.217 din.), saobraćajnih (10.325), zatim upravnih (8.230), škola za socijalne radnike (7.890) i ekonomsko-komercijalnih škola (7.889), dotle su najniže stipendije dobijali studenti škola za spremanje nastavnika (6.721) i, u prvom redu, viših pedagoških škola (6.609).

za stipendiranje, ili zato što naknadno ustanove da im stipendista ne odgovara po svojim ličnim kvalitetima. Dešava se takođe da i sami stipendisti učenju davoce stipendija, zato što dobijaju bolje uslove na drugoj strani, ili, nezadovoljni položajem, mestom stanovanja ili drugim u lovima života i rada, nastoje da izbegnu ili izgraju svoje obaveze prema davaocu.

KREDITIRANJE

Za razliku od stipendiranja, kreditiranje predstavlja finansijsku pomoć studentima datu uz obavezu da će dobiti suma biti u određenom roku vraćena. Studentima kojima je ova vrsta pomoći potrebna pozajmljuju se novčana sredstva, tj. daju im se krediti za podmirenje troškova školovanja i izdržavanja, radi postizanja boljeg uspeha i brzog završavanja studija. Krediti se daju *stalno* — u mesečnim iznosima, ili *povremeno* — za pokriće određenih relativno visokih potreba studenata (npr. za nabavku literature i drugih učila za nastavu, za troškove ekskurzije ili letovanja, za nabavku odeće i obuće, i dr.). Krediti se daju samo za zakonom predviđeno vreme trajanja studija odnosno obrazovanja, uz kamatu ili bez nje. Otplaćivanje kredita počinje tek izvesno vreme po le završetka studija (od jedne do tri godine), a oplate su niske, tako da mnogo ne opterećuju korisnika kredita (otplaćivanje traje 10 do 15 godina, u zavisnosti od vrste i visine kredita).

NASTANAK I RAZVOJ. Sistem kreditiranja, koji je počeo jače da se razvija u školskoj 1961/62, ima korena u tzv. potpornim, pozajmnim i drugim kreditnim fondovima na univerzitetima za pomoć studentima.

Potporni fondovi formirani su od uplata redovnih studenata od po 400 din. godišnje (200 din. pri upisu svakog semestra). U 1957. bilo je oko 20 takvih fondova (pri univerzitetima i Savezu studenata). Pozajmice iz ovih fondova koristilo je te godine 7.100 studenata (ili 9,1%), a pomoć 18.205 studenata (ili 23,5% od ukupnog broja redovnih studenata). Korisnici pozajmica iz ovih fondova ugovorom su obavezni da primljene iznose vraćaju u mesečnim ratama posle završetka studija.

Pozajmni (ili kreditni) fondovi postojali su na svim univerzitetima, a na nekim još uvek postoje. Sredstva ovih fondova obezbeđivana su većinom iz budžeta, a pozajmice su davane uglavnom samo apsolvencima, pretežno onima koji, prema stanju položenih ispita, mogu da diplomiraju u roku od 6 meseci. Pozajmice se kreću od 6 do 30 hiljada din. i daju se bez kamate, uz obavezu korisnika da pozajmljeni iznos vrate u mesečnim ratama u određenom roku posle diplomiranja (npr. u Ljubljani 5 godina posle diplomiranja, inače plaćaju kamatu od 5%).

Pozajmni fond Beogradskog univerziteta dao je npr. u školskoj 1959/60. pozajmice 1.301 apsolvencu u ukupnom iznosu od 29.389.000 din. U školskoj 1960/61. zajam iz ovog fonda je koristilo ukupno 680 studenata (od toga 373 studenta prve godine) u vrednosti od 26.479.000 din. Od 1952 (kada je ovaj fond osnovan) do 1961. godine 10.481 student pozajmio je preko 210 miliona din.

Studentski kreditni fond Zagrebačkog sveučilišta u 1960. odobrio je 105 zajmova u prosečnom iznosu od 30 hiljada din., a isplaćeno je 5.700.000 din. Ukupan broj korisnika iznosio je 3.248.

U 1960. i 1961. godini 149 studenata dobilo je iz fonda Ljubljanskog univerziteta pozajmicu u višini od oko 6,5 miliona din. Fond je odobravao pozajmice u prosečnoj visini od 4 do 8 hiljada, a izuzetno od 10 do 20 hiljada din. Ovaj fond daje kredite i studentima viših škola.

Iz kreditnog fonda Sarajevskog univerziteta u školskoj 1959/60. dobila su pozajmicu 144 apsolvencu, u iznosu od preko 2 miliona din. (u proseku oko 14 hiljada din.).

Kreditni fond Skopskog univerziteta u 1959. i 1960. isplatio je oko 3 miliona din.

Ovi fondovi, gotovo na svim univerzitetima, imaju teškoće oko vraćanja pozajmica, jer jedan deo dužnika,

kako onih koji su diplomirali, tako i onih koji nisu završili studije na vreme, ne ispunjava redovno svoje obaveze. Tako je npr. na Zagrebačkom sveučilištu u 1960. protestovano 250 merica, a jedan deo je predat javnom pravobranilaštvu. U Ljubljani je poslato preko 200 opomena, dok je 5 dužnika predato javnom pravobranilaštvu.

I pored pozitivnih iskustava i nesumnjivih koristi za studente, kreditiranje studenata u obliku u kojem je ranije praktikovano ipak nije moglo da predstavlja značajniji instrument obezbeđivanja materijalnih uslova za njihovo školovanje — u prvom redu zato što su sredstva bila veoma ograničena i stoga mogla biti davana samo malom broju lica, a zatim i stoga što kreditiranje nije bilo postavljeno kao instrument rešavanja širih društvenih zadataka u oblasti obrazovanja kadrova. Pored toga, sa porastom broja studenata u višim i visokim školama posle reforme, nastao je i priliv većeg broja lica koja sebi ne mogu obezbediti odgovarajuće materijalne uslove za školovanje.

Iz tih razloga, najviši organi javne uprave za prosvetu i kulturu prišli su u toku 1961. razmatranju problema kreditiranja kao jednog od novih instrumenata materijalnog obezbeđenja sve većeg broja studenata. Tom prilikom, imajući u vidu iskustva velikog broja zemalja koje pored stipendiranja široko primenjuju i sistem kreditiranja studenata, kao i iskustva nekih zemalja koje sistem pomaganja studenata zasnivaju isključivo na kreditu, zauzet je stav da i u domaćim uslovima sistem kreditiranja može da postane u kombinaciji sa sistemom stipendiranja, sve značajniji faktor u obezbeđivanju sredstava onim licima kojima su ona potrebna za uspešnije i brže završavanje studija. Zato je preporučeno svim republikim i univerzitetskim organima da zajedno sa sistemom stipendiranja uvode i primenjuju i sistem kreditiranja studenata, kako bi se većem broju i široj kategoriji lica omogućilo da dodu do potrebnih materijalnih sredstava za školovanje.

Narodna skupština NR Srbije donela je u junu 1960. Preporuku o stipendiranju i drugim oblicima pomaganja obrazovanja stručnih kadrova,⁷ kojom je Izvršnom veću preporučeno da sredstvima ostvarenim iz ušteda na stipendijama i dotacijama, kao i novim sredstvima, pojača studentski pozajmni fond, obezbedi proširenje njegove namene i na odgovarajući način reguliše uslove za davanje pozajmica. Narodna skupština je ujedno preporučila narodnim odborima, radničkim savetima i upravnim odborima privrednih organizacija da, između ostalog, obezbeđuju i potrebna finansijska sredstva za davanje pozajmica studentima.

Beogradski univerzitet je doneo septembra 1961. privremena pravila fonda, prema kojima se pozajmice mogu davati redovnim studentima sva tri stupnja nastave, kao i studentima koji su upisali i overili prvi i drugi semestar. U te svrhe Izvršno veće Srbije odobrilo je fondu do kraja 1961. godine 150 miliona din.

Univerziteti u Beogradu i Novom Sadu počeli su oktobra 1961. da dodeljuju kredite putem konkursa studentima na svim stupnjevima nastave na fakultetima, umetničkim akademijama, visokim i višim školama. Od oktobra do kraja decembra 1961. na Univerzitetu u Beogradu, odnosno visokim i višim školama, umetničkim akademijama i fakultetima na teritoriji uže Srbije, pozajmice je dobilo 5.868 studenata, u iznosu od 42 miliona din. za svaki mesec. Na Univerzitetu u Novom Sadu, odnosno višim školama i fakultetima na teritoriji AP Vojvodine, pozajmice je dobilo 390 studenata, u približnom iznosu od 3,5 miliona din. mesečno. Pozajmice po jednom studentu, na svim stupnjevima, kretale su se od 3 do 13 hiljada din. mesečno, odnosno do 15 hiljada din. za decu palih boraca, u zavisnosti od prihoda domaćinstva i uslova koje su propisale pojedine škole.

Kredite su u 1961. koristili najviše studenti Poljoprivrednog (566), Medicinskog (415), Filološkog (177) i Stomatološkog fakulteta (176) u Beogradu, a u Novom Sadu:

⁷ »Službeni glasnik NRS«, 28/60.

Poljoprivrednog (137), Filozofskog (62) i Medicinskog fakulteta (27).

PROŠIRENJE SISTEMA KREDITIRANJA. Krajem 1961. Narodna skupština NR Srbije donela je Zakon o Republičkom pozajmnom fondu studenata,⁸ koji ima zadatak da obezbeđuje stalna sredstva i daje zajmove-kredite studentima sva tri nastavna stupnja na fakultetima, umetničkim akademijama, visokim i višim školama. Zakonom je takođe određeno da se sva sredstva dotadašnjeg studentskog pozajmnog fonda pri Univerzitetu u Beogradu spoje sa Republičkim pozajmnim fondom studenata.

Univerzitet u Skopju doneo je marta 1961. Pravila o organizaciji, zadacima i načinu rada Studentskog pozajmnog fonda pri Univerzitetu u Skopju, kojima se omogućuje dobijanje pozajmice svakom redovnom studentu koji ispunjava uslove, a Rektorat Univerziteta podneo je Izvršnom veću Makedonije Nacrt zakona o studentskom pozajmnom fondu.

Narodna skupština NR Bosne i Hercegovine donela je aprila 1962. Zakon o Republičkom fondu za kreditiranje studenata.⁹ Prema ovom zakonu, zajmovi iz Fonda daju se studentima svih stupnjeva i na svim godinama studija onoliko vremena koliko je, prema statutu odnosno škole, potrebno da bi se školovanje završilo u redovnom roku. Izvori Fonda su: dotacije, kamate na nevraćeni zajam, i dr.

USLOVI ZA DOBIVANJE KREDITA. Prema propisima o navedenim fondovima, pozajmice mogu dobiti redovni studenti fakulteta, visokih i viših škola, umetničkih akademija, i to:

— redovni studenti prve godine ako su redovno upisali prvi odnosno drugi semestar;

— redovni studenti ostalih godina ako su položili ispite propisane statutom;

— apsolventi ako su položili najmanje pola ispita završne godine studija, i po pravilu samo u toku školske godine u kojoj su apsolvirali;

— redovni studenti trećeg stupnja nastave mogu dobiti kredit samo u toku vremena koje je propisano kao vreme trajanja studija na trećem stupnju, pod uslovom da nisu u radnom odnosu, ili ako jesu, da im je mesečni dohodak od stalnog radnog odnosa manji od 25 hiljada (u NR Srbiji) odnosno 18 hiljada din. (u NR Makedoniji).

Redovni studenti Univerziteta u Beogradu koji ponavljaju godinu zbog nepoloženih ispita prethodne godine studija, mogu dobiti kredit u toku ponovljene godine samo ako su položili najmanje trećinu ispita ponovljene godine studija, s tim da od kraja februarskog ispitnog roka polože sve zaostale ispite.

Ukupan iznos pozajmice po jednom studentu u toku studija ne može preći sumu od 500 hiljada (u Srbiji) odnosno 400 hiljada din. (na Skopskom univerzitetu).

Pri odobravanju pozajmice uzima se u obzir da li student prima stipendiju i dečji dodatak, da li je stalno nastanjen sa roditeljima ili drugim članovima porodice u sedištu fakulteta, koliki je prosečan mesečni dohodak po članu njegovog domaćinstva, itd. Kad veći broj studenata ispunjava materijalne i školske uslove, pozajmice se prvenstveno odobravaju studentima onih struka kojima se daju manje stipendije ili struka u kojima postoji velika potreba za kadrovima.

NAČIN DOBIVANJA KREDITA. Za dobivanje kredita podnosi se molba upravnom odboru fonda, odnosno komisiji za pozajmice pri pojedinim fakultetima na Univerzitetu u Skopju. Uz molbu se prilaže potvrda o upisanom semestru i položenim ispitima, kao i uverenje o imovnom stanju. Komisija za materijalna pitanja pri svakoj visokoškolskoj nastavnoj ustanovi pretresa primljene molbe i daje obrazloženo mišljenje o svakoj od njih.

Student kome je kredit odobren zaključuje sa fondom ugovor kojim se regulišu njihova međusobna prava i obaveze. Prilikom potpisivanja ugovora korisnik kredita predaje blanko potpisanu menicu na odobren iznos radi pokrića ugovora, kao i pismenu garanciju za nju, koju potpisuje roditelj korisnika ili neko drugo poslovno sposobno ili pravno lice.

VRAĆANJE KREDITA. Primljene pozajmice korisnici su dužni da počnu vraćati: u Srbiji godinu dana posle diplomiranja, a najkasnije posle 6 (odnosno u Makedoniji posle 5) godina od dana upisa na fakultet, bez obzira da li je do tog vremena korisnik diplomirao ili nije. Za Medicinski, Stomatološki i Veterinarski fakultet u Beogradu ovaj rok iznosi 7, a za Medicinski i Tehnički u Skopju 6 godina.

Otplata celokupnog primljenog iznosa mora biti izvršena u roku od 10 godina. U toku prve godine vraćanja duga iznos mesečnih rata određen je u visini od 10%, a kasnije — 15% od ukupnih mesečnih primanja dužnika.

Ako student ne otplaćuje uredno svoj dug, dužan je da od dana zakašnjenja plaća kamatu od 6% na sumu čija je isplata dospela.

Radi stimulisanja studenata da na vreme i sa boljim uspehom završe studije, kao i radi njihovog zapošljavanja na određena radna mesta posle završetka studija, Zakonom o Republičkom fondu za kreditiranje studenata u NR Bosni i Hercegovini predviđene su i naročite olakšice pri vraćanju kredita. Tako se studentima koji na vreme završe studije iznos primljenog zajma otpisuje za 35%, a studentima koji uz to postignu odličan ili vrlo dobar uspeh — za 50%. Korisnicima koji se po završenim studijama prime zaposlenja u mestu odnosno ustanovi koju im odredi Upravni odbor Fonda, takođe se otpisuje 50% zajma, a u izuzetnim slučajevima i ceo kredit. Korisnicima koji na vreme završe studije a prime zaposlenje u određenom mestu odnosno ustanovi, zajam se otpisuje za daljih 50%, što znači ukupno za 85% odnosno — odličnim i vrlo dobrim — za 100%. Jedini uslov je da zaposlenje u određenom mestu ili ustanovi traje onoliko vremena koliko je trajalo kreditiranje korisnika.

PRVI REZULTATI SPROVOĐENJA SISTEMA KREDITIRANJA U 1962. Republički pozajmni fond studenata NR Srbije počeo je rad 1961. Studentski pozajmni fond u Skopju početkom 1962. a Republički fond za kreditiranje studenata NR Bosne i Hercegovine avgusta 1962. Usled toga, sređeni podaci o prvim rezultatima primene sistema kreditiranja u 1962. postoje samo za NR Srbiju.¹⁰

Kredit. Na osnovu određenih uslova za dobivanje kredita, Republički pozajmni fond studenata NR Srbije nastavio je i u 1962. da dodeljuje kredite. Izvršno veće NR Srbije odobrilo je u 1962. Republičkom pozajmnom fondu studenata naknadno još 400 miliona din. Sredstva kojima raspolaže Fond je raspodelio po vrstama visokoškolskih ustanova i mestima u kojima se one nalaze. (Tabela 4.)

Molbe za dodeljivanje kredita podnela su u 1961. i 1962. godini 9.473 studenta, a krediti su odobreni 5.821 studentu, u ukupnom mesečnom iznosu od 44.511.000 din. Usled nedostatka sredstava, Fond nije bio u mogućnosti da udovolji zahtevima svih zainteresovanih studenata.

Po kriterijumu prilikom prvog rešavanja molbi (u 1961), studenti prve i druge godine studija dobivali su maksimalno 10 hiljada din. zajma ako su bili bez ikakvih prihoda, ili zajam kao dopunu već postojećih prihoda do iznosa od 12 hiljada din. mesečno. Kasnije, prilikom drugog dodeljivanja pozajmice, maksimalan iznos zajma za

⁸ Za Republički fond NR Bosne i Hercegovine predviđen je za 1962. iznos od 50 miliona din., a molbe je podnelo oko 1.300 studenata.

Studentskom pozajmnom fondu pri Univerzitetu u Skopju podneseno je do 2. aprila 1962. godine 600 molbi, od kojih je 101 rešena dodeljivanjem pozajmice u visini od 3 do 10 hiljada mesečno (od toga 46 na Poljoprivredno-šumarskom fakultetu).

⁹ »Službeni glasnik NRS«, 48/61.

¹⁰ »Službeni list NR Bosne i Hercegovine«, 14/62.

studente prve i druge godine smanjen je na 7 hiljada, odnosno dopuna na 10 hiljada din. prihoda mesečno.

TABELA 4 — KREDITIRANJE STUDENATA U NR SRBIJI U 1962. PO VRSTAMA ŠKOLA I MESTIMA U KOJIMA SE ONE NALAZE

Vrsta i mesto škole	Mesečni iznos odobrenih zajmova u hiljadama dinara	Broj odobrenih zajmova*	Broj korisnika prema visini zajma						
			15.000	od 11.000 do 13.000	od 8.000 do 10.000	od 5.500 do 7.000	od 3.000 do 5.000	2.000	
Ukupno	44.511	5.821	22	571	2.133	1.777	1.317	1	
Fakulteti—svega	38.694	5.020	19	541	1.885	1.436	1.138	1	
Beograd	34.386	4.472	19	475	1.701	1.255	1.021	1	
Niš	872	141	—	—	22	63	56	—	
Bor	449	75	—	—	—	52	23	—	
Novi Sad	2.800	301	—	66	162	44	29	—	
Subotica	187	31	—	—	—	22	9	—	
Visoke škole—svega**	462	61	1	3	25	19	13	—	
Umetničke akademije—svega**	1.216	152	2	27	50	37	36	—	
Više škole—svega	4.139	588	—	—	173	285	130	—	
Beograd	1.928,5	258	—	—	112	99	47	—	
Niš	608	102	—	—	—	69	33	—	
Čačak	306	48	—	—	—	38	10	—	
Leskovac	130	20	—	—	—	16	4	—	
Šabac	266	43	—	—	—	32	11	—	
Novi Sad	684,5	80	—	—	60	9	11	—	
Subotica	216	37	—	—	1	22	14	—	

* Brojno stanje dužnika u školskoj 1961/62.

** Postoje samo u Beogradu.

Podaci: Republički pozajmni fond studenata NR Srbije.

Za studente ostalih godina pozajmica prilikom prvog rešavanja iznosila je 13 hiljada din., a prilikom drugog dodeljivanja 10 hiljada maksimalno, odnosno 13 hiljada din. sa dopunom. (Tabela 5.)

U odnosu na ukupan broj upisanih redovnih studenata u pojedinim mestima, najveći broj zajmova dobili su studenti u Beogradu — 13,38% od ukupnog broja studenata (4.943 korisnika), a zatim u Novom Sadu — 10,62% (381

TABELA 5 — ISPLAĆENI ZAJMOVI STUDENTIMA U SRBIJI U PERIODU JANUAR—MAJ 1962. PO MESECIMA I ŠKOLAMA

Vrsta i mesto škole	Januar	Februar	Mart	April	Maj
Ukupno	27.585	89.000	54.125	43.344,5	35.838
Fakulteti—svega	24.232	78.369	42.721	37.275,5	31.126,5
Beograd	21.778	73.117	33.994	32.807	26.626
Novi Sad	2.454	3.732	3.420	2.971,5	2.957,5
Subotica	—	776	187	187	187
Niš	—	744	2.875	938	845
Bor	—	—	2.245	—	449
Kragujevac	—	—	—	372	62
Visoke škole—svega*	284	972	446	446	690
Umetničke akademije—svega*	1.052	1.665	1.204	1.216	580
Više škole	1.770	7.635	9.592	—	3.331,5
Beograd	1.330,5	5.630,5	2.309,5	2.640,5	1.010
Novi Sad	439,5	1.227,5	987,5	674,5	674,5
Subotica	—	—	1.290	—	194
Niš	—	—	3.510	293	895
Šabac	—	777	—	777	259
Čačak	—	—	1.495	—	299
Opšti spisak	247	359	162	22	110

* Postoje samo u Beogradu.

Podaci: Republički pozajmni fond studenata NR Srbije (prethodni, neobjavljeni podaci).

korisnik), Nišu — 9,16% (243 korisnika), Subotici — 7,64% (68 korisnika), itd.

U odnosu na ukupan broj redovnih studenata na pojedinim fakultetima odnosno školama, broj redovnih studenata koji su dobili zajam bio je najveći na Šumarskom (33,24%) i Poljoprivrednom fakultetu u Beogradu (32,40%), a od visokoškolskih ustanova u Republici — na Višoj ekonomsko-komercijalnoj školi u Nišu (21,47%) i Poljoprivrednom fakultetu u Novom Sadu (17,91%). (Tabela 6.)

Jednokratnu pozajmicu u 1962. u NR Srbiji dobilo je 1.416 studenata, u iznosu od preko 35 miliona din., ili u proseku 25 hiljada din. po jednom studentu. (Tabela 7.)

PREDNOSTI SISTEMA KREDITIRANJA. Kreditiranje studenata kao sistem materijalne pomoći studentima za vreme njihovih redovnih studija, pruža znatne prednosti i korisniku kredita i osnivaču fonda. Pored toga, njime se postižu i određeni vaspitni i društveni ciljevi, koji su, po-

TABELA 6 — ODOBRENI ZAJMOVI STUDENTIMA U SRBIJI 1962. PO MESTIMA I FAKULTETIMA

Fakulteti i škole	Beograd			Novi Sad			Niš			Subotica		
	broj odobrenih zajmova	% od upisanih redovnih studenata	iznos odobrenih zajmova u hiljadama din.	broj odobrenih zajmova	% od upisanih redovnih studenata	iznos odobrenih zajmova u hiljadama din.	broj odobrenih zajmova	% od upisanih redovnih studenata	iznos odobrenih zajmova u hiljadama din.	broj odobrenih zajmova	% od upisanih redovnih studenata	iznos odobrenih zajmova u hiljadama din.
Ukupno	4.943	13,38	37.992,5	381	10,62	3.484,5	243	9,16	1.480	68	7,64	403
Poljoprivredni fakultet	636	32,40	5.248	132	17,91	1.349	—	—	—	—	—	—
Medicinski fakultet	726	18,48	6.048	23	7,12	197	33	12,08	196	—	—	—
Pravni fakultet	489	10,88	3.436	49	10,38	396	—	—	—	—	—	—
Filološki fakultet	353	13,87	2.877	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Ekonomski fakultet	279	8,21	2.105	—	—	—	66	9,32	446	31	8,40	187
Šumarski fakultet	248	33,24	1.871	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Stomatološki fakultet	247	14,93	1.942	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Filozofski fakultet	213	16,52	1.510	56	9,70	571	—	—	—	—	—	—
Mašinski fakultet	208	9,06	1.477	17	4,91	152	—	—	—	—	—	—
Viša pedagoška škola	64	7,20	502	19	9,94	156	26	7,78	145	—	—	—
Viša ekonomsko-komercijalna škola	89	18,35	724	30	13,95	271	35	21,47	212	—	—	—
Viša upravna škola	12	5,40	78	18	7,53	141	13	7,69	81	—	—	—
Viša tehnička škola	15	9,04	109,5	13	8,28	116	28	14,21	170	11	5,64	75

Podaci: Republički pozajmni fond studenata NR Srbije (prethodni, neobjavljeni podaci).

TABELA 7 — ODOBRENE JEDNOKRATNE POZAJMICE STUDENATA U SRBIJI U MAJU 1962. PO VRSTAMA ŠKOLA I MESTIMA

Vrsta i mesto škole	broj	Odobrene pozajmice	
		ukupan iznos u hiljadama din.	prosečan iznos jedne pozajmice u din.
Ukupno	311	7.025	22.588
Fakulteti — svega	154	3.545	23.019
Beograd	118	2.815	23.856
Niš	9	190	21.111
Bor	10	200	20.000
Pristina	17	340	20.000
Umetničke akademije — svega*	3	70	23.333
Više škole — svega*	154	3.410	22.143
Beograd	39	910	23.333
Šabac	6	130	21.666
Niš	11	230	20.909
Kragujevac	21	440	20.950
Leskovac	14	325	23.214
Pristina	15	320	21.333
Novi Sad	3	90	30.000
Zrenjanin	35	750	21.428
Peč	10	215	21.500

* Postoje samo u Beogradu.

Podaci: Republički pozajmni fond studenata NR Srbije (prethodni, neobjavljeni podaci).

smatrani sa šireg aspekta, veoma značajni. Kreditiranje studentima omogućava slobodniji izbor škole, odnosno budućeg poziva, mesta zaposlenja, itd., što sve doprinosi postizanju boljih rezultata i za vreme studija i na radnom mestu. Kredit stimulira korisnika da brže završi školovanje,

utiče na smanjenje osipanja studenata u toku školovanja, a diplomiranog studenta dovodi u položaj da se što ranije zaposli.

Otplaćivanje kredita ne opterećuje mnogo korisnika, jer se proteže na duži period, tako da su rate male. Pored toga, postoji mogućnost da otplatu kredita preuzme ustanova odnosno privredna organizacija u kojoj se korisnik zaposli.

Sredstva kreditnih fondova će, kada počne pristizanje prvih otplata, stalno rasti i sama se obnavljati, tako da će osnivači kasnije moći da smanje svoje dotacije. Postepenim nagomilavanjem sredstava u fondovima stvoriće se solidna materijalna baza za šire i dugoročnije zahvate u oblasti obrazovanja kadrova.

Nesumnjivo je da će se širim uvođenjem sistema kreditiranja pojaviti i izvesni problemi, npr. u pribavljanju dokumenata potrebnih za odobrenje zajma, u obezbeđivanju njihove verodostojnosti, u dugom roku vraćanja i neurednom otplaćivanju, i dr.

Sistem materijalnog pomaganja studenata putem kredita u osnovi je demokratičan i ekonomski opravdan: on će se, u perspektivi, svesti samo na ispunjenje odgovarajućih uslova jednakih za sve koji su zainteresovani za kredit, a korisnik kredita tim putem u stvari sam sebi obezbeđuje sredstva za školovanje.

IZVOR: Statistički bilten Saveznog zavoda za statistiku, br. 120, 156 i 204; Statistički godišnjak Saveznog zavoda za statistiku za 1958, 1959, 1960. i 1961; Izveštaji univerziteta u Skopju i Sarajevu; Elaborat Sekretarijata SIV-a za prosvetu i kulturu »Reforma visokog školstva s posebnim osvrtom na sprovođenje Opšteg zakona o fakultetima i univerzitetima«; Godišnji izveštaji univerziteta 1959, 1960, 1961; materijali zajedničke komisije Savezne narodne skupštine i Saveznog izvršnog veća; Podaci Republičkog pozajmnog fonda studenata NR Srbije.

B. D. — D. P.

JUGOSLAVIJA I NR KINA

PRIZNAVANJE NR KINE I STAV JUGOSLAVIJE O PITANJU PREDSTAVNIŠTVA NR KINE U UN I PITANJU TAJVANA (FORMOZE)

Jugoslavija je jedna od prvih zemalja koje su priznale NR Kinu i njenu vladu i izrazile želju za uspostavljanjem diplomatskih odnosa. Svoju odluku o priznavanju jugoslovenska vlada je zvanično saopštila samo četiri dana posle proglašenja NR Kine, 5. oktobra 1949. U saopštenju se kaže:

»Osnivanje Kineske Narodne Republike i obrazovanje Centralne narodne vlade Kine pozdravljaju narodi Jugoslavije.

Narodi naše zemlje znaju da je taj događaj od istorijske važnosti, rezultat veličanstvenih pobeda kineskog naroda, da on znači ostvarenje zaista slobodne, istinski demokratske i nezavisne Kine, i da predstavlja neocenljiv doprinos učvršćenju mira u svetu.

Vlada FNR Jugoslavije, izražavajući težnju naroda Jugoslavije za ostvarenjem prijateljskih odnosa sa kineskim narodom, duboko uverena da Centralna narodna vlada NR Kine izražava volju kineskog naroda, donela je odluku o priznavanju Centralne vlade NR Kine.«

Pomoćnik ministra inostranih poslova FNRJ Vladimir Popović istog dana obavestio je o tome ministra inostranih poslova NR Kine Ču En-laja. Vlada NR Kine, međutim, usled njenog tadašnjeg solidarisanja sa politikom Informbiroa prema Jugoslaviji, ignorisala je ovo priznanje. Ona ni kasnije nije odgovorila na njega, niti se ono spominje u zvaničnim kineskim publikacijama. Umesto toga navodi se samo datum uspostavljanja diplomatskih odnosa između FNRJ i NR Kine.

Od početka postavljanja pitanja priznavanja prava NR Kine na predstavništvo u UN i pitanja Tajvana, jugoslovenska vlada je smatrala da je tu reč o legitimnim pravima vlade NR Kine koja treba zadovoljiti i da je Tajvan integralni deo kineske teritorije. Pri tome je jugoslovenska vlada polazila od činjenica: da je na teritoriji Kine vlada NR Kine jedina vlada de facto i de jure, da neučestvovanje NR Kine u rešavanju krupnih međunarodnih problema stvara nenormalnu situaciju, i da bi uspostavljanje predstavništava NR Kine u UN značilo doprinos konsolidaciji svetskog mira.

Novembra 1949, kada se pitanje predstavništva NR Kine u UN praktično prvi put postavilo, jugoslovenski predstavnik u Političkom komitetu UN dr Aleš Bebler izneo je stav Jugoslavije:

»Veliki su događaji koji su se desili u Kini. Ovi događaji dokazuju da je kuomintanška vlada, koja je poslala delegaciju na ovo zasedanje, konačno i nepovratno izgubila poverenje kineskog naroda. Ovi veliki događaji takođe dokazuju da postoji nova vlada u Kini — vlada NR Kine. Ova vlada ima poverenje kineskog naroda. Vlada NR Kine ima pravo da predstavlja kineski narod, jer je očigledno

da je ona stekla poverenje ogromne većine kineskog naroda i jer upravlja pretežnim delom teritorije Kine.

Niz vlada priznao je vladu NR Kine, a među ovima nalazi se i vlada FNR Jugoslavije. Prema tome, pred nama se nalazi proceduralno pitanje: možemo li mi uopšte raspravljati o pitanjima koja je na dnevni red našeg zasedanja postavila jedna delegacija koja je izgubila pravo da predstavlja Kinu u OUN?

Smatram da bi bilo celishodno da se Komitet prvo izjasni o ovom prethodnom pitanju, tj. da li kineska delegacija u sadašnjem sastavu ima još pravo da sedi među nama i da raspravlja pitanja koja se tiču Kine.«

Jugoslovenski predstavnik imao je identičan stav i u Savetu bezbednosti, u kojem je Jugoslavija tada bila nestalni član, tražeći da se telegrami koje je ministar inostranih poslova NR Kine Ču En-laj uputio generalnom sekretaru UN objave kao zvanični dokumenti Saveta bezbednosti. Urgirajući rešenje ovog pitanja, dr Aleš Bebler je 12. aprila 1950, pored ostalog, izjavio da »po našem mišljenju, postoji samo jedno moguće rešenje — da se prizna predstavnik vlade NR Kine, jedine vlade koja zasluguje to ime...«

Na V redovnom zasedanju Generalne skupštine, pružajući energičnu podršku predlogu Indije o pozitivnom rešenju predstavništva NR Kine u UN, predstavnik Jugoslavije Edvard Kardelj izjavio je 20. septembra 1950: »Očigledno je da priznati za predstavnika Kine jednu grupu koja u stvari nema nikakvu vlast u Kini, znači postupiti nezakonito i politički necelishodno... Odlaganje prijema NR Kine znači vezivanje predstavništva Kine sa svim drugim spornim pitanjima koja danas postoje u svetu i na taj način zaoštrevati celokupnu međunarodnu situaciju... Jugoslavija zastupa ovaj stav, naravno, nezavisno od toga kakvo gledište ona ima u pogledu međunarodne politike NR Kine, a posebno njene politike prema Jugoslaviji. Vlada FNRJ polazi pre svega sa stanovišta da svaku zemlju treba da predstavlja u OUN ona vlada koja stvarno ima vlast u njoj, i drugo, ona polazi sa stanovišta konkretnih interesa jačanja mira u svetu.«

Isti stav o pitanju prava vlade NR Kine na predstavništvo u UN Jugoslavija je imala na svim zasedanjima Generalne skupštine na kojima se ovo pitanje postavljalo, a iznosila ga je u zvaničnim istupanjima i zajedničkim deklaracijama sa prijateljskim zemljama i van UN. Takav stav Jugoslavije došao je do izražaja i na Beogradskoj konferenciji neangazovanih zemalja septembra 1961. On se nije izmenio ni posle 1958, kada je u NR Kini ponovo počela antijugoslovenska kampanja.

Vlada NR Kine je, međutim, ignorisala jugoslovenske stavove i zauzela negativan stav prema Jugoslaviji i aktivno se uključila u poznatu kampanju koju su 1948. pokrenule neke istočnoevropske zemlje i neke komunističke partije protiv Jugoslavije i njene Komunističke partije.

ODNOSI OD 1955. DO 1958.

USPOSTAVLJANJE DIPLOMATSKIH ODNOSA. Vlada NR Kine je zadržala negativan stav prema Jugoslaviji sve do 1954, kada je, uporedo sa normalizacijom odnosa Jugoslavije sa zemljama socijalističkog lagera, i vlada NR Kine pokazala promene u svom stavu prema Jugoslaviji i izrazila želju za uspostavljanjem diplomatskih odnosa.

U telegramu državnom sekretaru za inostrane poslove Koči Popoviću od 14. decembra 1954, predsednik Državnog

saveta i ministar inostranih poslova NR Kine Ču En-laj, pozivajući se na kontakte ambasada FNRJ i NR Kine u Moskvi, izjavio je da »uzimajući u obzir želju obe zemlje za uspostavljanjem i razvijanjem prijateljskih odnosa, vlada NR Kine pozdravlja uspostavljanje diplomatskih odnosa između NR Kine i FNR Jugoslavije i razmenu diplomatskih predstavništava u rang u ambasada«.

Na ovaj telegram Koča Popović je, 2. januara 1955, odgovorio da »vlada FNR Jugoslavije sa zadovoljstvom prima saopštenje vlade NR Kine« i »veruje, kao što je to sa svoje strane i ranije smatrala, da će uspostavljanje normalnih diplomatskih odnosa između FNR Jugoslavije i NR Kine poslužiti kako pozitivnom razvoju međusobnih odnosa naših dveju zemalja, tako i opštoj stvari međunarodne saradnje i mira u svetu«.

Prema sporazumu dveju vlada, 10. januara 1955, jednovremeno u Beogradu i Peking, dato je zvanično saopštenje o uspostavljanju diplomatskih odnosa između FNRJ i NR Kine i objavljeni su telegrami razmenjeni između Koče Popovića i Ču En-laja.

Prva grupa kineskih diplomata stigla je u Beograd krajem aprila 1955, a prvi jugoslovenski diplomatski predstavnici stigli su u Peking mesec dana kasnije. Za prvog kineskog ambasadora u Jugoslaviji postavljen je Vu Siu-čuan, dotadašnji pomoćnik ministra inostranih poslova NR Kine i član CK KP Kine. Prvi jugoslovenski ambasador u Peking bio je Vladimir Popović, dotadašnji predsednik Spoljnopolitičkog odbora Savezne narodne skupštine i član CK SKJ.

POLITIČKI ODNOSI. Rukovođena željom za razvijanjem prijateljskih odnosa sa NR Kinom, vlada FNRJ je od početka uspostavljanja normalnih diplomatskih odnosa sa NR Kinom ulagala napore i davala inicijativu za široko međusobno upoznavanje i razvijanje svestrane međusobne saradnje. Takvom nastojanju je u to vreme i vlada NR Kine pružala podršku.

Premijer Ču En-laj je u intervjuu sa dopisnikom »Politike« 13. novembra 1955, pored ostalog, izjavio:

»Mi smo zahvalni Jugoslaviji zbog njenog stava i podrške u pogledu uspostavljanja kineskih legitimnih prava u UN, kao i zbog stanovišta da Kina treba da uspostavi suverenitet nad Tajvanom.

Jugoslovenska politika unapređenja mirne koegzistencije među svim narodima, kolektivne bezbednosti i opšteg razoružanja, povoljno je uticala na smanjenje zategnutosti u svetu i ona uživa našu podršku.«

U saopštenju vlade NR Kine od 1. novembra 1956, izdatom povodom deklaracije Sovjetskog Saveza od 30. oktobra 1956, sa kineske strane je naročito insistirano na odnosima nezavisnosti i ravnopravnosti i osuđen je kao greška »način na koji je 1948—1949. tretirana jugoslovenska situacija« od strane Informbiroa.

Sličnost novije istorije dveju zemalja, borba za mir u svetu i izgradnja socijalizma, pružali su osnovu za razvijanje široke saradnje. Otpočela je živa razmena delegacija i zaključivanje prvih sporazuma, a u 1957. došlo je do razmene parlamentarnih delegacija i posete NR Kini potpredsednika Saveznog izvršnog veća.

Delegacija Svekineskog narodnog kongresa od dvanaest članova, na čelu sa potpredsednikom Stalnog komiteta Svekineskog narodnog kongresa, predsednikom Narodnog komiteta Pekinga i članom Politbiroa CK KPK Peng Čenom, boravila je u Jugoslaviji od 17. do 31. januara 1957.

Za vreme dvonedeljnog boravka delegacija je posetila Beograd, Sarajevo, Zagreb, Ljubljano i Novi Sad, Saveznu

i republičke narodne skupštine, narodne odbore, više preduzeća i organizacija, kao i nekoliko kulturnih i zdravstvenih ustanova. Delegacija je vodila razgovore sa predstavnicima Savezne narodne skupštine i Saveznog izvršnog veća, kao i sa predstavnicima drugih ustanova, o raznim pitanjima jugoslovenskog društvenog, političkog, privrednog i kulturnog života. Delegaciju je primio i predsednik Tito. Kineski parlamentarci su uputili poziv Saveznoj narodnoj skupštini i Narodnom odboru grada Beograda da pošalju svoje delegacije u NR Kinu.

Govoreći o borbi jugoslovenskih naroda u drugom svetskom ratu i narodnoj revoluciji pod rukovođstvom KPJ, Peng Čen je istakao: »Narodi Jugoslavije postigli su ogromne uspehe u izgradnji socijalizma u svojoj zemlji... Kina i Jugoslavija — to su bratske socijalističke zemlje. Narodi Jugoslavije i Kine uspostavili su kroz borbu za svoje oslobođenje i izgradnju svojih zemalja bratsko prijateljstvo... Od onoga časa kada su između naših država bili uspostavljeni diplomatski odnosi, prijateljstvo i saradnja između naših zemalja stalno se razvijaju i jačaju. Naša delegacija posećuje vas da bi učvrstila naše prijateljstvo i probudila uzajamno razumevanje, da prouči vaša napredna iskustva. Istovremeno ovo treba da ojača i naše jedinstvo i saradnju u borbi za našu zajedničku stvar mira, demokratije i socijalizma.«

Pozdravljajući goste, predsednik Savezne narodne skupštine Moša Pijade odao je priznanje dugogodišnjoj borbi kineskog naroda na čelu sa KP Kine i Mao Ce-tungom i rekao da je ona »uživala uvek velike simpatije naroda Jugoslavije i bila jedan od izvora oduševljenja naših boraca i jedan od podsticaja njihove vere u pobjedu... Osim zajedničke borbe u bliskoj prošlosti, nas danas povezuju i napor u izgradnji socijalizma u našim zemljama. U tom pogledu između nas postoje, razume se, i izvesne razlike koje potiču iz razlika u konkretnim uslovima, usled čega možemo ponekim pitanjima i različito prilaziti, ali ove razlike ne samo da ne mogu ometati dalje razvijanje naše međusobne prijateljske saradnje, već one predstavljaju plodan izvor za međusobnu razmenu naših iskustava. Uvereni smo da u tom pogledu saradnja naših dveju zemalja može da predstavlja doprinos ne samo dobrobiti naših naroda već i unapređenju međunarodnih odnosa i svetskom miru.«

Jugoslovenska parlamentarna delegacija od dvanaest članova, na čelu sa predsednikom Savezne narodne skupštine i članom Izvršnog komiteta CK SKJ Petrom Stambolićem, vraćajući posetu koju je Jugoslaviji učinila delegacija Svekineskog narodnog kongresa, boravila je u Kini od 16. septembra do 6. oktobra 1957. Pored Pekinga, jugoslovenska delegacija je provela deset dana u obilasku ostalih kineskih privrednih i kulturnih centara — Šenjana, Anšana, Port Artura, Šangaja i Handžoua, a takođe je 1. oktobra prisustvovala i proslavi kineskog nacionalnog praznika u Peking.

Delegaciju je primio predsednik NR Kine Mao Ce-tung, a dvočasovna poseta premijeru Ču En-laju protckla je u znaku prijateljske i obostrano korisne razmene mišljenja i iskustava o zajedničkim problemima i pitanjima koja interesuju obe zemlje.

U razgovorima koje je Petar Stambolić vodio sa predsednikom Stalnog komiteta Svekineskog narodnog kongresa Liu Šao-čijem obostrano je i izričito istaknuto da Jugoslaviju i Kinu duboko vezuju zajednički interesi izgradnje socijalizma i očuvanja svetskog mira i da se na toj osnovi mogu dalje izgrađivati i razvijati njihovi međusobni odnosi.

Za vreme posete nekim zemljama Jugoistočne Azije i Dalekog istoka, *potpredsednik SIV-a i član Izvršnog komiteta CK SKJ Svetozar Vukmanović* boravio je u NR Kini septembra 1957. On je vodio razgovore sa premijerom Ču En-lajem, potpredsednikom Državnog saveta NR Kine Čen Junom i njihovim saradnicima i obišao nekoliko privrednih centara Kine. Svetozara Vukmanovića su pratili državni podsekretar za inostrane poslove Vladimir Velebit i guverner Narodne banke Vojin Guzina.

Svetozar Vukmanović je bio primljen kod potpredsednika NR Kine Ču Dea. Dvočasovnom prijemu i razgovorima kod Ču Dea bili su prisutni i predsednik Stalnog komiteta Sveskineskog narodnog kongresa i potpredsednik CK KPK Liu Šao-či, premijer kineske vlade i potpredsednik CK KP Kine Ču En-laj, potpredsednik vlade i potpredsednik CK KPK Čen Jun, potpredsednik vlade i generalni sekretar CK KPK Teng Siao-ping i potpredsednik Stalnog komiteta Sveskineskog narodnog kongresa i član Politbiroa CK KPK Peng Čen.

Za vreme boravka u Peking u Svetozar Vukmanović i ambasador FNRJ u Peking u i član CK SKJ Vladimir Popović vodili su razgovore o međupartijskim odnosima sa generalnim sekretarom CK KPK Teng Siao-pingom, članom Politbiroa CK KPK Peng Čenom i zamenikom ministra inostranih poslova i članom CK KPK Vang Čia-hsiangom.

Na svečanom prijemu u čast potpredsednika Vukmanovića premijer Ču En-laj je, pored ostalog, rekao da već godinama postoji duboko prijateljstvo između jugoslovenskog i kineskog naroda i da osnovu tog prijateljstva čini dugogodišnja borba obeju zemalja za demokratiju, nacionalno oslobođenje i slobodu uopšte. On je dodao: »Ekonomska i kulturna saradnja između naše dve zemlje takođe se razvija. To prijateljstvo i saradnja zasnivaju se na zajedničkim ciljevima naša dva naroda za izgradnju socijalizma i odbranu svetskog mira, i zato su dragoceni. Mi pridajemo veliku važnost bratskom prijateljstvu koje svakodnevno raste između jugoslovenskog i kineskog naroda i voljni smo da učinimo dalje napore da bi ojačali i razvili prijateljsku saradnju između naše dve zemlje.«

Neposredno pred odlazak iz Kine Svetozar Vukmanović je, u svom oproštajnom govoru na aerodromu u Peking u 15. septembra, između ostalog, izjavio: »Vrlo sam zadovoljan što sam imao priliku da se sretmem sa najvišim rukovodiocima NR Kine i da sa njima razmenim informacije o dosadašnjim dostignućima i planovima za dalji razvoj naših zemalja, kao i da razmenimo mišljenja na otvoren i prijateljski način o pitanjima od zajedničkog interesa. Uveren sam da su ovi naši susreti doprineli boljem našem međusobnom upoznavanju i da predstavljaju doprinos razvoju konstruktivne saradnje između FNRJ i NR Kine. Smatram da to istovremeno predstavlja doprinos brzom razvoju socijalističkih odnosa i učišćenju mira u svetu, što predstavlja zajedničke ciljeve naših naroda.«

EKONOMSKI ODNOSI. Privredna saradnja između FNRJ i NR Kine otpočela je sa potpisivanjem Trgovinskog sporazuma, Platnog sporazuma i Sporazuma o naučno-tehničkoj saradnji, 17. februara 1956. u Beogradu.

Trgovinski i Platni sporazum zaključeni su sa važnošću od godinu dana, s tim da se automatski produžavaju za sledeću godinu ako jedna od strana ugovornica ne otkaže sporazum u predviđenom roku pre isteka njegove važnosti. Sporazum o naučno-tehničkoj saradnji sklopljen je sa važnošću od dve godine i sa mogućnošću automatskog produženja za sledećih pet godina, a predviđa opšte okvire saradnje dveju zemalja na tom području.

Trgovinska razmena. Prema Trgovinskom sporazumu, predviđeno je uzajamno priznavanje klauzule najvećeg povlašćenja za robu koja će se uzajamno uvoziti i izvoziti. S obzirom na uzajamno nepoznavanje ekonomika dveju zemalja, na udaljenost tržišta i objektivne teškoće, predviđeni obim razmene kretao se oko 14 miliona američkih dolara godišnje u oba pravca. Platni sporazum je regulisao uzajamni platni promet na bazi kliringa. Bilo je predviđeno da Jugoslavija izvozi u Kinu poljoprivredne mašine, duvan, proizvode hemijske industrije, farmaceutske proizvode, tekstil i sl., a jugoslovenski uvoz iz Kine obuhvatao je tungovo ulje, azbest, grafit, čaj, svilu, kaolin, i sl. Zaključivanjem Trgovinskog sporazuma prvi put su uspostavljeni direktni privredni odnosi između FNRJ i NR Kine.

U 1956. otvorene su i prve jugoslovenske redovne brodske linije za NR Kinu, što je olakšalo međusobnu robnu razmenu. Brodovi »Jugolinije« plovili su do kineskih luka Dajren, Cintao, Tjencin, Šangaj i drugih.

Krajem 1956. u Jugoslaviji je boravila i delegacija kineske vlade na čelu sa zamenikom ministra trgovine Vu Hsue-dž. Pored Zagrebačkog velesajma delegacija je posetila i 26 raznih fabrika i obilazeći Jugoslaviju proputovala preko 4.000 kilometara. Prilikom oćeska šef ove delegacije izjavio je da postoje široke mogućnosti za međusobnu razmenu i privrednu saradnju između Jugoslavije i Kine.

Novembra 1956. u Peking je doputovala ekonomska delegacija FNRJ na čelu sa sekretarom SIV-a za opšte privredne poslove Kirom Gligorovim. Delegacija je 4. januara 1957. u Peking u potpisala Protokol o robnoj razmeni za 1957, kojim je bio predviđen ukupan obim trgovinske razmene od oko 20 miliona američkih dolara u oba pravca, što je predstavljalo povećanje od 40% u odnosu na razmenu u 1956.

Januara 1958. u Beograd je doputovala na pregovore i redovno zaključivanje godišnjeg protokola o robnoj razmeni kineska delegacija na čelu sa zamenikom ministra spoljne trgovine Lu Hsu-čangom. Protokol o robnoj razmeni za 1958. zaključen je 28. marta 1958. Zadržan je nivo razmene iz prethodne godine, ali je došlo do izvesnih izmena u strukturi robnih lista. Prema listama roba za 1958, Jugoslavija izvozi u Kinu proizvode crne metalurgije i metaloprerađivačke industrije, hemijske i farmaceutske proizvode, mašine, duvan i tekstil, a uvozi iz NR Kine minerale, kalaj, azbest, sumpor, uljarice, auto-gume, sirovu svilu i svilene tkanine, poljoprivredne proizvode, čaj, voćne sokove, i sl.

Razmena poljoprivrednih delegacija. Jugoslovenska poljoprivredna delegacija na čelu sa članom SIV-a Jovanom Veselinovim, boravila je u NR Kini od 5. septembra do 27. oktobra 1956. Delegacija je vodila razgovore sa predstavnicima poljoprivrede NR Kine i sa rukovodiocima u provincijama i obišla niz zadruga, državnih dobara, naučnih ustanova i drugih poljoprivrednih organizacija.

Poljoprivredna delegacija NR Kine od pet članova, na čelu sa ministrom poljoprivrede Ljao Lu-jenom, vraćajući posetu jugoslovenskoj poljoprivrednoj delegaciji, boravila je u Jugoslaviji od 20. jula do 20. avgusta 1957. Delegacija je, u cilju upoznavanja sa jugoslovenskom poljoprivredom i njenim problemima, kao i sa Jugoslavijom uopšte, putovala po čitavoj zemlji i vodila razgovore sa jugoslovenskim poljoprivrednim rukovodiocima.

Mešoviti jugoslovensko-kineski komitet za naučno-tehničku saradnju je prvi put zasadao u Peking u decembra 1956. Protokol prvog zasiedanja i Statut Komiteta potpisani su 4. januara 1957. Drugo zasiedanje Mešovitog komiteta za

naučno-tehničku saradnju održano je u Beogradu decembra 1957, a protokol o ovom zasjedanju potpisan je 27. decembra. U saopštenju o ovom zasjedanju kaže se da su usvojene odluke o proširenju naučno-tehničke saradnje koje obuhvataju razmenu tehničkih podataka iz oblasti elektronike, hemijske i nemetalske industrije.

KULTURNA SARADNJA. Uporedo sa razvijanjem privrednih odnosa između FNRJ i NR Kine otpočela je i šira kulturna saradnja između dveju zemalja. Već avgusta 1955. Kinu je posetio jugoslovenski kulturno-umetnički ansambl »Kolo«; novembra iste godine u Jugoslaviji su boravili kineski književnici koje je primio predsednik Tito; istog meseca je u Pekingu, u saradnji sa kineskim kulturnim ustanovama, organizovana jedna izložba fotografija o Jugoslaviji. Izvršena je i razmena studenata, koji su studirali srpskohrvatski odnosno kineski jezik i upoznali se sa kulturom i istorijom Jugoslavije odnosno Kine.

Kulturna razmena u 1956. odvijala se na osnovu godišnjeg plana saradnje i pokazala je dalji živ porast i obostrano interesovanje za kontakte i razmenu na tom području, na osnovu čega je 7. juna 1957. u Pekingu potpisan Sporazum o kulturnoj saradnji između FNRJ i NR Kine sa važnošću od pet godina. Sporazumom je predviđeno razvijanje saradnje između dveju zemalja na prosvetnom, naučnom i kulturnom polju. Jednovremeno je potpisan i godišnji plan kulturne saradnje za 1957.

Na osnovu ovog sporazuma i godišnjih planova, kulturna razmena između Jugoslavije i NR Kine u toku 1956. i 1957. razvijala se vrlo intenzivno. Aprila 1956. zaključen je ugovor između filmskih preduzeća dveju zemalja o razmeni i kupoprodaji filmova. U Beogradu je 1956. organizovana izložba kineske primenjene umetnosti, koja je kasnije obišla i ostale veće gradove u zemlji i koju je vlada NR Kine poklonila Jugoslaviji, dok je u Pekingu januara 1957. otvorena izložba jugoslovenske grafike. Razmena delegacija kulturno-umetničkih ustanova bila je takođe živa. U Kini su boravili jugoslovenski pozorišni i operski umetnici, delegacija književnika, filmska delegacija, delegacija na Svekineskom pozorišnom festivalu i Studentsko kulturno-umetničko društvo »Branko Krstanović«. Kinu su takođe posetili i jugoslovenski fudbaleri, dva košarkaška tima, itd. U Jugoslaviji su boravili kineski artisti, kineski klasični teatar, delegacija kineskih filmskih radnika, Pozorište senki i lutaka, kineski vokalni i instrumentalni umetnici, itd. Došlo je i do dalje razmene novih grupa studenata, organizovane su nedelje nacionalnog filma, i sl.

Godišnji plan za kulturnu saradnju u 1958. potpisan u Beogradu 29. marta 1958, po obimu je bio jednak planu iz 1957. i predviđao je razmenu kulturnih i naučnih radnika, profesora univerziteta i umetnika, organizovanje svečanih premijera novih filmova, slanje umetničkih grupa i razmenu izložbi.

SARADNJA POLITIČKIH I DRUŠTVENIH ORGANIZACIJA. Prvi kontakti i saradnja između jugoslovenskih i kineskih društveno-političkih organizacija otpočeli su neposredno posle uspostavljanja diplomatskih odnosa između FNRJ i NR Kine.

Razmena sindikalnih delegacija. Na poziv Svekineske federacije sindikata, u NR Kinu je aprila 1955. doputovala delegacija Saveza sindikata Jugoslavije, na čelu sa potpredsednikom Centralnog veća Dragim Stamenkovićem. Delegacija je, pored uspostavljanja direktnog kontakta sa Svekineskom federacijom sindikata, prisustvovala proslavi 1. maja u Pekingu. Delegacija je putovala po Kini, upoznajući se, na licu mesta i kroz neposredne kontakte i susrete sa kineskim ljudima, sa NR Kinom i njenom stvarnošću.

Vraćajući posetu Savezu sindikata Jugoslavije, delegacija Svekineske federacije sindikata, na čelu sa potpredsednikom Federacije Lu Ning-jiem, boravila je u Jugoslaviji septembra i oktobra 1955. Delegacija je obišla gotovo sve krajeve Jugoslavije, posetila je 23 grada, mnoga preduzeća, poljoprivredna dobra i zadruge i prosvetne ustanove.

Pred odlazak delegaciju je primio Petar Stambolić, a šef delegacije Lu Ning-ji je na Institutu za međunarodnu politiku u Beogradu održao predavanje o problemima društvenog preobražaja Kine.

Razmena omladinskih delegacija. Delegacija Narodne omladine Jugoslavije, na čelu sa predsednikom CK NOJ Milijanom Neoričićem, boravila je u Kini na poziv CK Novodemokratske omladinske lige Kine maja i juna 1956. To je bio prvi kontakt ove vrste između omladinskih organizacija dveju zemalja. Za vreme boravka u Kini delegacija NOJ posetila je više oblasti i gradove Peking, Anšan, Paoting, Sijan, Kunming, Čunking, Vuhan, Nanking i Šangaj.

Delegacija Novodemokratske omladinske lige Kine, na čelu sa sekretarom CK i potpredsednikom Svekineske federacije demokratske omladine Lu Si-juanom, vraćajući posetu NOJ, boravila je u Jugoslaviji oktobra 1956.

Maja 1957. u Kini je kongres Komunističke omladinske lige Kine prisustvovao i delegat CK NOJ.

Razmena ženskih delegacija. Organizacije žena dveju zemalja izvršile su razmenu delegacija 1956. Na čelu jugoslovenske delegacije nalazila se potpredsednik Savezne narodne skupštine Lidija Šentjurs, a na čelu delegacije kineskih žena ministar zdravlja NR Kine Li Te-čuan. Od 25. avgusta do 21. septembra 1957. u Kini je boravila delegacija Saveza ženskih društava Jugoslavije koja je prisustvovala Trećem kongresu Svekineske demokratske federacije žena. U ime jugoslovenske delegacije Kongres je pozdravila Bosa Cvetić, predsednik Saveza ženskih društava Jugoslavije.

Delegacija Saveza komunista Jugoslavije na Osmom kongresu KP Kine. Na poziv CK KP Kine, Osmom kongresu KP Kine (održanom od 15. do 27. septembra 1956) prisustvovala je delegacija Saveza komunista Jugoslavije koju su sačinjavali Jovan Veselinov, član Izvršnog komiteta CK SKJ, i Vladimir Popović, član CK SKJ i ambasador FNRJ u NR Kini.

Pozdravljajući Osmi kongres KP Kine u ime SKJ, Jovan Veselinov je, između ostalog, rekao: »Naš CK i rukovodilac naše Partije drug Tito visoko cene borbu kineskih komunista protiv imperijalizma i unutrašnje kontrarevolucije, veliku oružanu borbu kineskog naroda koja je oduševljavala i bodrila napredne snage čitavog sveta. Sa najvećim interesovanjem naša zemlja i naši radni ljudi prate i pružavaju današnje napore i iskustva kineskog naroda u izgradnji socijalističkih društvenih odnosa, u izgradnji velike socijalističke Kine... Bez obzira na sve što se dogodilo u nedavnoj prošlosti u međunarodnom radničkom pokretu, SKJ i Jugoslavija kao država nikada nisu prestajali da cene značaj pobjeda kineskih komunista i kineskog naroda i da im daju svoju punu podršku. Naša zemlja se na svim međunarodnim forumima uvek zalagala za afirmaciju nove Kine u svetu, za njeno primanje u OUN, za pravo kineskog naroda na Tajvan. Nova Jugoslavija se zalagala i zalaže se da se Kina oslobodi ekonomskog i političkog pritiska koji protiv nje vrše neke zapadne zemlje.«

Govoreći o putovima izgradnje socijalizma u Kini i drugim zemljama, Jovan Veselinov je izjavio: »Priznanje tih posebnih putova predstavlja snagu i čini čvrstu osnovu proleterskog internacionalizma, jer se takav internacionalizam zasniva na opštem i posebnom u međunarodnom radničkom pokretu, na učenju marksizma-lenjinizma i dosadašnjem velikom iskustvu borbe za socijalizam u specifičnim uslovima u svakoj zemlji.«

Govoreći o iskustvima SKJ u borbi i izgradnji socijalizma u Jugoslaviji, Jovan Veselinov je ukazao na napore SKJ usmerene protiv opasnosti birokratizma i krutog centralističkog rukovođenja privredom. Jovan Veselinov je takođe govorio o razvijanju socijalističke demokratije u Jugoslaviji i stvaranju radničkih saveta.

Razmena delegacija drugih organizacija. U okviru uspostavljanja veza razmenjene su delegacije novinara (1955. i 1956), zdravstvenih radnika i sindikata zdravstvenih i

socijalnih radnika (1956. i 1957), Crvenog krsta (1957), i pravnika (1956. i 1957). Delegacija kineskih inženjera boravila je u Jugoslaviji i prisustvovala IV kongresu inženjera i tehničara Jugoslavije (1955). Od 30. januara do 19. februara 1956. u Jugoslaviji je boravila delegacija PTT službe NR Kine, koja je sa jugoslovenskom PTT službom zaključila (14. februara 1956) Sporazum o poštanskoj službi i Sporazum o službi telekomunikacija.

U 1956. izvršena je i razmena vojnih delegacija.

ODNOSI POSLE 1958.

Organ KP Kine »Žen Min Ži Bao« objavio je 5. maja 1958. članak pod naslovom »Moderni revizionizam se mora kritikovati«, koji označava ponovno zauzimanje negativnog stava vlade NR Kine prema Jugoslaviji i početak sistematske antijugoslovenske kampanje koja i danas traje. Ovakav preokret i antijugoslovenski stav vlade NR Kine nisu bili ničim izazvani sa jugoslovenske strane, jer se stav Jugoslavije o pitanjima bilateralne saradnje sa NR Kinom, kao i o međunarodnim problemima očuvanja mira, borbe za socijalizam i sl., nije promenio u odnosu na stav koji je Jugoslavija imala pre otpočinjanja kineske antijugoslovenske kampanje 1958.

Članak lista »Žen Min Ži Bao« od 5. maja upućuje poziv na borbu protiv »savremenog revizionizma«, »na veliku borbu od koje zavisi uspeh ili neuspeh stvari radničke klase i stvari socijalizma«. Kao formalan povod za ovakav preokret u kineskom stavu prema Jugoslaviji uzet je Program SKJ i odbijanje predstavnika SKJ da potpišu Deklaraciju dvanaest komunističkih partija novembra 1957. u Moskvi.

Ovaj napad na SK Jugoslavije, na Jugoslaviju i na njeno rukovodstvo bio je praćen i revidiranjem odnosa kineskih rukovodilaca prema Rezoluciji Informbira. U spomenutom članku se, između ostalog, ističe: »Mi smatramo da su u osnovi pravilne kritike koje je izneo juna 1948. Informativni biro komunističkih partija u svojoj rezoluciji... Potpuno je očigledno da se otvorena i beskompromisna kritika mora povesti protiv niza antimarksističkih, antilenjinstičkih i potpuno revizionističkih gledišta koncentrisanih u Načrtu programa SKJ... To je potrebnije i preče nego ikad ranije, jer se moderni revizionizam iznosi kao obuhvatni i sistematski program rukovodeće grupe jedne partije koja ima državnu vlast... To je takođe potrebno jer je moderni revizionizam usmeren na cepanje međunarodnog komunističkog pokreta i na potkopavanje solidarnosti socijalističkih zemalja, što je direktno štetno po osnovne interese jugoslovenskog naroda.«

Na ovaj napad je odgovorila »Borba« 10. maja 1958, uz jednovremeno objavljivanje opširnih izvoda iz članka objavljenog u »Žen Min Ži Bao«. »Borba« konstatuje da autori članka u »Žen Min Ži Bao« u ime »socijalističkog internacionalizma« proglašavaju jednu socijalističku zemlju neprijateljem broj jedan, uzevši »prosto naprosto iz arhive Rezoluciju Informbira od 1948« i bacivši se na SKJ »svim mogućim etiketama raznih revizionističkih pravaca koji su se pojavili u određenim istorijskim uslovima u pojedinim zemljama, pa čak i sa otvorenim insinucijama o služenju imperijalizma«. »Borba« dalje konstatuje da je ovaj kineski članak u suprotnosti i sa izjavom vlade NR Kine od 1. novembra 1956. o odnosima među socijalističkim zemljama i da on »ne predstavlja samo ponovno stavljanje »na snagu« Rezolucije Informbira protiv Jugoslavije, već i uspostavljanje metoda i postupaka koji su pratili rad Informbira«.

Analizirajući stavove u članku lista »Žen Min Ži Bao« »Borba« zaključuje: »Samo su dve stvari moguće: ili su raniji stavovi onih koji nas sada napadaju bili neiskreni, sa zadnjim namerama, ili su oni u međuvremenu izmenili stav nagore, vraćajući se starim i od njih samih kritikovanim i odbačenim metodima u odnosima među komunističkim partijama i socijalističkim zemljama«.

Članak u »Žen Min Ži Bao« bio je uvod u *dalje konstantno zaoštravanje odnosa* sa Jugoslavijom na svim područjima.

Kineski ambasador Vu Siju-čuan napustio je 2. maja 1958. Jugoslaviju i više se nije vratio u Beograd, a njegove poslove preuzeo je privremeni otpravnik poslova.

Po programu kulturne saradnje za 1958. dolazi do realizacije samo jednog projekta, i to sa jugoslovenske strane: poseta jugoslovenskih univerzitetskih profesora NR Kini maja 1958. Kineska strana svoje obaveze otkazuje. Otkazano je organizovanje izložbe jugoslovenske umetničke fotografije u Kini, povučeni su kineski studenti iz Jugoslavije, itd.

Vrednost jugoslovenske spoljnotrgovinske razmene sa NR Kinom iznosila je u 1956. godini 2.534 miliona din., u 1957 — 3.387 miliona din., dok u 1958. naglo opada na 1.799,5 miliona din. Ugovoreni izvoz se sa jugoslovenske strane odvijao normalno i u 1958, dok uvoz iz Kine nije bilo moguće realizovati skoro ni po jednoj stavci, zbog čega je došlo do pozitivnog salda na jugoslovenskoj strani od 880.000 funti sterlinga.

Istovremeno, kineske vlasti i privrednici zauzeli su stav diskriminacije prema brodovima pod jugoslovenskom zastavom i od prvog dana kampanje tražili su od svojih klijenata da ne upotrebljavaju jugoslovenske brodove.

Ovakav stav i postupci vlade NR Kine prema Jugoslaviji onemogućili su sve jugoslovenske napore usmerene na održavanje normalnih odnosa i izvršavanje ugovornih obaveza, usled čega je Jugoslavija bila prinuđena da prihvati situaciju nenormalnih međudržavnih odnosa sa NR Kinom. Jugoslovenski ambasador u Kini, koji se posle prisustvovanja Sedmom kongresu SKJ odmah vratio u Peking na svoju dužnost, napustio je kineski glavni grad 25. juna 1958. Tom prilikom, protivno diplomatskoj i međudržavnoj praksi i kurtoaziji, nijedan član kineske vlade niti viši rukovodilac NR Kine nije htio da primi ambasadora Popovića u oproštajnu posetu, iako je on takve posete tražio. Na taj način, praksom koju je zavela vlada NR Kine, od 1958. diplomatski odnosi između dveju zemalja održavaju se preko privremenih otpravnika poslova, a zaključeni sporazumi o kulturnoj i naučno-tehničkoj saradnji, usled negativnog stava vlade NR Kine, ne primenjuju se.

Jedini sektor na kojem kontakt nije potpuno prekinut, jeste trgovinska razmena veoma ograničenog obima. Posle skoro tri puna meseca pregovaranja, 18. marta 1959. konačno je potpisan Protokol o robnoj razmeni za 1959, kojim je predviđen obim razmene od 7 miliona američkih dolara u oba pravca, što predstavlja smanjenje od 60% u odnosu na prethodne godine. Protokol o robnoj razmeni za 1960. zadržao je približno obim razmene iz 1959. U 1961. i 1962. robna razmena između dveju zemalja odvija se na osnovu robnih lista priloženih Protokolu o robnoj razmeni za 1960. Međutim, ni taj obim razmene se ne ispunjava: u 1961. nije bilo gotovo nikakve razmene.

Od 1958. sa kineske strane se sistematski vodi *antijugoslovenska kampanja*, u kojoj su angažovani ne samo propagandni aparat preko štampe i radija, već i najviši

državni i partijski rukovodioci NR Kine. Na udaru ove kampanje nalazi se manje-više sve što je jugoslovensko: privreda, kultura, sport, štampa, umetnost, radničko samoupravljanje, i uopšte unutrašnji život u Jugoslaviji, a naročito jugoslovenska spoljna politika aktivne i miroljubive koegzistencije. Pri tome se i napisi u štampi i izjave zvaničnih predstavnika NR Kine odlikuju grubošću i izvrtanjem činjenica i jugoslovenskih stavova.

U Kini je izdat niz brošura i pamfleta antijugoslovenskog karaktera, a u kineskoj štampi preštapavaju se svi napadi na Jugoslaviju, bez obzira odakle oni dolaze, pa su tako preštampani manje-više i svi antijugoslovenski napadi albanske štampe i zvaničnih predstavnika Albanije.

U svojoj raspravi »Socijalizam i rat«, potpredsednik SIV-a Edvard Kardelj je o kineskim napadima na Jugoslaviju i njenu politiku rekao: »Tu se očigledno ne radi o normalnoj kritici, a pogotovo ne o obliku jedne kritike unutar socijalističkog pokreta, već o pravoj političkoj hajci, vođenoj i organizovanoj sa neobičnom strašću i očigledno sa nastojanjem da ta hajka izvrši određen politički utisak

ne samo na Jugoslaviju i jugoslovenske komuniste već i na mnogo šira područja savremenih političkih kretanja... Danas je već svima jasno da kineski napadi nisu upućeni samo, niti u prvom redu na našu adresu, već na adresu svih onih socijalističkih snaga koje u tim dilemama ne zauzimaju u celini pozicije kineske spoljne politike«.

I pored takvog negativnog i antijugoslovenskog stava vlade NR Kine, jugoslovenska vlada, u skladu sa svojim principijelnim stavom razvijanja međunarodne saradnje, stalno nastoji da međudržavne odnose sa NR Kinom normalizuje, kao što je to učinila sa većinom zemalja socijalističkog lagersa.

IZVOR: »Borba« od 6.X 1949, 29.XII 1949, 11.I 1955, 20.X 1955, 18.II 1956, 4.X 1956, 5.I 1957, 17. do 31.I 1957, 8.VI 1957, 12.IX do 6.X 1957, 1.III 1958, 30.III 1958, 10.V 1958, 31.X 1958, 8.XII 1958, 20.XII 1958, 13.II 1959, 26.III 1960; »Politika« od 16.VI 1955, 13.XI 1955, 26.VI 1958, 7.II 1959; Izveštaji Saveznog izvršnog veća od 1955. do 1961; Edvard Kardelj: »Socijalizam i rat«, Kultura, 1960; Dokumentacija Državnog sekretarijata za inostrane poslove FNRJ.

P. D.

JUGOSLAVIJA NA XXXIV ZASEDANJU EKONOMSKO-SOCIJALNOG SAVETA UN

Na XVI zasjedanju Generalne skupštine UN Jugoslavija je po treći put (novembra 1961) izabrana za člana Ekonomsko-socijalnog saveta UN (ECOSOC). Ranije je bila birana u ovaj organ UN u toku dva uzastopna izborna perioda: 1952—1955. i 1955—1958. godine.¹ Od poslednjeg izbora održana su dva zasjedanja Saveta — XXXIII i XXXIV.

Na XXXIV zasjedanju² Ekonomsko-socijalnog saveta UN, održanom u Ženevi od 3. jula do 3. avgusta 1962, donesen je niz odluka od najvećeg značaja za unapređenje međunarodne ekonomske saradnje i ekonomskog razvoja nerazvijenih zemalja, kao i za dugoročnu aktivnost Ujedinjenih nacija. Prema opštoj oceni zemalja učesnica, napredak ostvaren na zasjedanju i odgovarajuće reaktiviranje i podizanje ugleda Saveta rezultat su u prvom redu intenzivne aktivnosti zemalja učesnica Kairske konferencije³ i zemalja u razvoju uopšte, koje su svojim inicijativama u bitnoj meri odredile ton i osnovne odluke ovog zasjedanja.

Na ovom zasjedanju ECOSOC je raspravljao i doneo odgovarajuće rezolucije o: sazivanju konferencije o trgovini i razvoju, »Dekadi razvoja UN«, industrijalizaciji manje razvijenih zemalja, nestabilnosti međunarodne sirovinke razmene, Specijalnom fondu UN za ekonomski razvoj (SANFED), i o ekonomskim posledicama razoružanja.

Rezolucija O SAZIVANJU KONFERENCIJE UN O TRGOVINI I RAZVOJU. Usvajanje ove rezolucije i formiranje komiteta za pripremu dnevnog reda i osnovne dokumentacije konferencije, predstavljaju najznačajniji rezultat XXXIV zasjedanja Saveta. Konferencija treba da potraži rešenja za bržu modernizaciju privrednog života, a time i za samostalan politički razvoj u manje razvijenim područjima sveta.

Inicijativu za donošenje Rezolucije pokrenule su delegacije Brazila, Etiopije, Indije, Jugoslavije i Senegala. Obrazlažući potrebu sazivanja ove konferencije, jugoslovenski predstavnik (pomoćnik državnog sekretara za inostrane poslove Vojin Guzina) je rekao da osnovni motiv tog predloga čini potreba da se na višem nivou razmotre sadašnje prilike u međunarodnim ekonomskim odnosima i donesu političke odluke »koje treba da obezbede nužno početno ubrzanje u nastojanjima da se poveća stepa privrednog porasta u nerazvijenim zemljama«, i da bi sva nastojanja Saveta na tom planu ostala nepotpuna i u izvesnom smislu nedosledna bez neposredne pozitivne odluke o toj inicijativi Generalne skupštine.⁴ Jugoslovenski predstavnik je zatim dodao da Kairska konferencija zemalja u razvoju (koja je održavana u isto vreme kad i ovo zasjedanje ECOSOC-a) pruža snažnu podršku takvoj inicijativi Generalne skupštine UN i da »na taj način predstavlja i prvi korak i u izvesnom smislu pripremu ekonomske konferencije UN«.

Prezentirajući zajednički predlog Rezolucije 5 zemalja, jugoslovenski predstavnik (Bora Jevtić) je istakao da su zemlje u razvoju u više navrata obrazlagale zahtev za sazivanje međunarodne ekonomske konferencije: na Beogradskoj konferenciji, na XVI zasjedanju Generalne skupštine UN i na Kairskoj konferenciji. »Radi se u osnovi o tome — istakao je jugoslovenski predstavnik — da je razvoj na međunarodnom tržištu i u svetskoj privredi u toku poslednjih godina bio veoma nepovoljan po zemlje u razvoju. Posebno, nove poteškoće do kojih je došlo u međunarodnim ekonomskim odnosima formiranjem zatvorenih privrednih grupacija, dalje pogadaju manje razvijene zemlje i dovode do otežavanja i odlaganja sprovođenja njihovih programa ekonomskog razvoja. Time se posto-

¹ O učešću Jugoslavije u radu ECOSOC-a u tom periodu vidi »Jug. pregled«, 1957, avgust, str. 407—408 (51—52) i »Jug. pregled«, 1958, jul—avgust, str. 329—330 (39—40).

² XXXIII zasjedanje ECOSOC-a održano je u Njujorku od 3. do 18. aprila 1962. Na dnevnom redu ovog zasjedanja, među glavnijim pitanjima, bili su: izveštaj Komiteta za industrijski razvoj, izveštaji Međunarodne banke i Međunarodnog monetarnog fonda, izveštaj o Svetskom programu ishrane, kao i pitanja prirodnih bogatstava, turizma i izrade deklaracije o međunarodnoj ekonomskoj saradnji. Jugoslovenska delegacija je uzela aktivno učešće u radu ovog prvog zasjedanja posle njenog ponovnog izbora u Savet.

³ Vidi: »Jugoslavija na Ekonomskoj konferenciji zemalja u razvoju«, »Jug. pregled«, 1962, jul—avgust, str. 331—335 (29—33).

⁴ Inicijativa za održavanje ove konferencije data je u rezoluciji o međunarodnoj trgovini koju je Generalna skupština UN jednoglasno usvojila na XVI zasjedanju. Vidi: »Jug. pregled«, 1962, april, str. 188 (16).

jeće razlike u nivou privrednog razvitka u svetu dalje produbljuju, preteći da postanu izvor ozbiljne nestabilnosti i prepreka obezbeđenju trajnog mira i bezbednosti.«

Jugoslovenski predstavnik je zatim istakao da se, iako su problemi zemalja u razvoju sagledani i konstatovani u UN i drugim međunarodnim organizacijama, nastavljaju nepovoljne tendencije na međunarodnom tržištu, da je izostala neophodna međunarodna akcija i da je ostvaren neznatan praktičan napredak u rešavanju tih problema. »Zemlje u razvoju zato smatraju da je neophodno da se u narednoj godini organizuje konferencija UN o trgovini i razvoju. Na ovoj konferenciji treba za postojeće probleme zemalja u razvoju potražiti konkretnija i efikasnija rešenja. Na odgovarajućem nivou kakav pruža konferencija treba razmotriti nužne odluke koje će dosadašnju aktivnost UN i drugih međunarodnih organizacija dalje unaprediti i dovesti do nužnih konkretnih rešenja problema ekonomskog razvoja.«

REZOLUCIJA O »DEKADI RAZVOJA UN«. Na ovom zasjedanju Saveta razraden je i više konkretizovan program »Dekade razvoja UN«.⁵

Obrazlažući potrebu da se aktivnost u okviru »Dekade razvoja UN« koncentriše u prvom redu na obezbeđivanje osnovnih faktora privrednog porasta u manje razvijenim zemljama, jugoslovenski predstavnik (Vojin Guzina) je naglasio da ostvarenje cilja »Dekade razvoja UN« zahteva pre svega izmenu sadašnjih prilika na svetskom tržištu i u međunarodnim ekonomskim odnosima. »Osnovne projekcije potreba ekonomskog razvoja i informacije o njihovom realizovanju pokazuju da je međunarodna zajednica daleko od efikasnog rešavanja problema privredne zaostalosti. One isto tako potvrđuju od kolikog je značaja izrada odgovarajućeg programa »Dekade razvoja UN« koji će sistematski obraditi osnovne faktore predviđenog privrednog porasta, kao i razrada projekcije njihovog kretanja u toku dekada.«

Rezolucija Saveta o »Dekadi razvoja UN«, koju su predložili Brazil, Danska, El Salvador, Etiopija, Indija, Jugoslavija, Senegal i SAD, poziva sve članice UN, kao i organe i specijalizovane agencije UN, da u prvim godinama sprovođenja programa »Dekade razvoja UN« naročitu pažnju poklone ubrzanju industrijskog razvoja zemalja u razvoju, uklanjanju prepreka koje ometaju njihov izvoz na tržište industrijskih zemalja, stabilizaciji međunarodne sirovinke razmene i kompenzatornom finansiranju, uklanjanju prepreka i restrikcija u međunarodnoj trgovinskoj razmeni koje prate stvaranje zatvorenih privrednih grupacija, povećanju međunarodnog finansiranja programa ekonomskog razvoja, kao i razvijanju i osposobljavanju nacionalnih kadrova neophodnih za samostalan privredni razvoj. Od generalnog sekretara UN traži se da izradi akcioni program »Dekade razvoja UN« koji će doprineti obezbeđenju ovih osnovnih faktora privrednog porasta, kao i da narednom zasjedanju Saveta podnese izveštaj o ostvarenom napretku.

INDUSTRIJALIZACIJA MANJE RAZVIJENIH ZEMALJA dobila je na XXXIV zasjedanju Saveta takođe vrlo progresivnu interpretaciju. Radi jačeg angažovanja UN na pitanjima industrijalizacije, korišćenja tekovina moderne tehnologije, i sl. u manje razvijenim zemljama, odlučeno je da se u sedištu UN formira centar a u regionalnim ekonomskim komisijama savetodavne službe za industrijski razvoj.

Jugoslovenska delegacija je, pored učešća u predlaganju odgovarajuće rezolucije (zajedno sa delegacijama Brazila, Etiopije i Indije), bila aktivna i u razmatranju pretpostavki za uspešnu politiku na ovom ključnom području privrednog razvoja. Jugoslovenski predstavnik (Vojin Guzina) je, između ostalog, istakao da usklađeni, balansirani razvoj manje razvijenih zemalja, zahteva davanje prioriteta izgradnji industrije

jer njeno odsustvo predstavlja osnovu neusklađenosti njihovih privreda. »Razvoj industrije povećava akumulacione mogućnosti i obim investicija i istovremeno predstavlja najracionalnije korišćenje ograničenih finansijskih resursa ovih zemalja... Industrijalizacija istovremeno podstiče razvoj ostalih grana privrede i stvara pretpostavke za napredak u drugim područjima kulturnog i socijalnog života.« Govoreći o strukturnom razvoju industrije, jugoslovenski predstavnik je obrazložio potrebu njene diverzifikacije i davanja dominantnog mesta industriji investicionih uređaja i reprodukcione materijala. Značaj razvoja industrije za privredni napredak jugoslovenski predstavnik je dokumentovao ukazujući na dostignuća Jugoslavije u industrijalizaciji, koja su stvorila osnovu za brz razvoj cele privrede i socijalnih službi.

NESTABILNOST MEĐUNARODNE SIROVINSKE RAZMENE. Značajan rezultat ovog zasjedanja Saveta predstavlja i konstruktivno razmatranje međunarodnih sirovinških problema. Zbog akutnosti situacije na međunarodnom tržištu sirovina, Savet je doneo Rezoluciju o međunarodnim sirovinškim problemima (na predlog Brazila i Francuske), kojom se predviđa da se nacrt međunarodnog sporazuma o kompenzatornom finansiranju fluktuacija izvoznih primanja zemalja u razvoju pripremi do maja 1963.

Kao članica Komisije za međunarodnu trgovinu sirovinama Jugoslavija je bila jedan od inicijatora konkretnog razmatranja kompenzatornog finansiranja fluktuacije izvoznih primanja zemalja u razvoju preko UN. Ona se takođe zalaže, zajedno sa zemljama u razvoju, da jedna od centralnih tema predstojeće ekonomske konferencije UN bude stabilizacija sirovinke razmene i otpočinjanje kompenzatornog finansiranja. Jugoslovenski predstavnik (Milan Ristić) izložio je na zasjedanju Saveta stanovište da treba ubrzo razmatranje nacrtu međunarodnog sporazuma, kako bi se na predstojećoj konferenciji UN o trgovini i razvoju mogla doneti odluka o međunarodnom finansiranju vanrednih fluktuacija izvoznih primanja zemalja u razvoju do kojih dolazi zbog produženog pada cena primarnih proizvoda na svetskom tržištu.

NAPORI ZA OSNIVANJE SPECIJALNOG FONDA UN ZA EKONOMSKI RAZVOJ (SANFED). Zemlje u razvoju učinile su na ovom zasjedanju Saveta nov napor u nastojanjima da se obezbedi kapitalno finansiranje ekonomskog razvoja preko UN i pride formiranju SANFED-a. Generalna skupština UN je već na XV zasjedanju donela odluku o osnivanju ovog fonda, a poseban komitet vladinih predstavnika izradio je nacrt statuta Fonda. Međutim, do otpočinjanja delatnosti SANFED-a nije došlo, jer zapadne industrijske zemlje nisu spremne da daju svoje doprinose ovom fondu. Na ovom zasjedanju Saveta usvojena je, uz apstinenciju zapadnih industrijskih zemalja, Rezolucija o Specijalnom fondu UN za ekonomski razvoj koju su podnеле delegacije Brazila, El Salvadora, Etiopije, Indije, Jordana, Jugoslavije, Kolumbije, Senegala i Urugvaja. Ovom rezolucijom se dostavlja Generalnoj skupštini UN nacrt statuta SANFED-a i pozivaju industrijski visoko razvijene zemlje da preispitaju svoj dosadašnji negativan stav i saglase se sa merama koje treba da dovedu do otpočinjanja funkcionisanja SANFED-a.

EKONOMSKI ASPEKTI RAZORUŽANJA. U prvom izveštaju grupe eksperata o ekonomskim i socijalnim posledicama razoružanja obrazložena je teza da postojeća trka u naoružavanju, pored toga što sadrži neizmernu opasnost za budućnost čovečanstva, angažuje ogromna sredstva i predstavlja krupnu prepreku za brz materijalni i društveni napredak u svetu. Prema ovom izveštaju, danas se u svetu angažuje oko 120 milijardi dolara godišnje u vojne svrhe. Ova ogromna sredstva, koja predstavljaju 8%—9% vrednosti ukupne svetske proizvodnje, približavaju se iznosu celokupnog nacionalnog dohotka svih zemalja u razvoju i odgovaraju vrednosti celokupnog godišnjeg svetskog izvoza dobara ili oko jednoj desetini ukupnih sredstava koja se godišnje angažuju u svetu za bruto investicije.

U jednoglasno prihvaćenoj Rezoluciji o ekonomskim i socijalnim posledicama razoružanja (koju su predložile delegacije Etiopije, Indije, Jugoslavije, Poljske, SAD i SSSR) ukazano je da prva analiza ekonomskih i socijalnih posledica

⁵ Na XVI zasjedanju Generalne skupštine UN dekada 'šezdesetih godina proglašena je »Dekadom razvoja UN«. Cilj ove akcije UN je da se u toku narednih deset godina intenziviraju naponi i nerazvijenih i industrijskih zemalja kako bi se godišnja stopa porasta nacionalnog dohotka u manje razvijenim područjima sveta povećala od sadašnjih 3.0%—3.5% na 5%.

razoružanja predstavlja nov snažan argument u prilog potrebe ostvarenja međunarodnog sporazuma o opštem i potpunom razoružanju. Rezolucijom se takođe traži da se izveštaj eksperata dostavi ženevskoj konferenciji za razoružanje Komiteta osamnaestorice i da generalni sekretar UN nastavi rad na daljem izučavanju ovog pitanja.

Podržavajući aktivnost UN na postizanju sporazuma o razoružanju i zalažući se za jedinstvenu odluku Saveta o ovom pitanju, jugoslovenski predstavnik (Bora Jevtić) je istakao da treba razmotriti mogućnost da se, ne čekajući opšte i potpuno razoružanje, izdvoji određen procent današnjih vojnih budžeta za potrebe ekonomskog razvoja manje razvijenih zemalja, kao i da bi Rezolucija bila potpunija kad bi sadržavala takvu preporuku zemljama članicama, a naročito velikim silama. »Postoji široka saglasnost u Savetu — rekao je jugoslovenski predstavnik — da priliv inostranog kapitala i ekonomske pomoći nije u skladu sa složenosti, dubinom i hitnošću potreba manje razvijenih zemalja. Stoga bi, po našem mišljenju,

bilo veoma poželjno da se, kao dodatna mera sadašnjim naprima za povećanje ekonomske pomoći, razmotri mogućnost kanalisiranja jednog dela ogromnih sredstava koja se rasipaju u vojnoj proizvodnji za svrhe ekonomskog razvoja.« Isto stajalište izrazile su na zasjedanju i delegacije Indije i Etiopije.

IZVOR: Dokumentacija Državnog sekretarijata za inostrane poslove: Zbirka govora jugoslovenskih predstavnika na XXXIV zasjedanju ECOSOC-a; Dokumentacija Ujedinjenih nacija: Vojin Guzina — Govor u opštoj debati, 9.VII 1962 (E/SR 1215); Bora Jevtić — Prezentiranje rezolucije pet zemalja o sazivanju konferencije Ujedinjenih nacija o trgovini i razvoju, 29.VI 1962 (E/AC 6/SR 327); Vojin Guzina — Govor u debati o svetskoj ekonomskoj situaciji, 19.VII 1962 (E/SR 1227); Milan Ristić — Istupanje o međunarodnim sirovinimskim problemima, 17.VII 1962 (E/AC 6/SR 316); Gaša Popović — Istupanje o međunarodnom finansiranju ekonomskog razvoja i osnivanju SANFED-a, 23.VII 1962 (E/AC 6/SR 321).

B. J.

DRUŠTVENO I DRŽAVNO UREĐENJE

Ustavni razvitak Jugoslavije	145—149	(31—35)
Prednacrt ustava Federativne Socijalističke Republike Jugoslavije (iz referata Edvarda Kardelja)	337—350	(73—86)
Opšta politika Saveznog izvršnog veća u 1961. godini	97—114	(7—24)
Promene u organizaciji Saveznog izvršnog veća i savezne uprave	237—239	(51—53)
Amnestija učinilaca krivičnih dela	150—152	(36—38)
Krivično-pravna zaštita bezbednosti drumskog saobraćaja	49—54	(1—6)
Režim prelaska jugoslovenske državne granice	195—202	(43—50)
Upravni postupak	153—156	(39—42)
Služba pravne pomoći u narodnim odborima	281—283	(59—61)
Kadrovi u redovima i privrednim sudovima	284—286	(62—64)
Sednice Savezne narodne skupštine 115 (25); 240—241 (54—55);	287—288	(65—66)
Sednice republičkih narodnih skupština 116—119 (26—29);	289—294	(67—72)
Sednice Saveznog izvršnog veća 120 (30); 242—244 (56—58);	294	(72)

POLITIČKE I DRUŠTVENE ORGANIZACIJE

Četvrti plenum Centralnog komiteta Saveza komunista Jugoslavije	295—299	(7—11)
Zaključci Četvrtog plenuma Centralnog komiteta Saveza komunista Jugoslavije	300—304	(12—16)
Stavovi jugoslovenskih sindikata prema aktuelnim problemima međunarodnog sindikalnog pokreta	55—58	(1—4)
Međunarodna saradnja Narodne omladine Jugoslavije u 1961.	58—60	(4—6)

PRIVREDA

Savezni društveni plan za 1962.	1—4	(1—4)
Budžetski sistem i budžetska potrošnja Bankarski i kreditni sistem	5—12	(5—12)
Materijalna sredstva opština u 1960. ..	13—19	(13—19)
Ukupan prihod privrednih organizacija i njegova raspodela u 1961.	351—354	(161—164)
Čist prihod i njegova raspodela u periodu januar—septembar 1961.	310—315	(140—145)
Privreda u 1961.	20—23	(20—23)
Osnovni fondovi u industriji	61—67	(35—41)
Snaga pogonskih mašina u industriji ..	305—309	(135—139)
Brodogradnja 1957—1961.	166—168	(80—82)
Proizvodnja i potrošnja uglja 1957—1961.	203—205	(91—93)
Hemijska industrija 1958—1961.	245—251	(111—117)
Drvena industrija 1958—1961.	206—210	(94—98)
Industrija celuloze i papira	68—74	(42—48)
Tekstilna industrija 1957—1961.	211—214	(99—102)
Industrija kože i obuće	215—218	(103—108)
Prehrambena industrija 1956—1961. ..	252—255	(118—121)
Tržišna proizvodnja poljoprivrede	168—175	(82—89)
Povrtarstvo	23—25	(23—25)
Krmno bilje	125—132	(63—70)
Zaštita bilja	259—264	(125—130)
Proizvodnja i potrošnja suncokreta	323—326	(153—156)
Stanje i problemi unutrašnje trgovine ..	355—358	(165—168)
Rezolucija o unutrašnjoj trgovini	157—165	(71—79)
Robni promet na malo 1957—1961.	321—322	(151—152)
Spoljnotrgovinske cene i odnosi razmene u periodu 1956—1961.	26—29	(26—29)
Izvoz drveta	121—124	(59—62)
Ekonomski odnosi sa Italijom	30—34	(30—34)
Auto-moto turizam	265—268	(131—134)
	219—222	(107—110)

Razvoj jugoslovenskih pomorskih luka ..	75—78	(49—52)
Plovna mreža unutrašnje plovidbe i njeno iskorišćavanje	255—258	(121—124)
Tarife u saobraćaju	79—84	(53—58)
Razvoj proizvodnje građevinskog materijala	316—320	(146—150)
Izgradnja tunela	175—176	(89—90)
Igre na sreću	327—330	(157—160)

SOCIJALNA POLITIKA I NARODNO ZDRAVLJE

Organizacija i finansiranje socijalnog osiguranja	269—274	(13—18)
Struktura lekara	133—136	(9—12)
Zdravstveno osiguranje poljoprivrednih proizvođača	85—89	(3—7)
Zdravstveno osiguranje zanatlija	359—360	(19—20)
Ostvarivanje programa UNICEF-a u Jugoslaviji	361—364	(21—24)
Izgradnja stanova za borbe narodnooslobodilačkog rata i ratne vojne invalide ..	35—36	(1—2)
Centri za socijalni rad	89—90	(7—8)

PROSVETA, NAUKA I KULTURA

Prosveta i kultura u 1961.	137—140	(9—12)
Sprovođenje reforme visokog školstva ..	223—234	(17—28)
Generacije dece i omladine na redovnom školovanju u 1960/61. godini	365—366	(29—30)
Razvoj školstva i nastavni kadar za osnovne i srednje škole	37—44	(1—8)
Stipendiranje i kreditiranje studenata ..	367—372	(31—36)
Kulturne veze sa inostranstvom u 1961.	177	(13)
Vojni muzej JNA u Beogradu	178—180	(14—16)

FIZIČKA KULTURA I NARODNA TEHNIKA

Državna prvenstva u 1961.	45—48	(1—4)
Sportsko-pedagoški centri	181—182	(5—6)

SPOLJNA POLITIKA

Bilateralni odnosi u 1961.	141—142	(7—8)
Jugoslavija i Irak	275	(23)
Jugoslavija i NR Kina	373—378	(34—40)
Učešće Jugoslavije na XVI redovnom zasjedanju Generalne skupštine UN	183—191	(11—19)
Delatnost Jugoslavije u OUN i drugim međunarodnim organizacijama	143—144	(9—10)
Jugoslavija na XXXIV zasjedanju Ekonomsko-socijalnog saveta UN	378—380	(40—42)
Jugoslavija na Ekonomskoj konferenciji zemalja u razvoju	331—335	(29—33)
Poseta predsednika Tita Ujedinjenoj Arapskoj Republici i Sudanu	91	(1)
Poseta ministra inostranih poslova SSSR Andreja Gromika Jugoslaviji	192	(20)
Poseta državnog sekretara za inostrane poslove Koče Popovića nekim zemljama Latinske Amerike i SAD	235—236	(21—22)
Poseta potpredsednika SIV-a Aleksandra Rankovića Italiji	276	(24)
Poseta delegacije Savezne narodne skupštine Sovjetskom Savezu i Mongolskoj Narodnoj Republici	335—336	(33—34)
Poseta jugoslovenske ekonomske delegacije Sovjetskom Savezu	336	(34)
Međunarodni ugovori zaključeni u prvoj polovini 1962.	277—280	(25—28)
Diplomatsko-konzularna predstavnstva ..	92—96	(2—6)

